

17 IV 1979

COMMUNICATIE

Tijdschrift voor Massamedia en Cultuur

CULTURELE INDICATOREN • SEX AND ROCK 'N' ROLL •
STAKING IN DE DAGBLADONDERNEMING • TV-CAMPAGNE
ANTI-ROKEN • KRANTENKOPPEN • VERGELIJKENDE RE-
CLAME • SOCIOLOGIE-CONGRES • DE MORGEN • KRONIEK
VAN DE MEDIAWERELD • TIJDSCHRIFTEN • BOEKBESPRE-
KINGEN

CENTRUM VOOR COMMUNICATIEWETENSCHAPPEN
E. VAN EVENSTRAAT 2A
3000 LEUVEN

JAARGANG 8
NR. 4
WINTER 1978-79

COMMUNICATIE

Driemaandelijks tijdschrift
voor massamedia
en cultuur.
Een uitgave van het
Centrum voor Communicatie-
wetenschappen,
E. Van Evenstraat 2 A
3000 Leuven.
Verschijnt 4 x per jaar.

8ste jaargang nr. 4
WINTER 1978-79

Hoofdredacteur : W. Van der biesen
Redactiesecretariaat : M. Ceulemans
Administratie : M. Mommens, M. De Troy
Lay-out : G. De Meyer

Redactie : M. Ceulemans, G. De Meyer, W. De Porte, F. Duchateau, G. Fauconnier, A. Hendriks, W. Van der biesen, L. Van Poecke.

Abonnementen : De abonnementsprijs bedraagt 200 fr. voor een jaargang (4 nummers). De prijs voor losse nummers is 75 fr. Betaling kan geschieden op nr. 43 0370171-86 van de Kredietbank te Leuven, t.n.v. K.U.L. Centrum voor Communicatiewetenschappen, Leuven. Voor het buitenland gelieve men per giro over te schrijven op postrekening 890 van de Kredietbank te Leuven (met vermelding van het bovenstaande rekeningnummer).

Abonnementen worden automatisch verlengd, tenzij men een maand vóór het einde van de jaargang opzeg

Alle briefwisseling i.v.m. redactie, administratie, boeken ter recensie, advertenties enz., gelieve men richten aan COMMUNICATIE, Centrum voor Communicatiewetenschappen, E. Van Evenstraat 2 A. B-3000 Leuven, tel. 016-22.10.70.

Advertentietarief wordt op aanvraag toegezonden.

Getekende artikelen verbinden alleen de schrijvers.

Inhoud 1978-79.4

- 1 **Culturele indicatoren**
- 5 **Sex and Rock 'n' Roll** - Gust De Meyer, Mieke Ceulemans
10. **Veranderende verhoudingen binnen de dagbladonderneming: De stakingsproblematiek** - Joan Hemels
- 18 **Invloed op de rookgewoonten in een rurale gemeenschap van een via het televisie-medium éénmalig aangeboden informatieprogramma over het roken** - K. Vuylsteek e.a.
- 23 **Koppensnellen** - Mark Baeyens
- 25 **Vergelijkende reclame. Toekomstmuziek voor de Belgische advertentiemarkt?** - Dirk De Grooff
- 26 **Het negende wereldcongres voor sociologie (Uppsala-Zweden) 14-19 augustus 1978** Herman Santy
- 28 **Vooruit met De Morgen** - Wim Van der biesen
- 29 **Feiten en meningen uit de mediawereld** - Tony Verhelle, Wim Van der biesen
- 32 **Uit de tijdschriften**
- 37 **Uit de literatuur**

Verantwoordelijke uitgever :
L. Boone, Sneppenstraat 10, 3200 Kessel-Lo

bijna een eeuw

Herckenrodesingel 10, 3500 HASSELT - Tel. 011-25.09.11

gen van de waarden die men tot de zijne heeft gemaakt. Een nadeel van Rokeach' meetinstrument is echter dat het slechts op het heden kan toegepast worden. Indien men met dit instrument wil werken met temporele series van een zekere lengte, dient men dan ook een aanzienlijk aantal jaren te wachten vooraleer herhaalde metingen zijn uitgevoerd gedurende een voldoende lange tijd (Alhoewel de eerste vergelijking doorheen de tijd reeds werd naar voren gebracht : Rokeach, 1974). Natuurlijk heeft Rokeach deze opwerping voorzien en bijgevolg ook getracht een meetinstrument te ontwikkelen dat toepasbaar is op oudere zowel als op hedendaagse teksten, een inhoudsanalytische techniek waarmee men individuele teksten en hele symbolensystemen kan karakteriseren vanuit het oogpunt van hun waardenstructuur (Rokeach, 1973). Niettemin is dit meetinstrument minder overtuigend dan zijn schaal voor het meten van de waarden van individuen, zelfs al is het ongetwijfeld mogelijk het te verbeteren zodat de tot hier toe min of meer onbeantwoorde vragen naar betrouwbaarheid en vergelijkbaarheid enz. zouden kunnen worden opgelost.

George Gerbner biedt een interessant alternatief aan wat betreft het meten van waarden, opinies enz. in teksten en in de inhoud van de media in het algemeen. Het is Gerbner die de term «culturele indicatoren» naar voren heeft geschoven (Gerbner, 1970, 1972, 1976) en dit naar analogie met de termen «economische indicatoren» en «sociale indicatoren». Met deze term verlaten we de individu-georiënteerde benadering (m.b.t. het meten van waarden en van andere componenten van de culturele context) en gaan we tot de maatschappij-georiënteerde benadering over. Het basisidee achter Gerbners culturele indicatoren is dat, wanneer de economische en sociale condities in de verschillende sectoren regelmatig en betrouwbaar meetbaar moeten zijn, ook de verschillende culturele condities dit dienen te zijn. Dit idee is gelijklopend met de vaak gehoorde opinie dat wanneer de primaire materiële behoeften geleidelijk worden bevredigd, de belangstelling meer en meer wordt gericht naar sociale en culturele vraagstukken. Een culturele indicator is een gestandaardiseerd meetinstrument dat kan gebruikt worden om sommige aspecten van het cultureel milieu, gezien in een breed perspectief, op een betrouwbare

en herhaalbare manier te meten. Op te merken hierbij valt dat in deze context het concept «cultuur» niet hetzelfde is als «cultuur» in de enge zin van het woord, zoals «kunst», «literatuur», «de hogere cultuur» enz. Het gaat hier veel- eer om «cultuur» in de betekenis die culturele en sociale antropologen er lange tijd aan gegeven hebben: betekenisvolle waardestructuren, opinies, kennis en houdingen die verkregen en overgebracht worden door middel van symbolen (Uiteraard vinden de meeste van deze definities, hetzij direct of indirect, hun oorsprong in Kroeber en Kluckhohns overzicht van het concept; Kroeber en Kluckhohn, 1952).

Op te merken valt tevens dat, zoals de term en het concept hier gebruikt worden, culturele indicatoren niet verward mogen worden met sociale indicatoren in het cultureel domein, zoals bijvoorbeeld een meting van het aantal theater- of bioscoopzetels in een gebied, het aantal bibliotheken in gemeenschappen van verschillende grootte of het aantal dagbladexemplaren per inwoner. Zulke metingen van de «culturele welstand» zijn op zichzelf belangrijk, maar door de term «culturele indicatoren te gebruiken» heeft men iets anders op het oog, nl. de volledige culturele omgeving waarin we ons bewegen als theaterbezoekers, bibliotheekgebruikers, dagbladlezers en waardoor we beïnvloed worden.

Het is uiteraard een zeer moeilijke, maar ook zeer stimulerende uitdaging het cultureel klimaat zoals we dit zojuist omschreven hebben te meten; niet het minst omdat deze opdracht veronderstelt dat research in de geesteswetenschappen en de sociale wetenschappen gecombineerd zou worden. Er is nauwelijks sprake van een welomschreven, ondubbelzinnig fenomeen; de opdracht dient daarentegen aangepakt te worden vanuit diverse invalshoeken en met behulp van verschillende benaderingen. Het is bovendien waarschijnlijk dat de relatie tussen een culturele indicator en datgene wat deze tracht te meten gecompliceerder is dan de equivalente relaties in het domein van de economische of sociale indicatoren. Enerzijds mag men niet naïef blind blijven voor zulke moeilijkheden, doch anderzijds mogen deze ook niet verlamdend werken. Indien men de complexe problematiek rond de interactie tussen economische, sociale en culturele factoren op een ernstige ma-

nier wil onderzoeken, dan dient men bereid te zijn culturele indicatoren te construeren.

Alhoewel het mogelijk is culturele indicatoren uit te werken voor de verschillende domeinen van de samenleving, mag het anderzijds geen verwondering wekken dat deze tot hier toe op grote schaal slechts zijn toegepast op het «symbolensysteem». Cultuur wordt via symbolen overgebracht en, in de moderne maatschappij, grotendeels met behulp van de massamedia.

Gerbner heeft zich geconcentreerd op het construeren van culturele indicatoren via de analyse van de inhoud van de media. Wellicht hebben tot hier toe zijn herhaalde metingen van geweld in Amerikaanse TV-programma's het meest de aandacht getrokken (Gerbner, 1970, 1972, 1976), doch hij heeft ook opmerkelijke resultaten behaald op andere gebieden van het collectieve symbolensysteem.

Een van Gerbners basisonderstellingen is, dat veranderingen in het symbolensysteem uiteindelijk kunnen afgeleid worden uit — of minstens in nauwe relatie gebracht worden met — veranderingen in de economische en sociale instellingen in de samenleving. De studie van de culturele indicatoren vormt derhalve geen doel op zich. Veeleer is het hoofddoel de economische, sociale en culturele indicatoren met elkaar te verbinden. In dit opzicht is het manifest dat Gerbner duidelijk een sociaal georiënteerde benadering heeft, daar waar Rokeach een meer psychologisch georiënteerde aanpak vertegenwoordigt. Gerbner formuleert de relatie tussen het symbolensysteem en de maatschappelijke instellingen als volgt:

«The cultural transformation of our time stems from the extension of the industrial-technological revolution into the sphere of message-production. The mass production and rapid distribution of messages create new symbolic environments that reflect the structure and functions of the institutions that transmit them. [...] Informed policy-making and the valid interpretation of social behavior require systematic indicators of the prevailing climate of the changing symbolic environment. A central aspect of cultural indicators would be the periodic analysis of trends in the composition and structure of message systems cultivating conceptions of life

relevant to socialization and public policy» (Gerbner, 1970 : 69).

Dit citaat maakt het mogelijk terug te keren naar onze eerder gevoerde discussie over economische en sociale indicatoren. De culturele indicatoren, waarover door Gerbner, Rokeach en anderen de discussie werd gestart, kunnen gezien worden als het logisch gevolg van het onderzoek in het domein van de economische en sociale indicatoren. De moeilijkheden die zich hebben gemanifesteerd in het onderzoek naar de sociale indicatoren, kunnen op lange termijn eventueel overwonnen worden met behulp van, onder andere, diverse soorten culturele indicatoren. Uiteraard is er nog een lange weg af te leggen vooraleer een dergelijk doel zal bereikt worden — in feite dient nog bijna de hele weg te worden afgelegd.

Geraadpleegde werken

- ALLARDT, E., 1975, *Att ha, att älska, att vara* (Lund : Argos)
1976, «Dimensions of Welfare in a Comparative Scandinavian Study». *Acta Sociologica*, 19.
- BAUER, R.A. (ed), 1966, *Social Indicator*, (Cambridge, Mass. : MIT Press)
- FOX, K.A., 1974, *Social Indicators and Social Theory* (New York : Wiley).
- GERBNER, G., 1970, «Cultural Indicators». *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 388.
1972, «Violence in Television Drama : Trends and Symbolic Functions». Comstock en Rubinstein (eds), *Television and Social Behavior*, Vol. 1 (Washington, D.C.).
- GERBNER, G. en GROSS, L., 1952, «The Scary World of TV's Heavy Viewer». *Psychology Today*, 9 : 11.
- KROEBER, A.L. en KLUCKHOHN, C., 1952, *Culture : A Critical Review of Concepts and Definitions* (Cambridge, Mass. : Harvard University Press).
- ROKEACH, M., 1973, *The Nature of Human Values* (New York : Free Press).
1974, «Change and Stability in American Value Systems 1968-1971». *The Public Opinion Quarterly*, 38.
- SCHNEIDER, M., 1975, «The Quality of Life in Large American Cities : Objective and Subjective Social Indicators». *Social Indicators Research*, 1.
- ZAPF, W., 1975, «System of Social Indicators : Current Approaches and Problems». *International Social Science Journal*, 27.

sex and rock 'n' roll

**gust de meyer
mieke ceulemans**

Seksisme en Rock 'n' Roll

"Woman is the Nigger of the World", geschreven en geïnterpreteerd door Yoko Ono en John Lennon, is één van de meest overtuigende feministische protestsongs. De tweede feministische golf, die in de jaren zestig de V.S.A. overspoelde en daarna doorsijpelde naar Europa, heeft van bij de aanvang de parallel getrokken tussen de minderheidspositie van de zwarten en de status van vrouwen in de Amerikaanse samenleving. Op muzikaal gebied hebben de zwarten eigen normen ontwikkeld, die ook de muziek van de blanken op ingrijpende wijze hebben beïnvloed. De rol van vrouwen in de populaire muziek is echter grotendeels beperkt gebleven tot die van veelbezongen subject, ongeacht of het door zwarten of blanken gemaakte muziek betrof. Een specifiek vrouwelijke popmuziek is slechts met de opkomst van de vrouwenbeweging tot ontwikkeling gekomen. Het feminisme heeft een gevoel van samenhang gestimuleerd en een groeiend bewustzijn van collectieve verdrukking gecreëerd. In tegenstelling met de zwarten, die een cultureel homogeen groep vormden en sociaal-economisch geconcentreerd waren in de werkende en arme klassen, waren vrouwen van elkaar geïsoleerd en verspreid over de diverse klassen volgens de socio-economische status van hun echtgenoten, aan wie zij grotendeels hun identiteit ontleenden.

Zowel in de zwarte blues als in de blanke Tin Pan Alley popmuziek vóór en onmiddellijk na de tweede wereldoorlog worden seksistische elementen aange troffen. Maar ook de meest ingrijpende muzikale veranderingen, zoals de rock 'n' roll van de jaren vijftig en de underground muziek van de jaren zestig, hielden het traditionele man-vrouwbeeld in stand. De revolutie op muzikaal gebied was geenszins een reflectie van een parallelle ontwikkeling

op het vlak van sekserollen in de maatschappij. Integendeel, de jaren vijftig verheerlijkten meer dan ooit de terugkeer naar traditionele vrouwelijkheid. Na hun actieve participatie in de oorlogsindustrie, werden vrouwen terug gedirigeerd naar hun "natuurlijke" huiselijke omgeving, waar ze zich volledig dienden toe te leggen op hun taken als huisvrouw, moeder en echtgenote. De underground-beweging van de jaren zestig betekende voor vele jonge vrouwen een gelegenheid om te ontsnappen aan het verstikkende huisvrouwenbestaan. Op het vlak van de man-vrouw verhouding was de underground-beweging echter een trouwe weerspiegeling van de maatschappij. Vrouwen werden geweerd uit leidersposities en decision-making. Zij werden alleen getolereerd in hun traditionele functies van secretaresse, huishoudster en bedgenote. De afwezigheid van een alternatief vrouwbeeld in de muziek geïnspireerd door deze tegen-cultuur wekt dan ook nauwelijks verwondering.

Ook al wijkt geleidelijk de romantische man-vrouw verhouding in de rocklyriek ten voordele van een meer expliciet uitgedrukte seksualiteit, mede onder invloed van de vrije seksuele moraal in de maatschappij, de recentere rock-muziek verschilt voor wat het gepropageerd vrouwbeeld betreft weinig van de eerste rock 'n' roll. De seksuele revolutie betekende immers geen reële bevrijding voor de vrouw. Haar nieuw ontdekte seksualiteit vergemakkelijkte slechts haar verdrukking door de man, die nu ten allen tijde een beroep kon doen op haar seksuele dienstbaarheid.

Niet alleen de teksten zijn sterk seksueel gestereotypeerd. De sado-masochistische verhouding van de mannelijke rock-ster t.o.v. het onontbeerlijke vrouwelijke publiek en de vrijwel totale afwezigheid van vrouwen die niet-akoestische instrumenten bespelen, typeren rock 'n' roll als een seksistische

muziekstijl. Het seksisme in de rock-muziek en de rock-cultuur vloeit grotendeels voort uit de produktiewijze. De creatieve functies van schrijvers, vokalisten, gitaristen, drummers, producers, d.j.'s, popjournalisten worden door mannen gedomineerd.

Rock 'n' roll is een duidelijk seksueel geladen communicatiemedium: de term zelf refereert naar de seksuele act.

De seksualiteit van rock geeft de muziek niet alleen haar elementaire energie, maar is tevens een positief alternatief voor de puriteinse seksuele moraal. Seksisme is niet inherent aan rock 'n' roll als muziekvorm, maar veeleer aan zijn historische evolutie, waarvan ook de huidige verschijningsvorm onvermijdelijke sporen draagt. Dit kan duidelijk geïllustreerd worden door het instrumentengebruik door vrouwen. In traditionele en ernstige muziekmedia, zoals de volksmuziek, mogen vrouwen niet-elektrisch versterkte instrumenten bespelen. Niemand maakte er bezwaar tegen dat Joan Baez zichzelf begeleidde op de akoestische gitaar, weliswaar een traditioneel mannelijk, maar in populariteit dalend instrument. Vrouwen vertolken zelden rhythm & blues op de elektrische gitaar, die voor mannen gereserveerd blijft. Technische kennis en gebruik van elektrische instrumenten worden immers als "onvrouwelijk" beschouwd. Vrouwelijke vokalisten hebben evenzeer als mannen de culturele normen inzake bij hun sekse passend gedrag geïnternaliseerd en gedragen zich overeenkomstig. Gelijkaardige mythen, die vrouwen uit de rock-muziek gehouden hebben, zijn de opvattingen dat vrouwen niet sterk genoeg zijn om de drums te bespelen of niet agressief genoeg om zich volledig in de muziek te kunnen inleven via stem, beweging en kleding. De agressieve seksualiteit, die de hedendaagse rock-sterren tot uitdrukking brengen in hun muziek en optreden is uiteraard taboe voor vrouwen.

SUZY QUATRO

Waar akoestische muziek een belangrijk medium is waardoor vrouwen hun eigen gevoelens kunnen uiten en de solidariteit onder hun seksegenoten kunnen verstevigen, is deze stijl in de context van de moderne communicatietechnologie een anachronisme, dat slechts een beperkt publiek kan bereiken.

Een vrouwelijke rock-historiek

In de geschiedenis van de moderne populaire muziek, met de V.S.A. als bakermat, nemen vrouwen een minderheidspositie in. De opkomst van rock 'n' roll, de revolutionaire muziek van de toekomst, draaide aanvankelijk zelfs de klok terug, althans wat de representatie van vrouwen betreft. Vóór de doorbraak van de nieuwe popmuziek in 1955 legden vrouwen nog beslag op 1/3 van de plaatsen in de singles-hitparade. In 1958, op het hoogtepunt van de vrouwelijkheidsmystiek, was hun aandeel gezakt tot 8 %, overeenkomstig de vigerende opvatting over de vrouw als een passief, emotioneel en essentieel huiseelk wezen. De rock van de jaren vijftig was een exclusieve mannenzaak.

Vrouwen werden bezongen als "baby" («Be Bop a Lula She's my Baby») of als "angel" in het rijk der hemelen ("Teen Angel"). Deze geromantiseerde en verheven vrouwelijke wezens waren alles behalve personen met reële gevoelens. Ze vormden de tegenpool van de man met zijn realistische levenshouding en laag-bij-de-grondse driften.

De romantische liefdesthematiek moest stilaan de plaats ruimen voor een meer realistische, harde beschrijving van de man-vrouw relatie. Een door mannen geactiveerde en gedomineerde seksuele relatie is trouwens een constant en centraal thema van de poplyriek. Vrouwen zijn vaak niet meer dan een seksueel speeltuig («Sugar Baby Love - The Rubettes). Soms worden zij bezongen als bedreven, seksueel bewuste figuren, die een uitdaging vormen voor de mannelijke bezits- en onderwerpsdrang («Foxy Lady» - Jimi Hendrix). Emotionele onverschilligheid siert de man en bevestigt zijn masculiniteit. Diezelfde maatstaf is echter niet van toepassing op de vrouw, wier "vrouwelijkheid" synoniem is met emotionaliteit. De dubbele standaard geldt a fortiori voor het beoordelen van seksueel gedrag : seksuele vrijheid en promiscuïteit worden beschouwd als toelaatbaar en bewonderenswaardig ge-

drag voor mannen ; vrouwen, die zich op een dergelijke manier gedragen, wekken afkeuring en worden gesanctioneerd. Vrouwelijke vokalistinnen ont-snapten niet aan deze door mannen genormeerde man-vrouw relatie. Hun teksten demonstreren dat zij hun "geprivilegieerde" status van passief en afhankelijk voorwerp van de mannelijke liefdesbetuiging perfect geïnternaliseerd hebben. ("Stand By Your Man" - Tammy Wynette)

In de vroege zestiger jaren werden vrouwen voor het eerst erkend in de rockmuziek. Hun aandeel in de hit-parade bereikte in 1963 de niet meer geëvenaarde piek van 32 %. Hiervoor waren voornamelijk zwarte vokale groepen verantwoordelijk, zoals The Shirelles, The Supremes, Martha and the Vandellas... Onder de supervisie van zwarte producers zoals Berry Gordy en Phil Spector brachten zij songs, die de antipode vormden van de rock 'n' roll produkten van sterren als Paul Anka en Bobby Vee. Met de verwatering van de agressief-seksuele ondertoon van rock waren deze zwarte artiesten de enigen

die een sterke seksualiteit in de uitvoering verwerkten. Terwijl de maatschappij de muzikale verkrachting van onschuldige blanke vrouwen niet langer tolereerde, werd minder zaak gemaakt van de openlijke seksuele invitatie van de zwarte vrouwengroepen. Wat zich hier manifesteerde is andermaal een uiting van de dubbele blanke seksuele moraal : enkel de seksuele onderwerping van de zwarte vrouw door de blanke man is toegestaan. In deze zin viel de zwarte vrouwengroepen dezelfde behandeling ten deel als de blues-zangeressen vóór de tweede wereldoorlog (Bessie Smith, Billie Holiday). De houding van de blanke vrouwelijke popsterren contrasteerde sterk met de aardse aanpak van hun zwarte collega's en nog meer met de verder evoluerende, agressieve en rebellerende mannelijke muziek- en levensstijl. Rock 'n' roll was een exclusief mannelijke aangelegenheid. Vrouwen mochten hooguit in de musici, maar niet in de muziek geïnteresseerd zijn. De enige manier waarop zij expressie mochten geven aan hun gevoelens was onder vorm van hys-

terisch geschreeuw vóór het podium, dat een onontbeerlijk ingrediënt werd van rock-concerten sinds de opkomst van The Beatles. Mannen hadden hun cultuurhelden. Blanke vrouwen beschikten in de muziek evenmin als op andere socio-culturele terreinen over heldinnen of positieve rolmodellen. In plaats van zichzelf te bezigen verheerlijkten ze hun mannen als "Rebels" en "Leader(s) of the Pack". De ondergeschikte positie van vrouwen was trouwens nog evidentier in de zwarte cultuur dan in de blanke gemeenschap. Zelfs wanneer blanke vrouwen zich begonnen te organiseren vanaf 1966 in verzet tegen hun minderwaardige sociale positie, bleef in de zwarte gemeenschap de strijd tegen de ras-sensdiscriminatie primeren over de beweging voor gelijkberechtiging van vrouwen.

Het enige blanke vrouwelijke alternatief in het midden van de jaren zestig tegen de zwarte seksualiteit van een Tina Turner was Joan Baez. Het enige medium waarin zij ongestoord haar geëngageerde boodschap kon brengen was het

DEBBIE HARRY

totaal asexuele genre van de folk music. Blanke vrouwen werden nog steeds niet toegelaten om een in muziek en levensstijl geïntegreerd protest te verwoorden, zoals Aretha Franklin kon realiseren. In 1968 werd zij uitgeroepen tot "Lady Soul". Tegelijkertijd fungeerde zij als één van de symbolen van de militante zwarte beweging, die nog minder dan de blanke underground aandacht besteedde aan de bevrijding van de vrouw.

Het einde van de jaren zestig betekende echter een nieuw dieptepunt voor de vrouwelijke hitkansen. In 1969 vertegenwoordigden vrouwelijke vedetten niet meer dan 6 % van de top 50 singles-hitparade. In 1970 wordt eenzelfde nooit geëvenaard dieptepunt bereikt voor de L.P.'s. De grote oorzaak hiervan is de opkomst van de Britse popgroepen, later opgevolgd door "progressieve" Amerikaanse rock-groepen.

De San-Francisco scène leverde eigenlijk de eerste vrouwelijke rock-cultus figuren, die bovendien als symbool fungeerden voor de rebelle van de blanke jongeren uit de middenklassen tegen het establishment. Terwijl Petula Clark en Diana Ross getrouw het door mannen gedefinieerde vrouwbeeld bleven bevestigen, poogden anderen zoals Grace Slick van The Jefferson Airplane, gebruik makend van de drugs van de subcultuur, om uit de door mannen gecontroleerde vicieuze cirkel te stappen, of zoals Janis Joplin, teruggrijpend naar de diepe emoties van de blues, om die cirkel te doorbreken. Met de aanvaarding door de muziekindustrie van de zanger-schrijver in de beginjaren zeventig krijgen vrouwen opnieuw een kans om uit de anonimiteit te treden, door de groepstrend gecreëerd. Tot deze nieuwe vrouwelijke sterren behoren o.m. Carole King, die met "Tapestry" één van de best verkochte L.P.'s aller tijden produceerde, Joni Mitchell, Emmylou Harris. Alhoewel zij geen expliciete affiniteit met het feminisme uitdrukken, hebben zij hun succes gedeeltelijk te danken aan hun groeiend, soms nog vaag gedefinieerd feministisch bewustzijn. Bij Yoko Ono en Helen Reddy, wiens single "I Am Woman" door de vrouwenbeweging als thema-song werd geadopteerd, heeft dit bewustzijn zich volkomen en manifest ontwikkeld. Tekenend voor de toenemende invloed van de feministische beweging is tevens het groeiend aantal succesnummers waarin vrouwen sek-

sueel initiatief nemen ("Voulez-vous coucher avec moi ce soir?" - Labelle), of waarin mannen de vrouwelijke bewustwording reflecteren (Country Joe MacDonald - The Rolling Stones in "Angie"). Helaas wordt vrouwenemancipatie in de rock-muziek, zoals in andere massamediale boodschappen waaronder vooral de reclame, maar al te vaak geïdentificeerd met seksuele bevrijding. Seksueel bewustzijn en vrije seksuele expressie vormen uiteraard een belangrijk element in de ontplooiing van de vrouw, die echter evenzeer op socio-economisch en politiek terrein moet verwezenlijkt worden.

Met de herbronning van de rock-muziek sinds 1976 schijnen blanke vrouwen zich pas volledig en ongecomplexiseerd in de rock 'n' roll te kunnen inleven, al blijven ze numeriek sterk in de minderheid. Patti Smith en Debbie Harry ("Blondie") maar ook Bette Midler zijn ongetwijfeld van het heilige vuur bezeten. Het taboe dat rust op het mannelijk instrumentenspel blijft evenwel bestaan. Meer nog, wanneer Susi Quatro de basgitaar hanteert met de arrogantie van een in leder geklede rocker en in een mannelijke muzikaal gezelschap, krijgt haar optreden een negatief mannelijke stempel opgeplakt. Een vrouw kan niet ongestraft, d.i. zonder verlies van haar "vrouwelijkheid", met mannen concurreren. Als muziek-uitvoerders worden vrouwen vaak op de achtergrond gedrongen in het backgroundkoor. Bands die uitsluitend uit vrouwen bestaan zijn zeldzaam. Nog zeldzamer zijn deze die enig commercieel succes hebben. Maar ook hier heeft de new wave rock tenminste voor één uitzondering gezorgd: The Runaways.

De seksuele ambiguïteit van mannelijke rock-sterren als David Bowie, hoe welgemeend ook, onttaarde vlug in een commerciële stunt: de glitter-rock, die andermaal de stimulans tot seksuele depolarisatie op de scène ontcrachtte. De biseksuele pose van de glitter-rockers werd een dekmantel voor seksueel geladen masculiniteit. Anderzijds is het twijfelachtig of androgynie even aanvaardbaar is van een vrouwelijke vedette. De seksuele progressiviteit van de nichten-rock en de new wave is trouwens beperkt gebleven tot mannelijke demonstratie van bi- en homoseksualiteit ("Sing If You're Glad To Be Gay" - Tom Robinson Band). In de tot disco ontaarde soul en de zuivere popmuziek kunnen enkele vrouwen als

Donna Summer en Linda Ronstadt in termen van verkoopspotentieel met hun mannelijke collega's concurreren. Het grootste succes na 1975 is weggelegd voor vrouwen die deel uitmaken van gemengde groepen zoals Abba en Fleetwood Mac.

Vrouwen in de muziekindustrie

De minderheidspositie van vrouwen in de commerciële rock is grotendeels een gevolg van hun afwezigheid in de muziekindustrie. Management van de grammofoonplatenindustrie en concertpromotie worden sterk door mannen gedomineerd. De afwezigheid van vrouwen is evenzeer frappant in de promotiemedia en de kritiek: de posities van d.j.'s, radio en televisieprogrammatoren, journalisten, die als sluiswachters en opinion-leaders fungeren voor de produkten van de industrie worden overwegend door mannen bezet. Producer, een sleutelfunctie in de creatieve sector is vrijwel een exclusieve mannenaangelegenheid. Het zijn nochtans de producers en managers die in grote mate de toegang tot de opnamestudio, de selectie van nummers, de opnamewijze en het imago van een act bepalen. De afwezigheid van vrouwen in deze cruciale functies beperkt de kansen op promotie van vrouwelijke artiesten en de gelegenheid om seksistisch materiaal te weren. Evenals in andere mediasectoren en in de zakenwereld in het algemeen fungeren vrouwen in de muziekindustrie hoofdzakelijk als "assistenten" van mannen, een eufemistische titel die hun eigenlijke functies als typistes en secretaresses handig camoufleert. Bovendien wordt in de promotie niet zelden gebruik gemaakt van vrouwelijk seks appeal en charme om de produkten aan de man te brengen. Sterk in contrast met de beroepsmatige discriminatie van vrouwen staat de overbenedrukking van de vrouw als verkoopargument. Niet alleen in haar uiterlijke verschijning op de scène, maar ook in de reclame (en) op de hoezen wordt het seksueel appeal van vrouwen uitgebuit. Vooral in de op het grote publiek afgestemde budget-labels wordt de meest stereotiepe muziek à la James Last verkocht via de exploitatie van het vrouwenlichaam. De degradatie van de vrouw in de grammofoonplatenreclame nam ongeëvenaarde vormen aan in de recente sado-masochistische voorstellingen van de man-vrouw verhouding, waarvan de fel gecontesteerde

advertentie voor de Rolling Stones "Black & Blue" LP het meest ergerlijke voorbeeld vormt. Maar ook in de poppers betekent meer seks-appeal vaak meer ruimte voor de promotie van de vedette.

Het go-go girl fenomeen en de groupies passen eveneens volledig in het kader van een door mannen gedirigeerd muzikaal gebeuren, waarin vrouwen alleen op traditionele wijze aan bod komen. Na het succes van de twist werd in de daaropvolgende evolutie van de dans meer en meer ondubbelzinnig de nadruk gelegd op de seksuele fysiek. Tegelijkertijd werden vrouwen achter de micro vandaan gehaald om voor het mannelijk oog een kwasi-imitatie van de seksuele act op te voeren. Wanneer de go-go girlkoorts over haar hoogtepunt heen was, ontstond het groupie-fenomeen. De rebellie tegen de puriteinse seksuele moraal, die het gedrag van de groupies ongetwijfeld vertolkte, bracht echter geen bevrijding voor deze vrouwen. Integendeel, hun slaafse dienstbaarheid aan de mannelijke rock-ster bevestigde en versterkte de traditionele verhouding van

mannelijke dominantie vs. vrouwelijke onderwerping. De status van een groupie werd afgemeten aan het aantal van haar "veroveringen". Vaak nochtans was het groupie-leven een springplank naar een eigen carrière als vokaal-iste.

De enige strategie die met succes de discriminatie van vrouwen in de muziekindustrie kan elimineren en de kans op een multi-dimensioneel, positief en realistisch vrouwbeeld kan vergroten is de overname van de door mannen gedomineerde functies. Vrouwen moeten alle instrumenten (kunnen) leren bespelen, en zich verder concentreren op het schrijven van teksten en muziek. Zij hebben ook dringend behoefte aan technische kennis en inzicht in de manier waarop mengtafels, opnamestudio's, geluidversterkingssystemen ... functioneren.

Zij dienen toegang te krijgen tot de posities van producer, manager, bookingsagent, concertinrichter enz., en door te kunnen dringen op alle niveaus van de media als d.j.'s, programmasamenstellers en critici. Daarbij

is het belangrijk dat vrouwen zich niet isoleren door zich bij voorbeeld te blijven identificeren met oudmodische, veelal niet-elektrische muzikale stijlen. Integendeel, de impact van hun bedrijvigheid is afhankelijk van gerichtheid op het massa-publiek.

De cruciale vraag is of vrouwen, gewaard met technische vaardigheid en invloed, moeten streven naar volledige integratie in de mannenindustrie, of zich veeleer dienen te concentreren op de opbouw van een alternatieve, door vrouwen gecontroleerde industrie. Een derde alternatief is de oprichting van een niet op winst gericht productie- en organisatiecircuit, gecontroleerd door vrouwen en eventueel in samenwerking met gelijkgestemde mannen. De positie van de vrouw in de muziekindustrie kan op diverse wijzen verstevigd worden. De weg van de integratie in de door mannen gecontroleerde industrie is totnogtoe weinig effectief gebleken. Evenmin relevant is het isolement in een extreem feministisch standpunt, dat de muziek systematisch ondergeschikt maakt aan de ideologie.

(ADVERTENTIE)

Beter licht voor beter leven.

Research en produktontwikkeling hebben bij Philips altijd centraal gestaan. Want verlichten zonder meer is niet voldoende. Doelmatig verlichten, daar komt 't op aan. Zo moet het licht voor een gezelligere woonsfeer zorgen. Onze wegen veiliger maken. Of afgestemd zijn op de eisen van de wetenschap. Onlangs heeft Philips weer een nieuwe serie verlichtingstoestellen uitgebracht. Toestellen die minder stroom verbruiken en beter op hun taak berekend zijn. U ziet het: ook op dit gebied streeft Philips ernaar de kwaliteit van ons leven te verhogen.

Licht maakt onze wegen veiliger.

PHILIPS
Europa's grootste lichtfabrikant

Op 28 februari en 1 maart 1978 gaf dr. Joan HEMELS, wetenschappelijk medewerker aan de Katholieke Universiteit te Nijmegen, op uitnodiging van het Departement Communicatiewetenschappen (K.U.Leuven) twee gastlezingen. De eerste lezing werd in het vorig nummer opgenomen. Hieronder vindt men het eerste deel van het tweede referaat ; voor het tweede gedeelte wordt naar een volgend nummer verwezen.

veranderende verhoudingen binnen de dagbladonderneming

1. de stakingsproblematiek

joan hemels

Stakingen appelleren niet alleen aan het verstand, maar ook aan emoties.

Hoe paradoxaal het ook mag klinken, in deze tijd van werkloosheid is althans in Nederland het stakingsrecht volop in discussie. Dit geldt voor staken in het algemeen (1) en voor stakingen in dagbladondernemingen in het bijzonder. Het toegekende of opgeëiste recht van werknemers en werkgevers op collectief optreden in gevallen van belangengeschillen in het dagbladbedrijf, leidt ook in andere westeuropese landen tot acties die de aandacht trokken. In de Bondsrepubliek beschikken de dagbladuitgevers evenals andere werkgevers nog steeds over het wettelijk toegestane middel van de algehele uitsluiting van alle, óók de werkwillige en niet georganiseerde werknemers, zonder uitbetaling van loon of sociale lasten. De zogenaamde 'Aussperrung' is slechts volgens de constitutie van de deelstaat Hessen verboden, maar op grond van verschillende gerechtelijke uitspraken blijkt het ook daar een wettig strijdmiddel te kunnen zijn dat de werkgevers mogen gebruiken, wanneer er sprake is van zware sociale conflicten. Bij de stakingen van 1976 en 1978 werd de uitsluiting ook toegepast met het oogmerk de vakbond te verplichten tot massale uitkeringen uit de stakingskas. Stakende en uitgesloten leden van vakbonden ontvangen daaruit driekwart van hun loon.

Wat Nederland betreft is het middel van de staking door journalisten ook geen academische kwestie meer. Op 15 februari 1978 had de nog jonge Stichting Geestelijke en Ethische Aspecten van de Journalistiek een symposium georganiseerd over het thema 'stakingsrecht en informatieplicht'. De vraag werd gesteld of de werkgevers en de werknemers in het dagbladbedrijf niet gezamenlijk tot

spelregels zouden moeten komen.

Zo'n bijzondere regeling zou een staking niet altijd behoeven uit te sluiten, maar zo mogelijk wel kunnen vermijden. In geval van een staking zouden spelregels ook goede diensten kunnen bewijzen.

De zich wijzigende verhoudingen binnen de dagbladonderneming als zenderorganisatie raken de persvrijheid, uitgeversvrijheid, journalistenvrijheid, stakingsvrijheid en de informatievrijheid van de burger, voor zover al deze vrijheden al bestaan. Behalve de overheid spelen een rol: de uitgevers, de journalisten als beroepscommunicatoren, de grafici en het administratief personeel, indirect ook de adverteerders en de lezers van kranten. Hoe belangrijk de grafici in dit verband zijn, blijkt eerst in de laatste jaren in Nederland waar stakingen ongeacht de bedrijfstak altijd al zeldzamer zijn geweest dan in andere westeuropese landen. De Nederlandse zettters hebben recentelijk aangekondigd scherper te zullen letten op hun rechten.

Krantenstakingen

'Krantenstaking' is de taalkundig mischien niet zo fraaie, maar wel ingeburgerd geraakte aanduiding voor een situatie waarin kranten door een arbeidsconflict binnen de zenderorganisatie niet op de normale wijze verschijnen. De oorzaak kan liggen bij werkweigering van (een deel van) het technisch personeel, de administratieve medewerkers of de journalisten of van meer dan één van de genoemde categorieën. Wanneer niet de productie, maar de distributie van al gedrukte kranten door stakingen van de chauffeurs en/of de verkopers onmogelijk gemaakt wordt, spreekt men ook wel van een kran-

tenstaking. Dit is zeker niet het geval, wanneer de overheid kranten een verschijningsverbod oplegt, hoewel de gevolgen voor de uitgevers, de adverteerders en de lezers in dit geval veelal dezelfde zijn als wanneer er gestaakt wordt door werknemers in het productieproces of wanneer de distributie stopt. Een staking is daarom zo bedreigend voor kranten, omdat zij alle inkomsten doet opdrogen, terwijl de vaste kosten van de nog steeds zeer arbeidsintensieve bedrijfstak blijven drukken. Kranten zijn bijna altijd voor het grootste gedeelte afhankelijk van de inkomsten uit advertenties en voor de rest van inkomsten uit abonnementen en de verkoop van losse nummers. De schade van de gederfde inkomsten kan - anders dan bij de meeste andere bedrijfstakken - niet ten dele door produktieverhoging na de staking worden ingehaald. De economie van het dagbladbedrijf verdraagt stakingen moeilijk: een staking van een week kan een jaarwinst vernietigen en een staking van een maand kan de genadeslag betekenen voor marginale dagbladondernemingen. In het buitenland, voor zover daar het systeem van losse verkoop overheerst, worden bovendien de wederverkopers ernstig gedupeerd. De economie van een land lijdt schade door het verminderen of geheel wegvallen van de mogelijkheid om in dagbladen te adverteren. Daarbij komt tenslotte nog de principiële kwestie van het niet optimaal functioneren van de informatievoorziening waarop krantenlezers niet rekenen en waaraan zij geen schuld hebben.

In de Verenigde Staten speelde de harde houding van de tien grafische en daarmee verwante vakbonden al vroeg een rol bij het verdwijnen van bekende kranten. Door allerlei misstanden in de grafische industrie konden deze bon-

den in de jaren twintig en dertig een machtspositie verwerven ten opzichte van de eigenaars van kranten. Automatisering van de produktie en de daarvoor noodzakelijke omscholing van het personeel werd in de jaren vijftig en zestig tegengewerkt, zodat er alom sprake was van overbezetting. Ook was een minder gelukkige ontwikkeling in de sfeer van de uitgevers van dagbladen begonnen. Geldschietters die vreemd stonden tegenover kranten maakten er zich meester van.

In de Amerikaanse persgeschiedenis spelen de vakbondsonderhandelingen en de krantentransacties een even belangrijke rol als de winst- en verliescijfers, de oplagecijfers en de fusiebesprekingen.

In 1947 beleefde Chicago een staking van tweeëntwintig maanden en in 1950 stonden de drukpersen in Pittsburg vijftig dagen stil. Tussen 1951 en 1961 telde men 187 stakingen bij 288 Amerikaanse dagbladen. In 1963 verdween na een staking van 114 dagen, begonnen in 1962, The New York Daily Mirror (oplage 800.000 exemplaren). Medio augustus 1966 bezweek na een staking van 113 dagen The New York Herald Tribune (oplage 200.000 exemplaren). John Hay Whitney, de miljonair die sinds 1958 van laatstgenoemde krant eigenaar was, kon het niet eens worden met Bert Powers, de voorzitter van de Printers'

Union. Whitney wilde van de Republikeinse Trib en twee andere New Yorkse dagbladen, The New York Journal American en The World-Telegram & Sun, een nieuwe krant: The World Journal Tribune, maken. Tien verschillende vakbonden maakten de verschijning van dit nieuwe dagblad onmogelijk door een staking.

De opheffing van de Trib was uiteindelijk het gevolg van de halsstarrige houding van de vakbond van de drukkers; met de andere bonden had Whitney al een accord bereikt. De voorgenomen fusie van de drie kranten zou het aantal werknemers van 5.700 tot 2.500 herleid hebben.

Door de opheffing van de Trib werden 800 mensen meer ontslagen (2).

De situatie in de wereld van de Amerikaanse vakbonden is ingewikkelder, omdat de geschoolden en ongeschoolden afzonderlijk georganiseerd zijn. De journalisten en het administratief personeel zijn georganiseerd in de Newspaper Guild, dat inmiddels de leidende positie van de Printers' Union heeft overgenomen.

De langste staking in de geschiedenis van de Franse pers duurde zevenentwintig maanden en speelde zich af van 3 maart 1975 tot 11 juli 1977 bij Le Parisien Libéré in Parijs. De directie van deze krant had besloten op een kleiner formaat over te gaan en tweeëntwintig re-

gionale edities af te stoten. Daardoor zouden 52 journalisten en 233 andere werknemers ontslagen worden. Toen de zeshonderd werknemers van de krant in staking gingen, sloot de conservatieve directeur Emilien Amaury twee Parijse drukkerijen, ontsloeg een groot deel van zijn personeel en liet zijn krant drukken in St.-Ouen met behulp van niet-georganiseerd personeel. Doordat collega's van andere kranten sympathiseerden met de werknemers van Le Parisien Libéré kon twaalf keer geen enkele Parijse krant verschijnen. Toen Amaury op 2 januari 1977 stierf, slaagde zijn opvolger Claude Bellanger - in het voorjaar van 1978 overleden - er in een compromis te bereiken met het Syndicat du Livre van de Confédération Générale du Travail. Van de ontslagen werknemers werden er 110 weer in dienst genomen, konden er veertig bij andere Parijse ondernemingen werk vinden en kregen er 85 vervroegd pensioen en een schadevergoeding van tienduizend Franse francs.

Een recente staking bij Berlingske Tidende in Kopenhagen duurde van 31 januari tot 21 juni 1977. Als gevolg van automatisering van het zetten en de noodzaak de produktiekosten te drukken was ontslag aangezegd aan driehonderd typografen van Berlingske Tidende. Begin april 1977 breidde de staking zich uit, zodat Denemarken ge-

(ADVERTENTIE)

DELGAY

**audio-visueel didactisch materiaal
C.C.T.V.**

**koningsstraat 219, 1030 brussel
tel. 02. 219 14 59**

durende bijna drie weken bijna geheel verstoken bleef van de normale kranten. De administratieve staf van technische afdelingen van Berlingske Tidende maakte een noodkrant; toen de verspreiding hiervan onmogelijk gemaakt werd, raakte de politie slaags met de stakers.

De Britse grafische bonden

Van 'klassieke' stakingen waarbij kranten niet kunnen verschijnen als gevolg van werkweigering door zettters en/of drukkers biedt Groot-Brittannië bekende en evenzeer beruchte voorbeelden.

Hoewel het aantal stakingen in de tweede helft van de jaren vijftig vergeleken met de laatste acht jaar beperkt bleef, moet men de stakingen van zettters, drukkers en andere groepen werknemers in de dagbladondernemingen zien in het licht van de angst van de 'lords of Fleet Street' voor de commerciële televisie die in 1955 haar intrede in de Britse omroep had gedaan. Kort voor de verkiezingen van 18 juni 1970 brak een staking uit bij de landelijke kranten in Londen en Manchester. De uitgevers van deze bladen, verenigd in de Newspapers Publishers' Association (NPA) wensten niet in te gaan op de looneisen van de grafische vakbond voor beter geschoolden, de National Graphical Association (NGA) en die van de Society of Graphical and Allied Trades (SOGAT), waarvan op dat moment tachtig procent van het niet-journalistieke personeel van alle Britse kranten lid was.

Tussen 1966 en 1971 maakten de leden van de National Society of Operative Printers and Assistants (NATSOPA) namelijk ook deel uit van de SOGAT. De fusie werd weer ongedaan gemaakt, zodat op dit moment de NATSOPA 58.000 leden (zowel in de zetterijen als in de drukkerijen te werk gesteld), de SOGAT 183.000 leden (vooral in de verzendafdeling werkzaam) en de NGA 110.000 leden heeft. De staking van 1970 kreeg veel publieke aandacht en bracht ook de ingewikkelde verhoudingen in de wereld van de grafische vakbonden in de publiciteit. Eerst in het interimrapport van de Royal Commission on the Press onder voorzitterschap van O.R. McGregor dat in 1976 onder de titel 'The national newspaper industry' aan het parlement werd aangeboden, werd precies aangegeven wie in de krantenindustrie bij welke vakbond aangesloten is.

Na 1970 werden loonconflicten in de grafische industrie onder invloed van de technologische ontwikkeling langzaam maar zeker omgebogen tot sociale conflicten waarbij het behoud van de werkgelegenheid voorop kwam.

Volgens een rapport van de Economist Intelligence Unit kostte de overbezetting in de krantendrukkerijen van Fleet Street in 1970 al 3,5 miljoen pond sterling per jaar. Een in 1967 in Belfast geïnstalleerde offstetrotatiepers die geschikt was voor het drukken van uitgaven in kleuren stond drie jaar later nog stil, omdat SOGAT en NGA nog vuchten over de vraag op welke basis hun leden ermee zouden gaan werken (3).

De structuur van de bij de dagbladproductie betrokken vakbeweging is als volgt. De eerste productiefase van de krant ligt bij de redactie en de advertentieafdeling. Journalisten zorgen voor de kopij en de administratieve medewerkers behandelen de advertentieopdrachten. De eerstgenoemden zijn georganiseerd in de National Union of Journalists (NUJ).

Onder de journalisten ontstond grote onrust, toen de Trade Union and Labour Relations Act 1974 'closed shop'-overeenkomsten mogelijk maakte tussen werkgevers en vakbonden. De vraag was, wat dit voor de journalisten betekende. Voor de andere werknemers hield de wettelijke regeling in ieder geval in, dat tussen directies en vakbonden overeenkomsten kunnen worden afgesloten op grond waarvan de personeelsleden georganiseerd moeten zijn, mits in de bewuste onderneming al zeventig tot tachtig procent lid van een vakbond is. Soms gebeurt het dat iemand na zijn indiensttreding alsnog lid wordt.

Binnen de NUJ is tot nu toe nog verdeeldheid over de closed shop. Bovendien bestaat er nog een kleine vakbond van journalisten, het Institute of Journalists, met 2.500 leden, die zich hevig verzet tegen het invoeren van de closed shop. De winstgevende kranten The Sun en The Daily Mirror (4) hebben het systeem al ingevoerd. Een uitvloeisel hiervan is, dat alles wat door een journalist gedaan kan worden ook door een journalist gedaan moet worden. Vaste columns van politici en voetballers zouden eigenlijk niet meer mogelijk zijn. Wel zou iemand de ene keer in deze en de andere keer in gene krant kunnen schrijven. Zo zou volgens de voorstanders van de closed shop de vrijheid van

meningsuiting niet aangetast worden. De tegenstanders beweren echter, dat kranten wel van interessante rubrieken beroofd zouden worden.

Als uitvloeisel van de discussies over de closed shop voor journalisten kwam inmiddels de Trade Union and Labour Relations (Amendment) Act 1976 tot stand. Daarin wordt voorzien in de voorbereiding door de bedrijfstak zelf van een handvest voor de pers ('code of practice') om de belangen van de journalisten, de medewerkers en anderen die artikelen voor kranten schrijven veilig te stellen. Binnen een jaar had het handvest op tafel moeten liggen, maar dat is niet gebeurd. Daarom kan de voor de werkgelegenheid verantwoordelijke minister op dit moment, na raadpleging van de bedrijfstak en onder goedkeuring van het parlement, een handvest opleggen.

Diegenen die huiverig staan tegenover closed shop voor grafici brengen in het geding, dat de besturen van de vakbondsafdelingen bij kranten, de zogenaamde 'chapels' (5), de redactionele koers van de krant op ondemocratische wijze zouden kunnen gaan beïnvloeden of zelfs bepalen.

Anderen daarentegen die zich sterk willen maken tegenover de werkgevers, betogen dat al zeer weinigen de kranten in eigendom hebben en zo de persvrijheid bedreigen. Wanneer zich nu stakingen in de Britse pers voordoen, wordt de staking van een wapen in de loon- en arbeidsvoorwaardenonderhandelingen via een pressiemiddel voor behoud van de werkgelegenheid een strijdmiddel om ideologisch geïnspireerde doelstellingen te realiseren. Op de machtsstrijd en de vraag wie binnen de krantenonderneming (mee) beslist, komen we terug in het tweede deel van deze bijdrage, dat als een afzonderlijk artikel gepubliceerd zal worden.

De administratieve stafleden van de krant zijn voor het grootste gedeelte bij de vakbond van de werknemers met een lagere opleiding, de SOGAT, aangesloten. Hiermee komen we in de tweede fase van het produceren van kranten, die van het zetten, opmaken, clicheren, corrigeren en typen.

Diegenen die deze werkzaamheden verrichten zijn voornamelijk aangesloten bij de hiervoor genoemde NGA en bij de SLADE, dit is de Society of Lithographic Artists, Designers, Engravers en Process Workers, met ongeveer 17.000 leden. In Schotland bestaat dan nog de

STA (Scottish Typographical Association) die te beschouwen is als het equivalent van de Engelse NGA. Nu de NATSOPA sinds 1971 weer onafhankelijk van de SOGAT functioneert staat de afkorting voor National Society of Operative Printers Graphical and Media Personnel. In 1974 formeerde het overkoepelende orgaan van de Britse vakbeweging, de Trades Union Congress

(TUC) een Printing Industries Committee om de met elkaar rivaliserende grafische vakbonden een gespreksforum te bieden.

Er is een voor buitenstaanders niet zo inzichtelijke en zeker niet efficiënte afbakening van taken en bevoegdheden. SOGAT-leden verdienen met nagenoeg hetzelfde werk 87,5 procent van het salaris van de NGA-leden, hetgeen leidt tot

een slechte onderlinge verstandhouding (6).

De complexiteit van de grafische vakbonden heeft een ingewikkelde loonstructuur, zware concurrentie tussen de bonden onderling en het afsluiten van productiviteitsovereenkomsten ('productivity deals') van één bond met afzonderlijke krantendirecties veroorzaakt. Wanneer de ene vakbond een accord heeft bereikt, staat de andere al voor de directiekamer om voor zijn leden de buit binnen te halen. Omdat de NGA het verschil in beloning wil handhaven, ontstaat de spiraalbeweging die sinds de jaren vijftig mede tot opheffing van de Empire News, de News Chronicle, de Daily Herald, The Star, de Sunday Citizen, de Sunday Dispatch en de Sunday Graphic heeft geleid (7). In de twee vette decennia voor de pers na de Tweede Wereldoorlog stelden de dagbladdirecties zich over het algemeen te toegeeflijk op en trokken zo de verhoudingen steeds verder scheef. Op dit moment hebben de Britse krantenondernemingen naar schatting 30 procent teveel personeel in dienst en wordt de technische outillage niet tijdig vernieuwd.

Fleet Street als straat der zuchten

Begin januari 1975 brachten herhaalde prikacties van de NGA de Britse pers in grote moeilijkheden. Edities van steeds verschillende kranten konden niet gedrukt worden. De acties leken voornamelijk gericht te zijn op kranten die deel uitmaakten van winstgevende concerns.

Bij de prikacties ging het om veilig stellen van de loonvoorsprong van NGA-leden. Op 14 november 1975 verschenen in Londen met uitzondering van de vroege edities van de kommunistische Morning Star geen landelijke kranten. De sympathiestaking van één dag van de 650 technici die de persen onderhouden, kostte de pers meer dan één miljoen pond sterling. Aanleiding tot de staking was een conflict over loonsverhoging tussen de 96 technici van de Daily Express-groep en de directie.

In 1976 kwam een gemengde commissie van directies, journalisten en grafici bij elkaar om een saneringsplan voor de bedrijfstak op te stellen. In november van hetzelfde jaar werd overeenstemming bereikt over een actieplan met de voorwaarden voor modernisering, met name door introductie van het foto-

(ADVERTENTIE)

NIEUWIGHEDEN

Lil-tsje, e.a.

CHINA WIE TEGEN WIE ?

Een muurkrant van de
oppositie buiten de partij

400 fr.

Ivan Illich, e.a.

De deskundige : vriend of vijand ?

240 fr.

Guido Naets
Europa ABC

325 fr.

Europa 1979

200 fr.

Les réseaux pensants
Télécommunications et
société Alain Giraud, e.a.

441 fr.

Jean Dierickx
L'Anglais du journalisme
Analyse, Glossaire, Exercices

500 fr.

STANDAARD BOEKHANDEL

Naamsestraat 57, 3000 Leuven

grafisch zetten, van de Britse landelijke pers. De invoering van het fotozetten en de geleidelijke vermindering van de overbezetting zou niet tot gedwongen ontslagen leiden. Toen de leden van de grafische bonden uiteindelijk het reorganisatieplan toch nog verwierpen, begon een reeks van conflicten bij de Londense pers met als inzet het behoud van de werkgelegenheid.

Op 28 december 1976 verschenen bijna alle landelijke ochtendbladen niet. De betrokken grafici eisten extra beloning voor het werken op 27 december, officieel een vrije dag. Wel verschenen de Daily Express en The Guardian.

Op 13 januari 1977 verscheen The Times niet. Hoofdredacteur William Rees-Mogg wilde een artikel publiceren waarin de ex-hoofdredacteur/eigenaar van het zondagsblad The Observer, David Astor, schreef over de voor de pers en de persvrijheid funeste houding en praktijken van de grafische bonden. De directies zouden zich onder druk steeds weer gewonnen geven uit vrees voor langzaam-aan acties en andere, soms subversieve handelingen die de produktieschema's verstoorden. De redacties zouden er niet over (durven) schrijven om voor hun kranten geen represailles uit te lokken. Eerst weigerden de grafische bonden bij The Times de tekst te zetten en te drukken; later eiste de NATSOPA nog slechts het recht op om onmiddellijk bij wijze van weerwoord commentaar te geven, hetgeen de redactie in beginsel niet onredelijk voorkwam. De NGA wenste echter aanvankelijk enige alinea's geschrapt te zien en later - in plaats van schrappingen - een zin toe te voegen waarin de bond zich distantieerde van het artikel en een antwoord aankondigde. Dit ging de hoofdredacteur te ver, zodat de verliesgevende Times op 13 januari niet verscheen.

Het omstreden artikel werd de volgende dag wel opgenomen. In het Lagerhuis leidde het conflict nog tot een heftig debat over de 'censuur' van de grafische vakbonden (8).

The Times Newspapers Group leed in 1977 door stakingen en werkonderbrekingen een verlies van ruim één miljoen pond sterling. Bij de productie van de verschillende kranten in dit concern zijn vierduizend personen betrokken. Eind maart 1978 werd The Times opnieuw door een staking getroffen. De krant verloor in zes dagen tijd 1,8 miljoen exemplaren. Het zondagsblad The

Sunday Times kon twee keer niet verschijnen en ook The Guardian, die gedeeltelijk bij The Times Newspapers Ltd. wordt gedrukt, deelde in de misère. De oorzaak lag bij de onderhoudsmonteurs die eisen hadden ingediend, deze niet ingewilligd kregen en toen weigerden tegen Pasen overwerk te verrichten. Ze werden ontslagen, gaven iets toe en werden weer in dienst genomen met de belofte van verdere onderhandelingen. Opgelost was daarmee niets. In april maakten de kranteninpakkers van The Times al weer moeilijkheden die leidden tot een staking.

In de eerste drie maanden van 1978 verloren de kranten van Fleet Street 27 miljoen exemplaren, doordat telkens weer een groep personeelsleden van één van de acht landelijke dagbladen, de zeven landelijke zondagsbladen en de twee Londense avondbladen (9) langzaam werkten of staakten.

In dit verband werd wel gesproken van de zelfmoordacties in de straat der zuchten. De populaire dagbladen met de grootste oplagen verloren de meeste exemplaren: The Sun 7,8 miljoen, The Daily Mirror en The Daily Telegraph elk ruim 5 miljoen. Vanaf 1 januari tot eind mei 1978 verloren de zeventien kranten in totaal al 55 miljoen exemplaren. Elk dagblad en vijf van de zeven zondagsbladen werden door meestal onofficiële acties getroffen. The Sun werd het zwaarst getroffen met een verlies van 23,6 miljoen exemplaren. In april kwam geen enkel dagblad normaal uit.

Door niet of weinig over hun eigen problemen te schrijven houden veel Britse kranten een journalistieke traditie hoog en voorkomen ze tegelijkertijd problemen met de vakbonden. Dat sommige directies door hun aarzelende houding de chaotische toestanden in de hand werken, wordt inmiddels wel erkend. Door bij wilde acties toe te geven wat zij in officiële onderhandelingen hebben geweigerd, ondermijnen de directies het gezag van de vakbondsbestuurders. Deze blijken steeds meer moeite te hebben hun leden in de hand te houden. De NGA is daarom een hardere politiek gaan voeren, naar het lijkt. Zo werden eind mei 1978 veertien losvast werkende assistent-drukkers van het zondagsblad The Observer geschorst als begin van een disciplinair onderzoek. De betrokken werknemers hadden geweigerd de garantie te geven dat dit zondagsblad ongestoord zou kunnen verschijnen, ondanks een ge-

schil over extra mankracht. De eis was, dat de groep met vijf man uitgebreid zou worden, hetgeen de directie weigerde. In het weekeinde van 14 mei kon The Observer in het geheel niet en op 21 mei slechts met een beperkte noodeditie verschijnen.

De hardere houding van het NGA-bestuur tegenover de eigen achterban moet uitsluitel geven over de vraag wie de macht in de vakbond bezit: de centrale leiding of de afdelingen ('chapels') in de verschillende bedrijven. De directies zullen meer ruggegraat moeten tonen.

Een probleem bij het terugdringen van de overbezetting vormt het feit dat zelfs genereuze afvloeiingsregelingen voor de hoogbetaalde zettters niet aantrekkelijk genoeg zijn. Zo zouden sommige linozettters bij The Daily Telegraph bijna twee keer zoveel verdienen als een parlementslid en meer dan chirurgen, directeurs van kleine bedrijven en journalisten.

Journalisten van The Daily mirror zouden gemiddeld vijfduizend gulden minder verdienen dan de beter betaalde zettters van dezelfde krant.

De problematiek van de krantenstakingen in Groot-Brittannië zou gemakkelijker opgelost kunnen worden, wanneer alle werknemers in de krantenindustrie zich bij één vakbond zouden kunnen aansluiten. Slechts de journalistenbond NUJ is niet afkerig van fusies met drukkers- en zetttersbonden, zodat de kans op samensmeltingen niet groot is. Bovendien verwachten de journalisten van een fusie hogere lonen.

Bondsrepubliek : recente stakingen

Werd in de Bondsrepubliek van 28 april tot 12 mei 1976 nog gestaakt om iets meer (10) loonsverhoging, van 27 februari tot 21 maart 1978 vond een zeer omvangrijke krantenstaking plaats met als inzet de invoering van de nieuwe technieken in de zetterij. Na een jaar onderhandelen was begin 1978 nog geen overeenstemming bereikt over met name het punt van de verrichtingen aan het beeldscherm door niet-grafici, bijvoorbeeld door journalisten. Een aanvankelijke overeenkomst, bereikt na spontane stakingen op bijvoorbeeld 9 februari 1978 bij eenentwintig kranten, werd door de leden van de werknemersbond IG Druck und Papier als richtsnoer voor een nieuwe collectieve arbeids-overeenkomst afgewezen. Aan het

overleg was van de zijde van de werkgevers-uitgevers deel genomen door de Bundesverband Deutscher Zeitungsverleger (BDZV) en de Bundesverband Deutscher Zeitschriftenverleger (BDZ). Behalve de IG Druck und Papier was ook de delegatie van de Deutscher Journalisten-Verband bij de onderhandelingen betrokken geweest. Hetzelfde geldt voor de bij de IG Druck und Papier aangesloten Deutsche Journalisten-Union.

Als werkgeversbond moet ook nog genoemd worden de Bundesverband Druck.

De overeenkomst van de onderhandelingsdelegaties hield in, dat de zettters nog tenminste vijf jaar in het genot van al hun oude rechten gelaten zouden worden. Toen de werkgevers bij drukkerijen, kranten en tijdschriften weigerden de onderhandelingen met de IG Druck und Papier opnieuw te openen, beantwoordde de vakbond deze afwijzing met speerpunctaties, het eerst bij de Süddeutsche Zeitung in München. In circa twintig bedrijven volgden onmiddellijk spontane stakingen, zodat op 28 februari al acht kranten niet konden verschijnen. Hoewel van de Bundesverband Druck zesduizend drukkerijen deel uitmaken, was de staking speciaal gericht tegen de driehonderd kranten- en tijdschriftendrukkerijen. Vanaf 3 maart verschenen geen landelijke en nauwelijks nog regionale kranten. Bij vijftientig drukkerijen hadden de directies de poorten gesloten uit solidariteit met de door stakingen getroffen collega's. Slechts een gering deel van de totale oplage van 21 miljoen exemplaren dagbladen kon nog verschijnen. Door de uitsluiting konden de werkgevers ook voorkomen, dat de vakbond uitmaakte welke krant wel of niet kon verschijnen met het gevaar van het scheef trekken van concurrentieverhoudingen. Uitsluiting legde zoveel bedrijven plat, dat van de 350 dagbladen er op bijvoorbeeld 15 maart 327 niet verschenen. De strijd escaleerde er echter ook snel door.

Uitsluiting werd ervaren als een vorm van politieke en economische chantage die - volgens de machtige federatie van vakverenigingen, de Deutsche Gewerkschaftsbund (DGB) in 1976 - in een moderne democratische staat elk bestaansrecht verloren had.

Op 20 maart kwam een raamovereenkomst tussen de vakbond en de werkgeversorganisaties tot stand. Op grond daarvan zullen de nu werkzame zettters

en daarmee gelijk te stellen beroepskrachten tot aan hun pensionering het verschil tussen hun tegenwoordige en het toekomstige loon krijgen bijgepast. Voor andere, niet aan zettters gelijk te stellen krachten geldt, dat zij acht jaar na de invoering van de nieuwe technieken bij voorrang voor bepaalde werkzaamheden aan de beeldschermen te werk gesteld zullen worden. De werknemers die door deze wijzigingen getroffen worden, ontvangen nog zes jaar lang het verschil tussen oud en nieuw loon bijgepast. Werknemers die aan de nieuwe apparaten geen arbeidsplaats kunnen vinden, worden met behoud van hun huidige loon binnen het bedrijf omgeschoold. Het inbrengen van teksten van derden op de beeldschermen mag van redacteurs niet verlangd worden. Alleen die journalisten die tot nu toe op de redacties hun eigen teksten op de schrijfmachine uittikten, zullen in de toekomst hun artikels op de nieuwe 'video-zetmachines' mogen schrijven. Zowel de DJV als de DJU waren met deze in de raamovereenkomst opgenomen afspraak ingenomen.

Volgens de IG Druck zouden sinds 1971 al 35.000 arbeidsplaatsen voor zettters verloren gegaan zijn. Van de in 1978 nog 40.000 zettters zouden er op korte termijn nog 10.000 overbodig worden.

De grafici in Nederland

Wanneer Nederlandse grafici - zeer zelden - staakten, reageerden zij op onvrede in de gehele vakbeweging en waren geen specifieke eisen van de grafische bonden in het geding. Niet zo bekend is de staking bij een aantal dagbladondernemingen in oktober 1963. De drukkers en zettters van De Telegraaf begonnen een wilde staking van zestig uur waardoor ook de in hetzelfde bedrijf vervaardigde dagbladen de Volkskrant en Het Parool niet konden verschijnen. Vijfhonderd medewerkers van het technisch bedrijf van de Nieuwe Rotterdamse Courant in Rotterdam sloten zich bij de staking aan. Op 17 februari 1975 verscheen het Dagblad van het Oosten niet door een staking van de redactie in verband met de voorgenomen verkoop van de krant aan de Uitgeversmaatschappij Van der Loeff BV, nadat Kluwer BV in Deventer op 1 januari 1975 zijn aandelenpakket in zijn geheel had overgedaan aan Tijn BV in Zwolle die toe slechts mede-eigenaar was ge-

weest met een aandelenpakket van ongeveer een derde.

Op 18 januari 1977 ontvingen de abonnees van drie regionale kranten in oostelijk Nederland geen krant als gevolg van een niet door de grafische vakbonden aangekondigde werkweigering van de tweehonderd grafici van Van der Loeff BV in Enschede. Op 8 februari werd in hetzelfde bedrijf gestaakt; dat was ook het geval bij het dochterbedrijf in Arnhem, zodat de daar vervaardigde twee regionale kranten met twee kopbladen evenmin konden verschijnen. In dezelfde periode werd kortere of langere tijd gestaakt bij De Gelderlander Pers in Nijmegen, bij de Nederlandse Dagblad Unie (Algemeen Dagblad en NRC Handelsblad) in Rotterdam en bij de Provinciale Zeeuwse Courant in Vlissingen. De opzet was kracht bij te zetten aan de vakbondseis van handhaving van de automatische prijscompensatie. De Nederlandse Vereniging van Journalisten (NVJ) die sinds 1 januari 1976 bij de Federatie Nederlandse Vakbeweging is aangesloten, verklaarde zich met de genoemde vakbondseis solidair. Toen op 17 februari alle kranten weer verschenen, speelden de stakingen nog een rol bij de CAO-onderhandelingen tussen de NVJ en de Vereniging De Nederlandse Dagbladpers (NDP). De invoering van de vijfdaagse werkweek voor journalisten, uiterlijk per 1 januari 1978, maakte deel uit van het accoord dat NVJ en NDP na langdurige onderhandelingen bereikten.

De automatisering van de tekstverwerking bij de dagbladondernemingen (11) verliep in Nederland vergeleken met Groot-Brittannië en de Bondsrepubliek bijzonder soepel. Doordat de Nederlandse uitgevers al omstreeks 1970 met de voorbereidingen of de uitvoering begonnen, draagt de invoering van met name het fotografisch zetprocédé nu al bij tot een verbetering van de rentabiliteit van de meeste dagbladondernemingen. Een gelukkige omstandigheid was, dat de grafische bonden van het begin af aan loyaal hebben meegewerkt. Wel hebben zij zware regelingen geëist en gekregen.

Zo moet een werkgever die over reorganisatie denkt, in dat stadium de bonden al inlichten. Gezamenlijk wordt dan uitgemeakt hoe de gevolgen voor het personeel wat betreft functiewijziging, overplaatsing en omscholing worden uitgewerkt. Sinds twee jaar werkt een gezamenlijk bureau Werkgelegenheid;

de werkgevers moeten er iedere vacature melden en ook worden er de werkloze grafici ingeschreven. Van grote werkloosheid is geen sprake, maar het werknemersbestand neemt wel af. Het aantal grafische werknemers in de dagbladondernemingen steeg tussen 1961 en 1964 nog van 5627 tot 6768 (het aantal journalisten steeg in deze jaren van 1778 tot 1993, terwijl het aantal administratieve medewerkers nauwelijks steeg, namelijk van 3634 tot 3667). Tus-

sen 1968 en 1975 daalde het aantal grafici en technici in de dagbladondernemingen van 4362 tot 3549. Het concentratieproces en de opheffing van dagbladen hebben deze daling mede bevorderd. Het aantal journalisten vertoont nog steeds een stijgende lijn. Bij alle Nederlandse dagbladen is de personeelsvermindering goed opgevangen door een voorzichtig personeelsbeleid in de jaren vóór de invoering van het fotografisch zetten.

Hoewel het aantal arbeidsplaatsen verminderde, hoefde uiteindelijk niemand onvrijwillig ontslagen te worden. Voor 57,5-jarigen en ouderen kwam bij reorganisaties en fusies een inkomensgarantie tot aan hun pensioen. In de overgangsfase kampten de dagbladondernemingen vaak met een te krappe personeelsbezetting, zowel voor het hierboven aangeduide voorzichtige beleid als door de noodzaak een groot aantal werknemers om te scholen. Gepensioneerde zettters sprongen vaak tijdelijk bij.

In de laatste tijd bestaan er spanningen tussen de werkgevers en de werknemers in de grafische industrie over de interpretatie van de afspraken die na de stakingen over de prijscompensatie van begin 1977 gemaakt zijn met betrekking tot de grensafbakening van grafisch en ander werk. In de bladen van de grafische bonden (*Stuwijng* van de Grafische Bond/Nederlands Katholiek Vakverbond, *Grafia* van de Algemene Nederlandse Grafische Bond en het *Grafische Orgaan* van de Nederlandse Christelijke Grafische Bond/Christelijk-Nationaal Vakverbond) verschenen in het voorjaar van 1978 scherpe artikelen aan het adres van de dagbladondernemers (12). Door het niet nakomen van de in de collectieve arbeidsovereenkomst voor 1977 vastgelegde afspraken zouden de werkgevers arbeidsonrust in de bedrijfstak oproepen. Deze afspraken zijn ook in de CAO voor dagbladjournalisten van hetzelfde jaar opgenomen en behelzen enige niet geringe concessies van de grafische bonden. Het gevolg daarvan is dat Nederlandse journalisten sindsdien hun eigen kopij rechtstreeks via toetsenborden en beeldschermen in de computer mogen invoeren, als ondernemingsraad en/of personeelscommissies in de plannen hun advies gegeven hebben. Bovendien mag administratief personeel van de advertentieafdeling gerubriceerde advertenties die per telefoon zijn opgegeven, zelf 'on-line' in de zetterijcomputer invoeren. Verder mogen redactieassistenten eenvoudig tikwerk voor de redactie direct invoeren. Dit geldt ook voor het tikken van optisch leesbare kopij of via beeldschermen in te voeren eenvoudige kopij (13).

De grensafbakening tussen grafisch-technisch werk, administratief werk en journalistiek werk blijkt zo in Nederland als het ware te elfder ure toch nog een probleem te zijn. De grafische bonden

(ADVERTENTIE)

verschijnt
6 keer per jaar

opgericht
1972

DOEL

het publiceren van wetenschappelijke informatie over het vakgebied massacommunicatie voor wetenschappers en praktijkmensen.

INHOUD

artikelen

bijdragen over theorie, onderzoek en beleid

onderzoeksverslagen

korte weergave van lopend en recent afgesloten onderzoek

kroniek

verslagen van nationale en internationale bijeenkomsten en gebeurtenissen

boekbesprekingen

kritische bespreking en korte signalering van nederlandstalige en buitenlandse literatuur

Nieuwe abonnees kunnen zich opgeven bij Drukkerij H. Gianotten B.V. Bredaseweg 61, Tilburg, Nederland. Gewone abonnees (B.frs. 515) vermelden : naam, adres, woonplaats.
Studentenabonnees (B.frs. 315) vermelden : naam, adres, woonplaats, universiteit en collegekaartnummer.
Betaling geschiedt d.m.v. een acceptgirokaart die abonnees krijgen toegezonden van de firma Gianotten.

vrezen dat de werkgevers in de dagbladbedrijven de afspraken zo ruim interpreteren, dat er - zeker wat de voorbereidende afdelingen betreft - nauwelijks meer van grafisch-technische arbeid in het krantenbedrijf sprake zal zijn. Nieuwe opmaakapparatuur, gekoppeld aan een beeldscherm, zou dan ook door werknemers uit de administratieve sfeer bediend kunnen worden, met name voor de advertentiepagina's (13).

Nederlandse journalisten en stakingsrecht

Tijdens het in de aanhef van dit artikel genoemde symposium van 15 februari 1978 (13) over stakingsrecht en informatieplicht bleek de Nederlandse Vereniging van Journalisten (NVJ) geen behoefte te hebben aan het inschakelen van een speciaal orgaan voor bemiddeling of afkoeling in geval van arbeidsconflict. De Nederlandse dagbladuitgevers toonden zich bij monde van de voorzitter van de Vereniging De Nederlandse Dagbladers (NDP) wel voorstanders van een onpartijdig lichaam dat niet betrokken was bij een van de CAO-partners en dat als college van wijze mannen en vrouwen bij een dreigende staking afkoelingsvoorstellen zou kunnen doen.

De NDP bleek sterk gehecht aan continuïteit in de informatievoorziening met het oog op de belangen van de lezers. Door staking zouden de journalisten tekort schieten in hun informatieplicht, zo betoogde een journalist, die daarmee een ander standpunt innam dan zijn journalistenvereniging. De jurist J.M. de Mey vertolkte als standpunt dat de vrijheid van meningsuiting en het recht op informatie - de basis voor de werkzaamheid van de journalist - als zodanig aan de burger geen aanspraak geeft tegenover journalisten. Wel zou een zelfgekozen informatieplicht van de journalisten gevonden kunnen worden in de persethiek. Grondrechten als het recht op vrije meningsuiting, aldus De Mey, hebben betrekking op de relatie tussen burgers en overheid. Ze zouden geen verplichtingen tussen burgers onderling, dus ook niet tussen journalisten en lezers, scheppen. Naar onze mening is deze visie niet meer te houden: in 1975 betoogden wij al dat in de Nederlandse wetgeving terecht nooit is vastgelegd wie wel en wie niet journalist is, zodat de verschillende rechten en vrijheden die deel uitmaken van de communica-

tievrijheid in theorie aan iedereen toekomen (14).

Zonder de grafici of journalisten het recht van staking te willen betwisten, kan men met het oog op de lezers streven naar procedures die het stakingswapen onbenut zullen laten. Informatieplicht als ethische opgave of wettelijk opgelegd moet onzes inziens niet uitsluitend beoordeeld worden in het licht van het voordeel voor de uitgever. Ook en vooral de lezer moet in de afweging van belangen betrokken worden. Dat krantenlezers zich in geval van zelfs een algehele krantenstaking nog zouden kunnen behelpen met andere media mag geen argument zijn, wanneer men gelooft in de eigen functie van de dagbladers temidden van de auditieve en audiovisuele massamedia. Een rompkraan zonder advertenties, te produceren door de stakende journalisten en grafici, zou een oplossing kunnen zijn. Dit idee werd tijdens het symposium van 15 februari 1978 geopperd en niet verworpen.

Noten

(1) Vgl. de dissertatie van M. ROOD: *Naar een stakingsrecht*, Deventer 1978, waarin onder meer gepleit wordt voor het ontwerpen van een 'stakingsovereenkomst' tussen werkgevers en werknemers.

(2) J.M. L(ÜCKER), *Tragedie in New York. De opkomst en ondergang van 'n prachtig dagblad*, in: *De Tijd* d.d. 20 augustus 1966. Zie ook: Th. LUYKX, *Evolutie van de communicatiemediën*, Brussel 1978, pp. 392-394. Tussen 1965 en 1975 verdwenen in New York vijf dagbladen.

(3) Voorbeeld van Jan STARK, *Britse kranten in greep van vakbonden*, in: *Algemeen Handelsblad* d.d. 9 juni 1970. Vgl. ook: LUYKX, a.w., pp. 360-378.

(4) Tussen *The Sun* en *The Daily Mirror* heerst al enige jaren een harde oplagestrijd. In het eerste halfjaar van 1977 behaalde de

Daily Mirror een betaalde oplage van 3.844.592 ex. tegen *The Sun* 3.722.731, zodat de strijd nu toch in het voordeel van eerstgenoemde krant beslist lijkt te zijn.

(5) Vakbondsafdelingen bij kranten heten 'chapels', omdat de grafici in de tijd dat vakbonden nog verboden waren, in de kapellen van de destijds vooruitstrevende methodistische kerk vergaderden. De werkelijke macht is steeds meer bij de 'fathers of the chapels' in plaats van bij de leiders van de vakbonden komen te liggen.

(6) Over de ingewikkelde arbeidsverhoudingen vindt men niets of veel te weinig in de recentere publikaties waarin de structuur van de pers behandeld wordt. Dit geldt niet alleen voor de Britse pers. Zie voor relevante titels: J. SERVAES, *Een beknopte bibliografie voor de sociaal-economische studie van mediastrukturen*, in: *Communicatie*, 7/1977, nr. 3, pp. 28-29.

(7) Vgl. bijvoorbeeld: Harford THOMAS, *Newspaper crisis. A study of developments in the national press of Britain 1966-67*, Zürich (UPI) 1967 voor de situatie van de kranten die overleefde. Over de verdwenen kranten informeert, behalve Luykx, t.a.p., beknoppt ook: H. PRAKKE e.a. (Hrsg.), *Handbuch der Weltpresse*, dl. 1: *Die Pressesysteme der Welt*, Köln/Opladen 1970, pp. 184-192.

(8) Zie in dit verband: W. WOLTZ, *De wonderde wereld van Fleet Street. Wie drukt er wat in de krant*, in: *NRC Handelsblad* d.d. 5 februari 1977.

(9) Actuele overzichten van de structuur van de Britse pers bieden: *Britain 1976. An official handbook*, London (1976), pp. 435-443, *Report of the Royal Commission on the Press*, London 1979 en J.-C. SERGEANT, *La presse britannique: Fleet Street à l'heure du bilan*, in: *Presse Actualité*, nr. 122 (november 1977), pp. 56-63.

(10) Vgl.: *A 15-day strike for 0.6 per cent?*, in: *fiej-bulletin*, 28/1976, nr. 110, pp. 6-10 en P. HARTMANN, *Mobilmachung. Der Arbeitskampf in der Druckindustrie 1976*, Mainz 1977.

(11) Zie voor een helder overzicht hiervan: J. SCHONEVELD, *Automatisering van de tekstverwerking bij dagbladen*, in: *Informatie*, 19/1977, nr. 5, pp. 253-308.

(12) Vgl. P. VAN SEETERS, *Nieuwe techniek bron van groter wordende onrust voor grafici*, in: *De Journalist*, 29/1978, nr. 10, pp. 30-31.

De Algemene Nederlandse Grafische Bond (ANGB), met 33.000 leden de grootste bond, en de Grafische Bond NKV hebben aangekondigd met ingang van 1 januari 1979 de Federatie Druk en Papier (FDP) te zullen vormen. De federatie zal 50.000 leden tellen. De Nederlandse Christelijke Grafische Bond (NCGB), aangesloten bij het Christelijk Nationaal Vakverbond, blijft buiten de federatie. Door een fusie van het Koninklijk Nederlands Verbond van Drukkerijen en de Vereniging van Grafische Reproductie-Ondernemingen met ingang van 1 januari 1977 ontstond één werkgeversorganisatie die thans Koninklijk Verbond van Grafische Ondernemingen (KVGO) heet.

(13) Zie voor een uitvoerig verslag: *De Dagbladers*, 31/1978, nr. 3, pp. 5-8

(14) Verder uitgewerkt in: Joao HE-MELS, *Persvrijheid? Antwoord aan uilen en valken*, Amsterdam 1975, speciaal pp. 85-96.

Het onderzoek waarover hieronder verslag wordt uitgebracht werd ten dele gesubsidieerd door de Wetenschappelijke Raad voor advies voor gezondheidsopvoeding bij het Ministerie van volksgezondheid (Rode Kruis van België) en mogelijk gemaakt dank zij de medewerking van de Werkgroep 'anti-roken' van het 1ste dokt. geneeskunde Rijksuniversiteit Gent 1973-74 en de B.R.T.-afdeling Vlaamse Televisie (programma Verover de Aarde).

Het artikel werd reeds eerder gepubliceerd in het «Tijdschrift voor Sociale Geneeskunde», 55 (1977), 214-217, 233.

Prof. dr. K. VUYLSTEEK is directeur van de Dienst voor hygiëne en sociale geneeskunde van het Academisch Ziekenhuis te Gent.

Invloed op de rookgewoonten in een rurale gemeenschap van een via het televisie-medium éénmalig aangeboden informatieprogramma over het roken

k. vuylsteek e.a.

1. Inleiding

De beschikbaarheid van het TV-medium tot verstrekken van informatie over ziekte en gezondheid, over preventieve en curatieve gezondheidszorg, heeft bij vele medici en gezondheidszorgers heel wat verwachtingen uitgelokt. Nochtans, met wat reeds bekend was over gezondheidskennis en gezondheidsgedrag in een populatie, o.m. over de discrepantie tussen die kennis en het gedrag, was het zeker aangewezen om niet al te optimistisch te zijn.

Nauwkeurige gegevens over resultaten van dergelijke informatieve programma's zijn eerder zeldzaam en er zijn weinig concrete evaluatie-resultaten gepubliceerd welke peilen naar de late invloeden van een gezondheidsinformatieprogramma over het roken van sigaretten. Wel zijn er enkele gegevens bekend over het onmiddellijke effect. (Vuylsteek e.a. 1973, Preston 1970, VICC Technical report series 1969).

2. Doelstelling van het onderzoek

In samenwerking met de Wetenschappelijke raad voor advies voor gezondheidsopvoeding en de Vlaamse TV werd door de Dienst voor hygiëne en sociale geneeskunde van de Rijksuniversiteit Gent gepoogd na te gaan welke de 'impact' is geweest van een éénmalige televisie-uitzending in een rurale gemeenschap. De opzet was na te gaan welk het effect was op het rookgedrag, (meer bepaald het roken van sigaretten), één jaar na de TV-uitzending in een rurale gemeenschap in Vlaanderen (Gemeente Huise).

Onderzoek naar wijziging van het rookgedrag bij de inwoners van een kleine rurale gemeente in België, opgetreden in de loop van één jaar na een éénmalige TV-uitzending over het roken, toont een duidelijke verandering. Er was daarenboven een significant verschil tussen de rokers-kijkers en rokers-niet-kijkers; van de eersten zijn er in de loop van het observatiejaar 12,7 % gestopt met roken t.o.v. 6,8 procent bij de niet-kijkers;

Er waren eveneens tweemaal meer rokers-kijkers dan rokers-niet-kijkers die het verbruik aan sigaretten verminderten. Bijna 13 procent van wie het roken naliet of minder ging roken heeft daarover (ook) advies gevraagd aan een arts. Alhoewel uiteraard het één-jaar resultaat niet louter aan de specifieke TV-uitzending kan worden toegeschreven, mag toch een nuttig effect worden vastgesteld.

3. Proefopstelling

De proefopstelling kan als volgt worden geschematiseerd.

3.1. Populatie en methode

3.1.1. Als populatie werd de gemeente Huise uitgekozen, een klassieke Vlaamse gemeente met een typische dorpsstraat en nog sterk uitgesproken ruraal karakter. Enkele relevante demografische en sociale karakteristieken zijn weergegeven in de tabellen 1, 2 en 3.

3.1.2. In deze gemeente werd eind augustus 1973 gepeld naar de rookgewoonten door een enquête bij alle in aanmerking komende inwoners boven de 11 jaar. (De vragenlijst is op aanvraag bij de auteurs verkrijgbaar). De respons was 85,6 %. De situatie qua rookgewoonten blijkt uit de Tabellen 4, 5, 6 en 7.

3.2. TV-uitzending 18 september 1973

De uitzending vond plaats 's avonds, na de nieuwsuitzending van 20u. en werd verzorgd door de BRT Vlaamse televisie; wetenschappelijke uitzending: 'Verover de aarde; experiment Lembeke', een programma van Piet de Valkeneer, Stephen Mores, Wim Offeciers en Jerome Verhaege.

3.3. Evaluatie door na-enquête

De bevolkingsgroep van Huise werd in september 1974 op-

nieuw gevraagd naar de rookgewoonten, met dezelfde methode en techniek als één jaar tevoren. De respons bedroeg 91,2 %.

4. Resultaten

4.1. Kijkdichtheid

De globale kijkdichtheid bedroeg 18 à 20 %. Van de rokers heeft 24 % de programma-uitzending gevolgd.

4.2. Rookgewoonten

De situatie qua rookgewoonten in september 1974 is voorgesteld in de Tabellen 8, 9 en 10.

4.3. Evolutie van de rookgewoonten

De evolutie van de rookgewoonten over het verloop van één jaar is weergegeven in de Tabellen 10 en 11.

De categorieën zoals genoemd in Tabellen 10 en 11, zijn als volgt gedefinieerd :

a gestopt met roken : opgehouden met sigarettenroken na de televisie-uitzending en nog niet begonnen op het moment van de na-enquête ;

b definitief verminderd : het sigaretten-verbruik is gereduceerd en zo gebleven tot op het ogenblik van de na-enquête ;

c tijdelijk gestopt of verminderd : de groep waarvan de betrokkenen het sigaretten-roken hebben gestopt of het sigaretten-verbruik verminderd doch slechts zeer kortstondig en die, één jaar later, opnieuw de oorspronkelijke rookgewoonten hebben aangenomen ;

d onbeïnvloed rookgedrag : er is geen wijziging opgetreden in het rookgedrag ;

e vermeerderd sigaretten-verbruik : de groep personen die in de loop van het voorbije jaar meer zijn gaan roken ;

f weer begonnen met roken : 7 waren gestopt vóór 18 september 1973 (TV-uitzending) maar begonnen weer te roken in de loop van 1973-1974 ;

g nieuwe rokers : groep van niet-rokers bij de eerste onderzaging en wel-rokers één jaar later.

Van de 150 rokers-kijkers zijn er blijkens Tabel 12 92 'onverschillig' gebleven aan de boodschap ; 19 zijn met sigarettenroken opgehouden of 12,7 %.

Van de 473 rokers-niet-kijkers waren er 32 gestopt met roken één jaar na de voor-enquête of 6,8 %. De toetsing van het verschil tussen rokers-kijkers en rokers-niet-kijkers levert een duidelijk significant verschil op t.o.v. de verdeling over de vier categorieën.

Tabel 1. Enkele demografische gegevens over de gemeente Huisse*

aantal inwoners	
- totaal	2810
- mannen	1415 (50,35 %)
- vrouwen	1395 (49,65 %)
aantal gezinnen	± 800
gezinsgrootte	3,6/gezin

* oppervlakte 1701 ha.

Tabel 2. Beroepsbevolking van de gemeente Huisse

bedienden	200
arbeiders	595
zelfstandigen	113

Tabel 3. Verdeling van de bevolking van de gemeente Huisse in leeftijdsklassen

leeftijdsklasse	n
0-10 jaar	461
11-19 jaar	462
20-29 jaar	332
30-39 jaar	355
40-49 jaar	353
50-59 jaar	258
60-69 jaar	260
70-79 jaar	204
80-89 jaar	69
90 en + jaar	7

Tabel 4. Indeling naar rookgewoonten, status augustus 1973, gemeente Huisse

rookgedrag	n	%
niet-rokers	1160	60,1
ex-rokers	146	7,6
rokers*	618	32,0
geen informatie	7	0,3
totaal	1931	100,0

* ten minste 1 sigaret (= 1 gram) per dag.

Tabel 5. Rookgewoonten, status augustus 1973, gemeente Huisse, per leeftijdsklasse, mannen (n = 968)

leeftijdsklasse (jaren)	n	rokers		niet-rokers	ex-rokers	geen inform.
		aantal	procent			
11-19	173	49	28,3	120	4	-
20-29	144	84	58,3	46	14	-
30-39	148	91	61,5	34	23	-
40-49	164	105	64,0	35	23	1
50-59	110	77	70,0	23	8	2
60-69	113	69	61,0	16	27	1
70-79	77	49	63,4	14	14	-
80-89	38	17	44,7	12	7	2
90 en +	1	1	100,0	0	0	-
totaal	968	542	55,99	300	120	6

Tabel 6. Rookgewoonten, status augustus 1973, gemeente Huise, per leeftijdsklasse, vrouwen (n = 963)

leeftijdsklasse (jaren)	n	rokers		niet- rokers n	ex- rokers n	geen inform. n
		aantal	procent			
11-19	160	31	19,4	122	7	-
20-29	118	29	24,6	79	9	1
30-39	137	8	5,8	125	4	-
40-49	149	1	0,7	144	4	-
50-59	113	2	1,7	111	0	-
60-69	130	1	0,8	128	1	-
70-79	104	2	1,9	101	1	-
80-89	45	1	2,2	44	0	-
90 en +	7	1	14,2	6	0	-
totaal	963	76	7,89	860	26	1

Tabel 7. Overzicht van de rookgewoonten, status augustus 1973, gemeente Huise, gedifferentieerd volgens mannen en vrouwen, in procenten.

rookgedrag	mannen	vrouwen
niet-rokers	30,99	89,30
ex-rokers	12,40	2,70
rokers	55,99	7,89
geen informatie	0,62	0,10

Tabel 8. Rookgewoonten, status september 1974, gemeente Huise, per leeftijdsklasse, mannen (n = 1018)

leeftijdsklasse (jaren)	n	rokers		niet- rokers n	ex- rokers n	geen inform. n
		aantal	procent			
11-19	184	38	20,6	142	4	-
20-29	174	100	57,4	48	26	-
30-39	150	85	56,6	36	29	-
40-49	173	104	60,1	41	28	-
50-59	98	64	65,3	23	11	-
60-69	125	70	56,0	19	35	1
70-79	81	51	62,9	13	17	-
80-89	33	15	45,4	9	9	-
90 en +	0	0	0,0	0	0	-
totaal	1018	527	51,77	331	159	1

Tabel 9. Rookgewoonten, status september 1974, gemeente Huise, per leeftijdsklasse, vrouwen (n = 1003)

leeftijdsklasse (jaren)	n	rokers		niet- rokers n	ex- rokers n	geen inform. n
		aantal	procent			
11-19	164	25	15,2	136	3	-
20-29	129	25	19,3	91	13	-
30-39	142	12	8,4	125	5	-
40-49	159	2	1,2	154	3	-
50-59	117	2	1,7	115	0	-
60-69	135	3	2,2	131	1	-
70-79	112	1	0,9	111	0	-
80-89	40	1	2,5	38	1	-
90 en +	5	0	0	5	0	-
totaal	1003	71	7,08	906	26	0

Tabel 10. Algemeen overzicht van de globale evolutie van de rookgewoonten over één jaar, gemeente Huise, op basis van de antwoorden op de vragenlijst in de enquête van september 1974, mannen en vrouwen.

rookgewoonten	n	%
gestopt met roken sinds sept. 1973	54	8,3
rokers september 1974	598	91,7
ten opzichte van sept. 1973 :		
definitief verminderd	93	14,3
tijdelijk gestopt of verminderd	39	6,0
onbeïnvloed rookgedrag	422	64,7
vermeerderd sigarettenverbruik	31	4,7
weer begonnen met roken	6	0,9
nieuwe rokers	7	1,1
totaal	652	100,0

N.B. : de zeven 'nieuwe rokers' behoren tot de leeftijdsklasse van 11 tot 20 jaar.

Tabel 11. De evolutie van de rookgewoonten over één jaar bij de mannelijke populatie, uitgedrukt in procenten

rookgewoonten	%
gestopt met roken sinds sept. 1973	7,9
rokers september 1974	92,1
ten opzichte van sept. 1973 :	
definitief verminderd	13,6
tijdelijk gestopt of verminderd	6,3
onbeïnvloed rookgedrag	66,7
vermeerderd sigarettenverbruik	4,1
weer begonnen met roken	0,5
nieuwe rokers	0,9
totaal	100,0

Tabel 12. Evolutie van de rookgewoonten na één jaar bij de rokers-populatie van Huise op basis van de antwoorden op de vragenlijst, één jaar na de televisie-uitzending (september 1974) en gedifferentieerd naar het al of niet gekeken hebben naar het anti-roken programma

	n	ongewijzigd** rookgedrag		verminderd sigaretten- verbruik		vermeerdert sigaretten- verbruik en weer begonnen		gestopt met roken	
		n	%	n	%	n	%	n	%
rokers, sept. 1973									
rokers-kijkers	150*	92	61,3	33	22,0	6	4,0	19	12,7
rokers-niet-kijkers	473*	350	74,0	56	11,8	35	7,4	32	6,8
totaal	623*	442	71,0	89	14,3	41	6,5	51	8,2

$\chi^2(3): 17,65 ; p < 0,001$

* De verschillen met de cijfers uit Tabel 10 houden verband met het feit dat een aantal ondervraagden geen precieze informatie kon geven of ze de televisie-uitzending wel of niet hadden gezien.

** Het gaat hier om personen die in september 1974 respectievelijk gelijkaardige rookgewoonten of een minder verbruik van sigaretten hadden dan in sept. 1973, om het even of ze in de tussenperiode al of niet tijdelijk een ander rookgedrag hebben vertoond.

Niet bekend zijn de 'spontane' verschuivingen in deze populatie vóór de actuele enquête. Het gegeven over het aantal ex-rokers nl. 7,6 % (Tabel 4) slaat niet op een één-jaar periode, doch is cumulatief, over een niet gepreciseerde tijdspanne. Uit een onderzoek gedaan in 1967 en in 1970 bij een representatieve steekproef van mannelijke werknemers in een ijzer- en staalbedrijf, was het aantal rokers dat spontaan stopte met roken in de loop van twee en half jaar, 3,2 % (EGKS, 1970).

5. Evaluatie van de TV-uitzending

De evaluatie van het 'impact' van de vernoemde TV-uitzending op de rookgewoonten van de controle-gemeente Huise moet gesteld worden als een 'gerelativeerde' beoordeling. Het is inderdaad zo dat de bedoelde uitzending gevolgd werd door verscheidene belangrijke en meermaals herhaalde commentaren in de geschreven pers.

Het is evident dat zelfs als iemand het programma *niet* heeft gezien, deze persoon beïnvloed kan worden door wat over de uitzending verteld wordt in het huisgezin, in vriendenkring en op het werkmilieu. Een dergelijk gezondheidsgericht programma is daarenboven dikwijls de aanleiding tot het inwinnen van deskundig medisch advies met aldus indirecte consequenties op het rookgedrag, iets wat duidelijk bleek uit de antwoorden op de vragen naar motivering voor de gewijzigde rookgewoonten bij 186 inwoners van de gemeente Huise, die in de loop van het jaar 1973-1974 hun rookgedrag hadden gewijzigd in gunstige zin.

In de enquête werd gepeild naar de voor ondervraagde meest doorslaggevende reden welke werd aangehaald door degene die tijdelijk of 'definitief' met sigaretten-roken was gestopt. Ze zijn samengevat in Tabel 13.

Tabel 13 Motiveringsargumenten tot stoppen met roken (al dan niet definitief) bij 186 personen (Huise)

motiveringsargumenten	in %
- advies gevraagd aan of verkregen van de arts	12,9
- wegens ziekte (al of niet met advies van arts)	20,4
- advies van familieleden of vrienden	22,6
- werkomstandigheden	1,6
- media :	
radio	0,6
TV	18,3
geschreven pers	6,4
- persoonlijke redenen	4,3
- geen informatie	12,9

6. Conclusies

Vooraf moet gesteld dat de evaluatie van het resultaat inzake rook-gedragswijziging één jaar na een éénmalige TV-uitzending over roken en gezondheid — en dit geldt ook voor elk ander medium en programma — uiteraard niet een beoordeling is van de uitzending op zich zelf, maar wel van het zeer complex gebeuren dat in gang wordt gesteld door de TV-uitzending : bespreking en discussie in eigen kring, persartikelen, radiocommentaar etc.

Op de vraag naar de effectiviteit van het beschouwde TV-programma wat betreft het wijzigen van de rookgewoonten in een rurale gemeenschap (Huise), mag worden geantwoord dat een niet onbelangrijke weerklank daarvan te merken is geweest tot één jaar na de uitzending met een duidelijk verschil in het reactie-patroon van rokers-kijkers t.o.v. rokers-niet-

kijkers : de rokers-kijkers reageren, percentsgewijze, tweemaal gunstiger dan de rokers-niet-kijkers, zowel wat betreft het volledig stopzetten van het roken als het verminderen van het aantal gerookte sigaretten. Toch blijft het 'rendement' relatief bescheiden : de volledige rookstop wordt slechts door 12,7 procent van rokers-kijkers gerealiseerd ; 22 % verminderen het gebruik van sigaretten. Alles bij elkaar blijft 65 tot 70 % van de rokerspopulatie, ondanks de aangeboden informatie, vasthouden aan haar rookgewoonten.

De vergelijking van de groepsgegevens per leeftijdsklasse voor 1973 en 1974 (Tabellen 9 en 10) kan, wat betreft de procentuele vertegenwoordiging van rokers, moeilijk de indruk geven dat er een beter resultaat bereikt was in de jongere leeftijdsgroepen dan in de oudere. Van de leeftijdsklasse 11 tot 39 jaar, waren er 48,1 procent rokers in 1973 en 43,8 procent in 1974. In de groep 40 tot 69 jaar was dit respectievelijk 64,8 procent in 1973 en 60,1 procent in 1974.

Samen met de vele andere onderzoeken naar het rookgedrag en de mogelijkheden tot het beïnvloeden van dat gedrag, kan worden geconcludeerd dat het ter sprake komend TV-programma een niet onbelangrijke 'impact' heeft gehad, alhoewel in grote mate slechts een tijdelijke invloed. Het blijft meest

waarschijnlijk dat de motivering tot niet-roken hoofdzakelijk verworven wordt in de jeugdijaren.

Het algemeen besluit van het experiment kan derhalve luiden dat het geëvalueerde TV-programma kan passen in het kader van een 'voortgezette motivering', doch dat hoofdactie van een anti-rookcampagne zich moet situeren in de lagere en middelbare scholen ondersteund door een gelijktijdige actie voor de volwassenen via massa-media en andere informatiebronnen.

Literatuur

Europese gemeenschap voor kolen en staal, Onderzoek naar de prevalentie van ademhalings symptomen en naar de ventilatoire functie bij werknemers in een ijzer- en staalverwerkend bedrijf. Dienst voor hygiëne en sociaal geneeskunde, RU Gent 1970.

PRESTON, S.H., Older male mortality and cigarette smoking, Popul. monogr. Ser. nr. 7. Univ. Californië, Berkeley 1970.

VUYLSTEEK, K., W. EYLENBOSCH & A.M. DEPOORTER, Smoking and chronic nonneoplastic broncho-pulmonary diseases. Publ. Health Reviews II (1973) 215-224.

WAKEFIELD, J., (ed.), *Influencing smoking behaviour. Techn. Rep. Ser. nr. 3.* Union internationale contre le cancer, Genève 1969.

Een aantal vragen die je bij taalgebruik kunt stellen zijn : hoe zit het eigenlijk in mekaar, wat wordt er nu wel en niet gezegd of gesuggereerd, en waarom gebeurt dat juist op die manier ? Onderstaand artikel probeert op deze vragen een antwoord te geven. Bovendien gaat het hier (toevallig) om krantenkoppen over een taalkundig onderwerp dat een groot deel van krantenlezend Nederland en België bezighoudt. Mark BAEYENS is leraar Nederlands (met specialisatie taalkunde) aan het Mollerinstituut te Tilburg, een Nieuwe Leraren Opleiding.

koppensnellen

mark baeyens

Een krant zonder krantekoppen is geen krant. Maar hoe ziet zo'n kop eruit ? Wat wordt er wel en wat niet in gezegd ? Waar dient hij voor ? Aan de hand van een aantal koppen uit de Volkskrant en NRC/HB over een recent onderwerp (ontleden op de lagere school), sug-

gereer ik wat antwoorden op deze vragen.

Een kop kan uit drie delen bestaan : een voorkop, de eigenlijke kop (met het grootste en vetste lettertype) en een subkop, bv. "Advies aan minister : Ont-

leden zinloos op lagere school Werkwoord kost te veel tijd" (VK 17.8). In de Volkskrant bestaan alle drie de koppen op z'n minst uit een voorkop en een eigenlijke kop. In deze samengestelde koppen wordt een betekenisrelatie weergegeven : de voor- of subkop sug-

BEGRIPPEN ZEGGEN KINDEREN WEINIG

Afschaffen zinsontleden wekt zucht verlichting

Op lagere school is ontleden zonder tranen mogelijk

NRC HANDELSBLAD Vrijdag 18 augustus 1978

Grammatica te abstract voor lagere school

Moet de grammatica van de lagere school verdwijnen ?

GRAMMATICA WEKT WEERZIN
Afschaffen ^{Volkkrant 24-8-78} ontleden geeft taalruimte

'Kinderen niet langer plagen met ontleden'

nrc/145 4/17

ADVIES AAN MINISTER:

Ontleden zinloos op lagere school
Volkkrant 17-8-78

Werkwoord kost te veel tijd

Pais voelt niet voor afschaffing ontleden

Door onze redactie onderwys

NRC/145 40/4017

Zinsontleding niet maatschappij-kritisch

NRC/145 22-8-78

gereert de motivering voor de hoofdkop: "Begrippen zeggen kinderen weinig Afschaffen zinsontleden wekt zucht verlichting" (VK 18.8) en "Grammatica wekt weerzin Afschaffen ontleden geeft taaltes ruimte" (VK 24.8).

Voor zover ik het kan zien, gaat het niet om een alleenstaand geval: in VK komen inderdaad vaker als in NRC zo samengestelde koppen voor. In NRC vinden we alleen eigenlijke koppen, maar dat kan in citaat-vorm zijn: "Kinderen niet langer plagen met ontleden" (NRC 17.8). Ook dit lijkt me geen unicum: in NRC komen vrij vaak citaatkoppen voor.

Koppen zijn onderhevig aan weglatingen. In geen enkele onderzochte kop komt een lidwoord voor. Verder valt vaak het vervoegde werkwoord uit (dat, terzijde, één van de zaken is waar de discussie over het ontleden om draait), tenminste, als dat het koppelwerkwoord zijn is: "Grammatica te abstract voor lagere school" (NRC 18.8), "Zinsontleding niet maatschappij-kritisch" (NRC 22.8). Tenslotte sneuvelt het voorzetsel **van** altijd bv. "Pais voelt niet voor afschaffing ontleden" (NRC 10.10).

De zinsstructuur van de koppen is zo eenvoudig, dat weinig ontleedvaardigheid nodig is: het onderwerp staat voorop, wordt gevolgd door het werkwoord (voor zover dat niet weggelaten is) en het gezegde, al dan niet met verdere bepalingen. Een kop die hiervan afwijkt is óf een vraag ("Moet de grammatica van de lagere school verdwijnen", GVA 14.9), óf een zinsstructuur waarin de normale weglating van het koppelwerkwoord niet mogelijk is ("Op lagere school is ontleden zonder tranen mogelijk", NRC 24.8). De voornaamste ingrediënten voor een kop zijn dus: zelfstandig naamwoord als onderwerp en een niet-werkwoordelijk gezegde.

Geweerd worden: werkwoorden, lidwoorden en **van**. Eén van de gevolgen van de weglatingsdrift is dat een kop onduidelijk wordt ("Geknipt voor u" uit Vrij Nederland heeft hieraan een groot deel van z'n bestaan te danken). Bij onze voorbeelden is dat "Zinsontleding niet maatschappij-kritisch" (NRC 22.8).

Deze kop suggereert een reden om het ontleden af te schaffen. Uit de tekst blijkt, dat dit inderdaad een argument is dat door de adviseurs (ACLOM) gebruikt

wordt, maar dat voor de schrijver van het stuk te ver gaat. Als de kop vollediger was geweest (bv. "Zinsontleding volgens sommigen niet maatschappij-kritisch") dan had hij de lading kunnen dekken.

Wat wordt er wel of niet gezegd in een kop? Ik heb al laten zien dat het verband tussen kop en tekst niet eenduidig hoeft te zijn. Een vaststelling waar ik hier niet op in ga. Interessanter is na te gaan hoe de koppen in NRC en VK zich ontwikkelen in de loop van de discussie. In beide kranten wordt, op dezelfde dag, het bericht aangekondigd met een kop waaruit blijkt dat het hier om een uitspraak van anderen gaat: VK laat dit zien door de voorkop "Advies aan de minister", NRC door de aanhalingstekens. Dat beide kranten de teneur van het advies niet helemaal correct weergeven, laat ik ook maar buiten beschouwing. De koppen van de volgende dag tonen een verschuiving: NRC beperkt zich tot een weergave van één van de problemen die de commissie aangeeft: "Grammatica te abstract voor lagere school", VK evenwel omschrijft dit argument in gevoelsmatige termen ("Begrippen zeggen kinderen weinig") en geeft in de hoofdkop een positieve reactie op het (verkeerd geïnterpreteerde) advies: «Afschaffen zinsontleden wekt zucht verlichting». Later wordt de meningsvorming in NRC overgelaten aan gastschrijvers die, in vrij neutrale koppen, hun bezwaren tegen het advies uitbrengen. In de Volkskrant wordt de mening pro het advies weer in vrij emotionele termen ("weerzin") ondersteund door een gastschrijver. Beide kranten leggen dus in hun koppen een opinie over de problematiek neer: NRC zelf constaterend, haar gastschrijvers tegen; VK zelf voor, evenals de gast.

Opmerkelijk is het daarom dat in een Belgische krant - weliswaar pas zowat een maand later - helemaal geen opinie in de kop gesuggereerd wordt, maar slechts klaar en duidelijk het discussiepunt vastgesteld: "Moet de grammatica van de lagere school verdwijnen?" (Gazet van Antwerpen 14.9). De Belgen mogen dan een dom volkje zijn volgens sommigen, nuchter blijken ze in dit geval toch ook.

Is het nu te verklaren waarom koppen op de boven aangeduide manier opgebouwd, en waarom er toch verschillende zaken uit gelezen kunnen wor-

den? Koppen hebben twee voorname functies. Ten eerste zijn het lokkertjes voor de lezer, zij vragen om aandacht voor de eigenlijke tekst. Niet zomaar voor elke lezer, maar voor sommigen: de lezers nl. die bekend zijn met de vooronderstellingen die in de kop onderdrukt worden. Immers, lezers moeten weten wat "ontleden", "grammatica" is voor het hun interesseert; ze moeten weten wie "minister" is, net zoals wie "Pais" is. M.a.w., aan de koppen ligt een bekendheidspresuppositie ten grondslag die juist de lezers die deze presuppositie kunnen invullen lokt naar de tekst zelf. Ten tweede, koppen pretenderen het nieuws in een notedop weer te geven. Hiermee willen ze niet alleen de incrowd bereiken die de presupposities kent en de tekst leest, maar eveneens de anderen. Er zijn nogal wat lezers die immers eerst alle koppen van de kranten bekijken voor ze, misschien, ook de teksten lezen. Dat verklaart de weglatingen en de eenvoudige zinsstructuur van de koppen.

Naast deze twee eigen functies van koppen, hebben ze ook een functie die ze ontlenen aan de rol die kranten in onze maatschappij kunnen vervullen: het duiden, het geven van een interpretatie, en daardoor het sturen van de lezer naar een bepaalde interpretatie. Dat beide kranten dat doen, heb ik boven al laten zien. Dat er een verschil zit in het sturende karakter is m.i. ook duidelijk: NRC houdt zich meer op de vlakke, beperkt zich meer tot een schets van de problematiek en laat het aan de gastschrijvers verder te gaan, meningsvormend op te treden. (Vgl. de citaatvorm die niet bij de gastschrijvers voorkomt.)

In VK daarentegen wordt de lezer meer bij het handje genomen. Inhoudelijk heb ik dat al aangetoond. Van hieruit zijn ook de samengestelde koppen in de Volkskrant te begrijpen: zij geven niet alleen een onderwerp of een mening over het onderwerp aan, maar tevens geven zij er een soort motivering bij die het de koppen-lezers wel makkelijker maakt, maar de eigenlijke tekst naar de achtergrond drijft. Dat er dan lezers zijn die zich te sappel maken over verkeerde en suggestieve koppen, is niet verwonderlijk (vgl. "Geachte Redactie", VK 11.10)

licentiaatsverhandelingen

dirk de grooff

vergelijkende reclame. toekomstmuziek voor de belgische advertentiemarkt ?

**Fac. Soc. Wet., Leuven, juli 1978, 154 blz.
(Promotor : Prof. dr. G. Fauconnier).**

Sinds enkele jaren maakt het fenomeen 'vergelijkende reclame' in het milieu van reclamemakers en adverteerders, maar ook van consumentenvertegenwoordigers, het onderwerp uit van verhitte discussies tussen voor- en tegenstanders. Vergelijkende reclame (la publicité comparative, comparative advertising, vergleichende Werbung), waarbij een adverteerder zijn eigen produkten met die van een ander, expliciet genoemd adverteerder vergelijkt, is dan ook een concept dat steeds meer wordt vernoemd wanneer naar nieuwere of alternatieve reclamevormen wordt gezocht. Vergelijkende reclame kan immers, wanneer zij op een gepaste wijze wordt toegepast, zeer revolutionair ingrijpen in wat tot op heden als 'reclame' werd beschouwd, omdat de vergelijking haar grenzen ruimschoots kan verschuiven tot ver buiten het enge, overwegend wilsbeïnvloedende karakter dat zij reeds zeer lang pleegt te vertonen. De meeste auteurs zijn het erover eens dat vergelijkende reclame pas dan 'gepast' is, wanneer zij objectief is en bewijskracht heeft.

Uit statistisch materiaal blijkt onmiskenbaar dat het gebruik van vergelijkende reclame over de gehele wereld langzaam maar zeker is toegenomen. Het is bekend dat het gebruik van vergelijkende reclame in de Verenigde Staten bijvoorbeeld is opgelopen tot 10 % van alle reclame-uitgaven.

Deze gestadige groei zou wel eens het gevolg kunnen zijn van de economische stagnatie die sedert enkele jaren steeds meer bedrijven aantast en waarbij de groei van de ene onderneming gebeurt ten koste van de andere.

Vergelijkende reclame zou dan een teken aan de wand zijn van een steeds openlijker wordende concurrentiestrijd. Er werd immers ook vóór de economische depressie vergeleken, doch in veel mindere mate.

Wanneer wij de toepassing van vergelijkende reclame in een aantal landen bekijken, kunnen wij grosso modo stellen dat de praktische houding van de Europese landen nogal gelijkloopt, d.w.z. de Europese landen verbieden vergelijkende reclame, ook al lijken de rechtsregels en de rechtspraak soms twee verschillende wegen te vormen.

Zwitserland bijvoorbeeld, waar vergelijkende reclame in principe legaal is, kent een zodanig strenge rechtspraak, dat de adverteerders worden afgeschrikt om nog vergelijkingen te hanteren. De Bondsrepubliek daarentegen verbiedt vergelijkende reclame, maar wijkt in de praktijk soms van dit verbod af. Uitzonderingen op deze regel zijn de Scandinavische landen en Groot-Brittannië dat, evenals Canada en de Verenigde Staten, het meest tolerant is tegenover vergelijkende reclame. De oorzaak moet volgens ons vooral gezocht worden in een mentaliteitsverschil, een verschil in 'wat hoort en wat niet hoort', een verschil in normen dus. Maar ook deze normen verliezen de laatste jaren steeds meer van hun resoluut karakter: internationale reglementeringen zijn lang niet zo ongenadig meer ten opzichte van vergelijkende reclame en laten steeds meer de mogelijkheid open van haar gebruik. Hetzelfde geldt voor een aantal landen (zoals Nederland), waar vergelijkende reclame 'eigenlijk' verboden is, maar waar twijfels en discussies een scherp afgelijnde verbodsregeling steeds waziger maken.

In België is vergelijkende reclame altijd al verboden geweest. Ook de wet op de handelspraktijken van 14 juli 1971 heeft hieraan niets willen veranderen: "Elke vorm van commerciële reclame is verboden ... die vergelijkingen bevat welke misleidend of afbrekend zijn of die zonder noodzaak de identiteit van één of meer handelaars bekend maakt." (art. 20, 2de.)

Niettemin vinden wij in de landen waar het verbodsprincipe geldt de laatste jaren een nieuwe en vrij algemene stroming terug: enerzijds een erkenning van het bekrompen karakter van de individualistische opvatting van het recht betreffende de handelsconcurrentie, en terzelfdertijd een oriëntatie naar een meer 'sociale functie' van het recht, die de individualistische visie begint te overschaduwen. Deze sociale functie van het recht betreffende de mededinging lijkt alleen tot doel te hebben de consument te beschermen, wat meteen de overgang betekent van een negatieve naar een positieve vorm van bescherming. De nieuwe trend tot liberalisering van vergelijkende reclame is in vele landen een gevolg van deze infiltratie van nieuwe ideeën.

Ook in België heeft men, zij het zeer sporadisch, in de pot geroerd. Een wetsvoorstel van volksvertegenwoordiger Degroove had de bedoeling de wet van 14 juli 1971 op de handelspraktijken te veranderen: "Iedere vorm van commerciële reclame is verboden die (slechts) *misleidende of lasterlijke* vergelijkingen bevat". Ook werden reeds vanuit de rechtsleer voorstellen in die zin gedaan, tot hier toe echter zonder resultaat.

De vraag blijft natuurlijk of, indien vergelijkende reclame mocht worden getolereerd, er ook gebruik van zou worden gemaakt. In uitspraken van verschillende buitenlandse belangengroepen valt vooral op dat de consumentenvertegenwoordigers bijna unaniem vóór vergelijkende reclame zijn. Hun argument is er één van informatieve aard: vergelijkende reclame zou de consument meer informeren, een beter

inzicht geven in de wel heel gevarieerde markt van aan elkaar verwante goederen. De andere groepen zijn sterk verdeeld en verdedigen hun standpunt met aan elkaar tegengestelde argumenten. In België zijn de standpunten evenmin duidelijk af te lijnen en missen vaak een sterke argumentering, niet zozeer door een gebrek aan motivatie dan wel doordat de betrokkenen werden afgeschrikt door de terreur die de (meestal slechte en willekeurig gevoerde) vergelijkende reclame reeds elders heeft gezaaid tussen adverteerders.

Ook het onderzoek levert vaak tegenstrijdige resultaten op : zo stelt bijvoorbeeld Kershaw (1) vast dat vergelijkende reclame geen betere herinneringscores geeft (uitgezonderd voor duurzame goederen) dan traditionele reclame, dit in tegenstelling met de bevindingen van K. Prasad (2) die juist een veel groter herinneringsniveau bij vergelijkende reclame vaststelt. Maar zoals de auteurs zelf waarschuwen mag aan deze resultaten geen definitieve waarde worden gehecht. Zo spitst het onderzoek van Kershaw zich enkel toe op vergelijkende reclame op TV terwijl ook de onderzoekseenheden (onderzochte spots, produktcategorieën) klein in aantal zijn. Ook Prasads onderzoek concentreert zich slechts op één enkel produkt alhoewel het aantal proefpersonen toch vrij groot is. Voor beide onderzoeken geldt natuurlijk ook de traditionele kritiek op het labo-onderzoek, en het gebrek aan verificatie van de resultaten door middel van veld-onderzoek. Toch geeft dit onderzoek een zekere richting aan. Zo kunnen wij met enige zekerheid zeggen dat de televisie niet het geschikte medium is voor vergelijkende reclame, vanwege de korte zendtijd. We kunnen eveneens stellen, zoals Tannenbaum heeft opgemerkt (3), dat er goede en slechte vergelijkende reclame voorkomt, zoals er ook goede en slechte reclame in 't algemeen bestaat, en dat de effectiviteit vooral afhangt van een aantal normen waaraan vergelijkende reclame moet voldoen, zoniet is zij autodestructief. Er zijn dan ook heel wat auteurs, zoals Tannenbaum en Wilkie en Farris (4), die richtlijnen hebben opgesteld voor het maken van goede vergelij-

kingen. Wanneer strikt rekening wordt gehouden met deze normen (waarvan de voornaamste zijn : de eis tot objectiviteit en bewijslast, en de noodzaak vergelijking te baseren op karakteristiek en meetbaar materiaal), durven wij gerust stellen dat het eventueel tolereren van vergelijkende reclame in België het overwegen waard is.

Beknopte bibliografie.

- (1) KERSHAW, A., Comparative ads ineffective : O and H study, in : *Advertising Age*, oct. 13, 1975, p. 10.
- (2) PRASAD, V.K., Communications-effectiveness of comparative advertising : a laboratory analysis, in : *Journal of Marketing Research*, mei 1976, p. 128.
- (3) TANNENBAUM, S., en KERSHAW, A., For and against comparative advertising, in : *Advertising Age*, juli 5, 1976, p. 25.
- TANNENBAUM, S., en KERSHAW, A., Tannenbaum : Comparative ads can work ; Kershaw says so, in : *Advertising Age*, May 17, 1976, p. 1.
- (4) WILKIE, W.L., en FARRIS, P.W., Comparison advertising : problems and potential, in : *Journal of Marketing*, oct. 1975, p. 7.
- SCHRICKER, G., FRANQ, B., WUNDERLICH, B., *La répression de la concurrence déloyale dans les Etats membres de la Communauté Economique Européenne, Belgique, Luxembourg, Munich*, juin 1974.
- BALLON, G.L. *De vergelijkende informatie aan de consument, een rechtsvergelijkende studie*, deel 2, p. 383-692, doctoraal proefschrift - Leuven.
- BRAUN, A., *La publicité comparative*, Ligne Int. contre la concurrence déloyale, 10 dec. 1969, p. 3 - Brussel.
- I.A.A. (International Advertising Association), *Comparison advertising*, Working Documents for the IAA European Workshops (oct. 1977), PART A, PART B, PART C.
- RANQ, B., *La publicité comparative*, Institut International de Concurrence Commerciale, avril 1977, p. 27/79.

het negende wereldcongres voor sociologie (uppsala - zweden) 14 - 19 augustus 1978

herman santy

dienstchef
brt-studiedienst.

Een plenaire zitting met als thema "Theories, models and ideologies of development" opende na het protocolaire gedeelte op maandag 14 augustus het

Negende Wereldcongres voor Sociologie. Het congres wordt om de vier jaar ingericht door de International Sociological Association en had dit jaar als

algemeen thema «Paths of Social Development». Met deze plenaire zitting werd de start gegeven voor intensief werk in 17 Work-

ing Groups, 12 Symposia, 14 Special Sessions Series (door andere organisaties dan de ISA georganiseerd), 26 Ad Hoc Groups en 34 Research Committees.

In verband met de Sociologie van de Massamedia wordt in deze bijdrage een overzicht gegeven van de werkzaamheden van

1) Research Committee 14: "Communication, Knowledge and Culture".

2) Symposium 7: "Mass media and Social Change".

3) Special Session Series 2: "Social and political preconditions for public opinion polls" (georganiseerd door WAPOR, World Association of Public Opinion Research).

1) De vroegere benaming van Research Committee 14 was "Sociology of Mass Communication". Op het congres zelf werd dat veranderd zoals hierboven aangegeven. De inhoudelijke werking zal daardoor beslist niet geschaad worden. Door inhoudelijk meer terreinen te gaan bestrijken, ziet men de mogelijkheid om onderzoekstechnieken aan te wenden die in de studie van de massacommunicatie minder gebruikelijk zijn. Men wil met name duidelijk los komen van de klassieke inhoudsanalyse. De onderzoeksmethoden waaraan nu wordt gedacht, zijn ook gericht op inhoudsanalyse maar maken gebruik van modellen die meer-dimensionele en meer kwalitatieve analyse mogelijk maken.

Studies met deze technieken uitgevoerd werden gepresenteerd o.a. door J.W. Freiberg: "A concrete Study of ideological relations: France's dual media system: elite and popular", waarin de Franse geschreven pers wordt geanalyseerd.

W. Russel Neumann analyseerde economische ontwikkeling, mediacontrole, mediauitrusting in "Comparative analysis of national communication system: social control and social change". Op basis van de situatie in 36 landen, zowel totalitaire staten als democratieën van diverse strekking, kwam hij tot de conclusie dat geen correlatie kan worden vastgelegd tussen het politieke regime en de mate van controle door

de regeringen op de media uitgeoefend.

Nieuwe en onverwachte geluiden kwamen van de sociaal-psycholoog R. Sonnet "Concepts of Social Injury". Zijn onderzoeksverslag had te maken met woordgebruik in de media en de weerslag daarvan bij het publiek. Hier werden inzichten en concepten ontwikkeld die de studie van de media-effecten een heel eind verder kunnen helpen.

2) Het symposium nr. 7 over "Mass media and Social Change" dreigde door het grote aantal papers (1) een niet te verwerken berg wetenschappelijke informatie te worden. Door het harde werk van chairman Elihu Katz en van rapporteur Tamas Szeosko, kregen wij een overzicht van de 23 gepresenteerde papers. Het overzicht werd in achtereenvolgende panels onder leiding van Elihu Katz telkens door een achttal inbrengers besproken waarna een gedachtenwisseling met de zaal volgde.

In het eerste panelgesprek kwamen de papers aan bod die het in het algemeen hadden over "Media and Social Change". Discussies hierover blijven noodzakelijkerwijze vaag en missen klaarheid, vermits al onmiddellijk blijkt dat 'media' en de functies daarvan door mensen, naargelang ze uit de USA of de URSS komen, verschillend worden gedefinieerd; ook "Social Change" leek een erg onduidelijk begrip te zijn.

In het tweede panelgesprek kwam meer animo en discussie. Het onderwerp - politieke berichtgeving en veranderingen in de publieke opinie - gaf daar zonder twijfel aanleiding toe. Blijkbaar zijn al heel wat groepen journalisten, kranten e.d. in de Westerse landen door de onderzoekers op hun ideologische achtergronden getest. Het resultaat geeft een erg homogeen beroepsbeeld van de journalist. Ideologisch gezien vertoont de beroepsgroep meer homogeniteit, zelfs dan meer vrije beroepen als medici en rechtskundigen. Over de media zelf en de media-eigenaars zijn de resultaten minder duidelijk. Een internationaal onderzoeksprogramma daaromtrent werd voorgesteld; daarover wordt verder in de tekst gerapporteerd.

3) De Special Session Series 2 werd georganiseerd door WAPOR (World Association of Public Opinion Research). De zittingen zouden hebben moeten handelen over "Social and political preconditions for public opinion polls".

In werkelijkheid was men op zoek naar samenwerkingsgronden op internationaal niveau, vooral in de richting van het fundamenteel (universitair) onderzoek. Omwille daarvan werd ook de aanwezigheid van commerciële instellingen, zoals de onderzoeksbureaus bij WAPOR aangesloten in feite zijn, op het ISA-congres gerechtvaardigd.

Feitelijk zijn de concrete voorstellen voor het uitvoeren van internationaal onderzoek gekomen van Prof. Dr. José Vidal-Beneyto, de nieuw-verkozen voorzitter van het Research Committee "On Communication, Knowledge and Culture". Hij stelde drie mogelijke onderzoeksthema's voor:

- 1) Een vergelijkende studie van de Europese kranten op het stuk van
 - ideologie van de lezers
 - ideologie van de redactie
 - ideologie van de krant zelf.
- 2) Communicatie en terrorisme.
- 3) Het internationaal ter beschikking stellen van sociologische kennis over massacommunicatie.

In de manier waarop het congres werd georganiseerd zullen idealistische onderzoekers die voor dergelijke projecten geld, personeel en tijd willen vinden, alvast niet veel voorbeelden en inspiratie vinden.

Zoals een internationaal onderzoek vraagt ook het inrichten van een internationaal congres, wil het resultaat hebben, een degelijk budget, tijd en organisatiegeest.

Daarvan is in Uppsala spijtig genoeg weinig te merken geweest.

(1) Geen enkele van de teksten met uitzondering van één (Elisabeth Noelle-Neumann "Mass media and Social Change in developed Societies") was ter plaatse beschikbaar. Alle teksten worden gebundeld in een SAGE-publikatie en worden later uitgegeven. Ook van activiteiten 1 en 3 zijn voorlopig geen papers in mijn bezit.

De Morgen

PROGRESSIEF DAGBLAD VOOR VLAANDEREN

vooruit met de morgen

wim van der biesen

Precies op dezelfde dag (1 december 1978) dat de Londense «Times» verdween, verscheen in Vlaanderen een nieuw dagblad met als titel «DE MORGEN». Na het faillissement van «Volksgazet» en na de oprichting van een nieuwe vennootschap (De Roos), voerde deze laatste langdurige en moeizame onderhandelingen met de S.M. Het Licht (uitgeverij van het Gentse socialistische dagblad «Vooruit») om één enkele nieuwe krant uit te geven. Deze besprekingen, waarbij ook vooraanstaande B.S.P.-ers zoals Karel Van Miert en Frank Van Acker betrokken waren, mondten uiteindelijk uit in de oprichting van een geïntegreerd links dagblad, dat als titel «De Morgen» kreeg.

Dit nieuwe blad, dat in het arrondissement Gent-Eeklo echter de titel «Vooruit» behoudt en in het Antwerpse verschijnt met «Volksgazet» als ondertitel, moet, aldus de initiatiefnemers «een open, progressieve en niet-partijgebonden krant zijn».

Het blad wordt uitgegeven door de N.V. De Roos (met zetel te Antwerpen) en gedrukt door de S.M. Het Licht (te Gent). De Raad van Beheer van de uitgeversmaatschappij is samengesteld uit 14 personen: negen vertegenwoordigers van de Socialistische Gemeenschappelijke Actie en vijf vertegenwoordigers aangeduid door het Bureau van de Vlaamse B.S.P. De Antwerpse vakbondsleider Marcel Schoeters is voorzitter van De Roos, terwijl de vroegere studentenleider en ex-redacteur van «Vrijdag»

en van «De Standaard», Paul Goossens (35), als hoofdredacteur werd aangesteld.

Tussen de redactie en de uitgever werd een protocol ondertekend dat aan de redactie en haar hoofdredacteur een volledige redactionele autonomie en een niet-partijgebondenheid waarborgt. Volgens Paul Goossens «gaat deze redactionele onafhankelijkheid verder dan wat op gelijk welke andere krant bestaat» en «zal deze autonomie het mogelijk maken om harde journalistiek te bedrijven, omdat de redactie zal durven schrijven wat zij wenst te schrijven».

Tijdens een persconferentie waarop het nieuwe dagblad werd voorgesteld, schetste de hoofdredacteur ook het opzet van «De Morgen»: «De nieuwe krant wil een bindmiddel worden tussen alle Vlaamse democraten en zij zal meehelpen de meningsverschillen die hen voorlopig scheiden op te ruimen. In die zin zal zij ook een bijdrage leveren tot het behoud van de opiniewaaler, de persvrijheid en het functioneren van de democratische instellingen in dit land».

«De Morgen» begint met een kapitaal van 30 miljoen fr. en beschikt over 33 journalisten, ze zal 7 regionale edities omvatten en gemiddeld 16 pagina's tellen, en beoogt een verkochte oplage van 50.000 exemplaren. De vroegere abonnees van «Volksgazet» ontvangen de nieuwe krant een maand lang gratis.

Sinds 1 december 1978 behoort de socialistische, partijgebonden pers in Vlaan-

deren — althans op papier — tot het verleden. De vraag is echter of dit ook in de praktijk zal verwezenlijkt worden. In ieder geval wensen we «De Morgen» een langer en rooskleuriger leven toe dan «De Krant».

Ondertussen werd de ganse inboedel (machines, persen, auto's, archief enz.) van de failliete «Volksgazet» op 28 en 29 november 1978 openbaar verkocht (opbrengst: ± 13 miljoen Fr.). Van de bezichtiging die met een dergelijke verkoop gepaard gaat, maakten een tachtigtal werkloos geworden bedienden en arbeiders van de krant gebruik om hun vroegere werklokalen te bezetten. Met deze spectaculaire actie wilden zij o.a. de aandacht vestigen op het feit dat de beloofde financiële vergoedingen waren uitgebleven.

De bezetters maakten van de gelegenheid gebruik om een vier pagina's tellende noodkrant «De Noodkreet», te drukken waarin zij hun eisen, vooral de oprichting van een Sociaal Fonds, uitvoerig toelichtten. Ze betreunden het ook dat er bij de oprichting van de nieuwe krant «De Morgen» geen sprake is geweest van het ontslagen personeel van «Volksgazet».

Nadat tussen de regering en het bestuur van de B.S.P. een akkoord was bereikt over enkele eisen (o.a. een afscheidspremie, bruggpensioen op 55 jaar en mogelijke tewerkstelling in de Antwerpse regio), werd de bezetting op 13 december opgeheven. De misnoegdheid en de wrevel bleven echter.

feiten en meningen uit de media- wereld

TONY VERHELLE
EN
WIM VAN DER BIESEN

De Studiedienst van de BRT, afdeling Kijken en Luisteronderzoek, heeft geconstateerd dat gedurende het eerste kwartaal van 1978 24 % van de VLAAMSE KIJKERS soms naar NEDERLANDSE PROGRAMMA'S keek, terwijl een Nederlands onderzoek van een jaar vroeger uitwees dat slechts 1 % van de Nederlanders soms op de BRT afstemde.

Een gedeeltelijke verklaring hiervoor ligt in het feit dat minstens tweemaal zoveel Vlamingen Nederland kunnen ontvangen dan er Nederlanders zijn die de BRT kunnen krijgen. Maar ondanks deze correctie blijkt toch duidelijk dat heel wat meer Belgen tuk zijn op bepaalde Nederlandse programma's dan omgekeerd.

De door Vlamingen meest bekeken programma's op de Nederlandse zenders gedurende deze periode waren, in volgorde van dalende kijkdichtheid: afleveringen van Hitboulevard, de «Ted show», Tatort, Charlie's Angels, Lex Hardings popjournaal en AVRO's toppop. Eenmalige programma's zoals «2 X 10 = Toon» en «Een Rondje Carnaval» behaalden resp. de vierde en de achtste plaats in deze «hitparade».

Gaat men de populariteit per omroepzucht na, dan scoort de TROS het hoogst met 26 %, gevolgd door de AVRO (15 %), KRO en NCRV (beide 14 %), daarna de VARA met 10 % en de VPRO sluit het rijtje met 7 %. Deze cijfers gelden voor de programma's uitgezonden door Nederland 2.

De nieuwe voorzitter van de KRO Hendriks heeft zich op 14 september 1978 afgezet tegen de mogelijke komst van commercie binnen de Nederlandse omroep. Hij zei, dat de KRO zichzelf wenst te blijven en dat afhankelijkheid in het financieel-economische beleid per definitie naar zijn oordeel ook het inperken van eigen vrijheid betekent. Hiermee gaat de KRO-directeur duidelijk in tegen zijn collega's Minderop van de TROS en Van der Zee van de AVRO, die commerciële inbreng nog steeds als de enige oplossing zien om uit de geldnood binnen de omroep te raken.

Uit een onderzoek van de stichting «Speurwerk betreffende het boek» is gebleken dat onze NOORDERBUREN in 1977 voor zowat 9 miljard BF BOEKEN hebben GEKOCHT (1,1 miljard meer dan in 1976). Het aantal verkochte boeken bleef echter

constant op ruim 34 miljoen. Is de hele prijsstijging dan te wijten aan het duurder worden van het boek? Niet helemaal: de gemiddelde prijs steeg in '77 met 20 BF tegenover '76, nl. van 240 naar 260 BF. Deze stijging neemt natuurlijk de grotere totale uitgave niet geheel voor haar rekening. Uit het onderzoek bleek dan ook dat de Nederlanders ook duurdere boeken kopen: het bedrag dat per hoofd van de Nederlandse bevolking aan boeken werd uitgegeven in 1977 ging nl. met 75 BF de hoogte in om te komen tot de som van 650 BF.

De Duitse filmacteur CURD JURGENS ontving 30 miljoen Fr. om in een Amerikaanse TV-RECLAMESPOT (voor oploskoffie) van 15 seconden, precies deze 17 woorden te zeggen: «Dames en Heren ik heb nog nooit van mijn leven reclame gemaakt. Voor (... het merk...) doe ik het». Wellicht een nieuw record in de reclamewereld.

Op 19 september heeft de avondploeg van de pons- en opmaakafdeling van de GAZET VAN ANTWERPEN gedurende enkele uren het werk neergelegd om de wederinvoering van het vroegere systeem van bezoldiging te eisen. Een drietal jaren geleden hadden de arbeiders afgezien van vijf indexverhogingen van 2 % om zo te dalen tot het niveau van de conventioneel voorziene weddeschalen.

Uit een verslag van de Nederlandse stichting «Bedrijfsfonds voor de Pers» blijkt dat dit fonds tussen 1971 en 1977 ongeveer 190 miljoen Fr. heeft uitgekeerd als STEUN aan individuele PERSBEDRIJVEN. Zo kreeg het weekblad «De Haagse Post» in 1977 12 miljoen, terwijl het «Nieuw Israëlitisch Weekblad» 750.000 Fr. ontving.

Op 31 december 1977 beschikte het «Bedrijfsfonds voor de Pers» over een saldo van nagenoeg 350 miljoen Fr. Sinds 1 januari 1977 wordt het fonds niet meer gefinancierd door de vijfprocenttoeslag op de eterreclame, maar uit algemene belastingmiddelen.

Eind september werd de Duitse Bondsrepubliek twee dagbladen rijker: in Berlijn DIE NEUE en in Frankfurt DIE TAGESZEITUNG. Voorlopig blijft het initiatief beperkt tot een

proefperiode, maar men hoopt weldra met een continue publikatie te starten. Alhoewel beide bladen een verschillende journalistieke conceptie hebben, blijft hun doelstelling dezelfde: een tegengewicht bieden voor de burgerlijke pers, een 'Gegen-Bild-Zeltung'. O.a. H. Böll, D. Cohn-Bendit, G. Wallraff en R. Dutschke hebben hun medewerking toegezegd.

Begin oktober 1978 werd de heer JEAN-LUC DEHAENE door de Koning benoemd tot REGERINGSCOMMISSARIS bij de BRT. Hij volgt de heer Jan Huygebaert op die schepen van de haven te Antwerpen werd. J.L. Dehaene is afkomstig uit Brugge, studeerde rechten en economie en stamt als C.V.P.-er uit het Algemeen Christelijk Werkersverbond. Sinds juni 1977 was hij kabinetschef van de Minister van Vlaamse Aangelegenheden, Mevr. De Backer.

De nog niet zo lang geleden ter ziele gegane Amerikaanse fotomagazines herrijzen uit hun as. Na «LIFE» dat al een tijdje weer kon verkregen worden, verschijnt nu ook «LOOK» weer op de markt met als bijzonderheden dat het nu om een wekelijkse uitgave gaat en dat de «covers» kunnen verschillen naargelang de regio (b.v. West Coast of East Coast)

Op 18 oktober 1978 OVERLEED te Parijs op 93-jarige leeftijd de Franse persmagnaat JEAN PROUVOST. Hij begon z'n carrière als textielondernemer, doch het gedrukte woord en het krantenbedrijf werden z'n grote passie. Hij kocht of stichtte tientallen kranten en tijdschriften die hij alle tot grote bloei bracht. Zo was hij o.a. eigenaar van «Paris Soir», «Le Figaro», «Paris Match», «Marie-Claire», «Télé Sept Jours» enz. Bovendien controleerde hij ook de Luxemburgse commerciële televisie RTL. Van Prouvost wordt gezegd dat hij de eerste was die «brede informatie op een populair niveau bracht». Wegens financiële moeilijkheden brokkelde zijn imperium de jongste jaren geleidelijk af: Daniël Filipacchi verwierf «Paris Match», terwijl Robert Hersant «Le Figaro» opkochte.

De BRT-BEGROTING voor 1979 zal 3.556 miljoen Fr. bedragen, dit is — in vergelijking

met 1978 — een stijging van 131 miljoen of 3,5 %. Deze verhoging is nauwelijks voldoende om de stijgende personeelskosten op te vangen. De BRT-directie spreekt dan ook van een «absolute nulgroei van de toelagen». Een en ander heeft voor gevolg dat de geplande uitbreiding van het tweede TV-net (starten om 19 u en een vijfde (maandag-)avond) voor onbepaalde tijd is uitgesteld. (Ter vergelijking: de begroting van de Nederlandse Omroep is driemaal groter dan deze van de BRT).

Prof. Verhulst, voorzitter van de Raad van Beheer van de BRT, heeft in scherpe bewoordingen de wanverhouding aangeklaagd die er bestaat tussen de omroepoelagen en de ontvangsten van de omroepbelasting. Zo zou het kijk- en luistergeld tijdens de laatste vier jaar een netto-overschot van ruim drie miljard Fr. in de staatskas hebben gebracht. Anderzijds komt 58,6 % van de omroepbelasting uit Vlaanderen en 41,1 % uit het franstalig landsgedeelte. Ondanks de cultuurautonomie ontvangen BRT en RTBF echter een identieke dotatie.

Op 20 oktober 1978 vierde de uitgevermaatschappij van het dagblad «LA NOUVELLE GAZETTE» te Charleroi haar HONDERDSTE VERJAARDAG. Van 1878 tot 1945 verscheen deze liberale krant onder de titel «La Gazette de Charleroi». Dit blad publiceerde in de loop der jaren verscheidene regionale nevenuitgaven waarvan nu nog alleen «La Province» (voor de streek van Bergen) verschijnt. Sinds 1968 bezit de N.V. Rossel (uitgeefster van «Le Soir») een meerderheidsparticipatie in deze krantengroep.

RECLAMESPOTS die aanzetten tot overmatig drankgebruik of voor-echtelijke seksuele betrekkingen worden sinds november '78 niet langer op het BRITSE SCHERM geduld. Scenes die de verkoop van alcoholhoudende dranken moeten stimuleren of waarbij kwistig met het geestrijke vocht wordt omgesprongen zijn dus uit den boze. Ook reclame voor voorbehoedsmiddelen blijft verboden. Zijn wel toegelaten, de richtlijnen voor echtparen of ongehuwde personen, uitgaande van centra voor gezinsplanning, waarin «voorhuwelijkse betrekkingen niet uitdrukkelijk worden goedgepraat».

Op 7 november II. werden de programma's van de Nederlandse VARA-omroep voor het eerst door een ANIMATIE-HAAN aangekondigd i.p.v. door de meer gebruikelijke TV-presentatoren. Niet iedereen binnen de VARA was hierover erg geestdriftig, maar de leiding, die er een reclamebureau voor onder de arm had genomen, drukte de idee toch door. Nochtans wordt er één uitzondering gemaakt: de kinderprogramma's blijven aangekondigd door een presentator van vlees en bloed.

Na 8 jaar van soms verhitte discussies is men in de schoot van de UNESCO tot een compromis gekomen over PERSVRIJHEID en de verhouding STAAT en MASSAMEDIA. Voor één van de grote twistpunten in het haast eindeloze debat, nl. overheidstoezicht op de pers, haalden de communistische landen bakzeil; uit de door hen gepromoveerde teksten voor meer overheidstoezicht werden hele zinnen weggelaten, zodat de inhoud sterk werd afgezwakt.

In het thans goedgekeurde ontwerp wordt gesteld dat er vrijheid van meningsuiting moet zijn, maar er wordt aan toegevoegd dat bepaalde beperkingen kunnen nodig zijn «maar deze moeten binnen de wettelijke voorschriften blijven ...». Ook de bepaling dat massamedia een speciale plicht hebben bij de bestrijding van racisme, werd door de westerse landen afgewezen. Een tweede belangrijk punt stelt dat er moet gestreefd worden «naar een nieuw, billijker en doeltreffender voorlichtingssysteem voor de hele wereld (...) waarbij een eind dient te komen aan de ongelijkheden in de informatiestroom naar, van en tussen de ontwikkelingslanden.»

Uit een ONDERZOEK door de afdeling Kijken en Luisteronderzoek van de NOS bij KINDEREN van 3 tot 11 jaar is gebleken dat in Nederland tijdens het 2de kwartaal van 1978 gemiddeld 200.000 van deze kleinste kijkertjes ook van 8 tot 10 uur 's avonds nog aan de buis gekluisterd zitten. De grootste dichtheid haalden hierbij de vrijdag- en zaterdagavond met ongeveer 350.000 kijkende kinderen per avond.

Deze kinderen keken gemiddeld 43 minuten per dag TV, onderverdeeld in 8 minuten tussen twee uur en kwart voor zeven, twintig minuten van kwart voor zeven tot acht uur,

twaalf minuten van acht tot tien en zelfs nog 2 minuten na tien uur.

Uit het onderzoek bleek ook nog dat deze jeugdige beeldbuisfreaks totaal geen belangstelling vertonen voor godsdienst en actualiteit.

De ERASMUSPRIJS 1979 werd toegekend aan het Zwitserse dagblad «Neue Zürcher Zeitung» en aan het Duitse weekblad «Die Zeit». Het Zwitserse kwaliteitsblad kreeg de prijs «omdat het gedurende twee eeuwen door zijn onafhankelijke houding en hoog journalistiek peil een lichtbaken is geweest voor de openbare meningsvorming in Europa». Voor «Die Zeit» luidde de motivatie: «omdat dit weekblad er in geslaagd is een democratisch-humane geesteshouding in het na-oorlogse Duitsland te helpen opbouwen door een politiek en cultureel forum te zijn voor een ruime schakering van opinies».

De Erasmusprijs werd in 1958 gesticht op initiatief van prins Bernard en wordt toegekend aan personen of organisaties die een bijzondere bijdrage hebben geleverd tot de Europese cultuur.

Op donderdag 30 november 1978 verscheen het eerbiedwaardige Londense dagblad «THE TIMES» — voorlopig? — voor de LAATSTE MAAL. Ook de wekelijkse «Sunday Times» en de literaire en opvoedkundige supplementen zijn sindsdien verdwenen. De oorzaak van dit alles is een conflict tussen de directie en de vakbonden, dat echter stoelt op de chaotische sociale verhoudingen binnen de Britse perswereld in het algemeen. De uitgevers van «The Times»-groep hadden reeds geruime tijd de bedoeling om hun verlieslatend bedrijf te saneren door een technologische hervorming (o.a. computer-zetten) in te voeren, waardoor de mankracht en dus de uitgaven drastisch gereduceerd zouden worden, doch de vakbonden willen het verlies van arbeidsplaatsen ten allen prijze voorkomen. Allerlei wilde stakingen hadden tot gevolg dat de groep in 1978 12 miljoen exemplaren en 340 miljoen Fr. verloor. Na een ultimatum besliste de directie de publicatie van haar kranten volledig stop te zetten. Aldus verdween na 193 jaar en na meer dan 60.000 nummers een dagblad dat

voor de Britten niet alleen een begrip, maar een soort nationale instelling was geworden.

Er ontstond enige beroering in beleidskringen toen bekend werd dat Teveo, een Oostendse kabelmaatschappij, van plan was om rond Kerstmis 1978 BBC-ITV-TELEKST-INFORMATIE door te zenden ten behoeve van haar klanten. Teveo wou zelf een decodeerapparaat inschakelen, zodat de kijker zonder speciale apparatuur teletext zou kunnen ontvangen. Volgens de thans geldende Belgische reglementering mag een kabelmaatschappij slechts teletext uitzenden indien deze deel uitmaakt van het aanbod van een bepaalde zender en op voorwaarde dat teletext integraal wordt uitgezonden. Het oorspronkelijke Teveo-experiment zou aan dit laatste punt niet voldoen vermits er decodeerapparatuur werd ingeschakeld en er een selectie werd gemaakt uit het totale Britse teletextpakket. Wil men het echter de kabelmaatschappijen mogelijk maken om eventueel later gratis een kanaal ter beschikking te stellen voor ondertiteling ten behoeve van gehoorgestoorden (zonder dat een speciaal decodeerapparaat is vereist), dan is een herziening van de huidige reglementering noodzakelijk.

De Franse krantenmagnaat ROBERT HERSANT werd door de rechter van onderzoek aangeklaagd wegens inbreuk op de perswet. De aanklacht steunt op een wet van augustus 1944, die bepaalt dat niemand meer dan één krant mag bezitten. Hersant is eigenaar van 11 dagbladen, waaronder de twee grote Parijse kranten «Le Figaro» en «France Soir», 9 weekbladen en 11 vaktijdschriften. Hoewel Hersant niet de enige is die in Frankrijk meer dan één krant bezit, is het de eerste maal dat het probleem van de persconcentratie wordt aangeklaagd op basis van die wet van 1944.

Geleidelijk aan begint een 4 jaar geleden gestart initiatief van de niet-gebonden landen, nl. een NIEUWSPOOL voor de DERDE WERELD, degelijk werk te leveren. Het is één van de concrete manieren waarop de

Derde Wereld probeert de informatiekloof tussen de ontwikkelingslanden en de rijke wereld te overbruggen. Waar in januari '75 slechts 10 nationale persbureaus van deze pool deel uitmaakten, zijn het er op dit moment reeds 46. De coördinatie wordt verzorgd door Tanjoeg, het Joegoslavische nieuwsagentschap. De bedoeling van deze pool is niet de grote internationale nieuwsagentschappen te beconcurreren maar wel ze aan te vullen. Journalist Bosa Rafailovic van het Tanjoeg-coördinatiecentrum stelt duidelijk dat er nog vele tekortkomingen zijn. De berichten zijn veelal niet precies genoeg of reeds verouderd, wat te wijten is aan het amateurisme (zowel technisch als inhoudelijk) van vele nieuwe persbureaus. Een ander probleem is dat de goed werkende agentschappen (b.v. MENA (het Egyptisch persbureau voor het Midden-Oosten), het Iraaks persbureau, de Indische nieuwspool of het Cubaanse Prensa Latina) de neiging hebben de poolverslagen te domineren. Daar tracht men op het coördinatiecentrum wel tegen in te gaan door voor de nieuwe agentschappen veel lagere eisen te stellen.

Het hoofdprobleem blijft natuurlijk, hoe kan het ook anders, geldgebrek. Op deze nieuwspool wordt door de grote westerse agentschappen en journalisten met de gekende arrogantie en minachting gereageerd en zijn berichten worden meestal niet opgenomen. Dit belet deze grote nieuwsagentschappen echter niet de berichtgeving van de pool aan het coördinatiecentrum af te luisteren en de voor het westen interessante nieuwsberichten, dank zij hun gesofistikeerde apparatuur, veel sneller te verspreiden dan de pool dit zelf kan doen. Als bron wordt hierbij doorgegaans «eigen berichtgeving» vermeld. Binnen de pool is dan ook een tendens ontstaan die ijvert voor een zich toeleggen op achtergrondinformatie die duidelijk minder te lijden zou hebben van deze trage nieuwsverspreiding.

Op 18 december 1978 STAAKTEN de zelfstandige DAGBLADVERKOPERS in ons land. Die dag weigerden ze de bladen te verdelen of in hun winkels te verkopen. De krantenverkopers eisen een verhoging van hun winstmarge (sedert 1975 onveranderd gebleven), die bovendien hoogdringend geïndexeerd moet worden. Een en ander had voor gevolg dat vele lezers — vooral in de steden — uitgerekend de «verkiezingskrant» moesten missen.

uit de tijdschriften

COMMUNICATION RESEARCH

Uitgegeven door : Department of Journalism, University of Michigan.

Vol. 5, nr. 4, oktober 1978.

Jack DENNIS, Steven H. CHAFFEE, *Legitimation in the 1976 U.S. Election Campaign*, 371.

Joanne R. CANTOR, Dolf ZILLMANN, Edna F. EINSIEDEL, *Female Responses to Provocation After Exposure to Aggressive and Erotic Films*, 395.

Carl R. BYBEE, *Testing a Process Model of Involvement*, 413.

James R. BENIGER, *Media Content as Social Indicators : The Greenfield Index of Agenda-Setting*, 437.

Dean E. HEWES, *Process Models for Sequential, Cross-Sectional Survey Data*, 455.

David CROWLEY, *Mass Communication and Domination*, 483.

PUBLIZISTIK

Zeitschrift für Wissenschaft von Presse, Rundfunk, Film, Rhetorik, Werbung, Meinungsbildung.

Uitgegeven door : Deutsche Gesellschaft für Publizistik und Zeitungswissenschaft.

Verlag : Druckerei und Verlagsanstalt Konstanz Universitätsverlag GmbH.

Jg. 23, Heft 3, juli-september 1978.

Petra E. DORSCH, *Lokalkommunikation. Ergebnisse und Defizite der Forschung*, 189.

Erbard SCHREIBER, *Genretheorie und sozialer Proze. Zu einem Zentralproblem der «sozialistischen» Journalistik*, 202.

Albin LENHARD, *Das literarische Werk und seine kritische Behandlung in der Publizistik. Zur Kritik der Erzählprosa Urs Widmers 1968-1977*, 221.

Helmut DRUBBA, *Zur Etymologie des Wortes Rundfunk*, 240.

Paul ROTH, *Lenins Telegrafagentur ROSTA : vor 60 Jahren gegründet*, 250.

JOURNAL OF COMMUNICATION

Uitgegeven door : Annenberg School Press en Annenberg School of Communications, University of Pennsylvania.

Vol. 28, nr. 4, herfst 1978.

Jacques BARZUN, *The Future of Reading Books*, 10.

Joseph TUROW, *Casting for TV Parts : The Anatomy of Social Typing*, 18.

Anne W. BRANSCOMB and Maria SAVAGE, *The Broadcast Reform Movement : At the Crossroads*, 25.

Carol WILDER, *From the Interactional View — A Conversation with Paul Watzlawick*, 35.

Milton HOLLSTEIN, *Government and the Press : The Question of Subsidies*, 46.

Marshall McLUHAN, *The Brain and the Media : The «Western» Hemisphere*, 54.

Hanna ADONI and Akiba A. COHEN, *Television Economic News and the Social Construction of Economic Reality*, 61.

Charles K. ATKIN, *Effects of Drug Commercials on Young Viewers*, 71.

Covering the Political Campaign, 80 :

George BAILEY, *How Newsmakers Make the News*, 80.

Robert G. MEADOW and Marilyn JACKSON-BEECK, *Issue Evolution : A New Perspective on Presidential Debates*, 84.

Gladys Engel LANG and Kurt LANG, *The First Debate and the Coverage Gap*, 93.

George F. BISHOP, Robert W. OLDENDIC, and Alfred J. TUCHFARBER, *Debate Watching and the Acquisition of Political Knowledge*, 99.

Wenmouth WILLIAMS, Jr. and William D. SEMLAK, *Structural Effects of TV Coverage on Political Agendas*, 114.

William A. LUCAS and William C. ADAMS, *Talking, Television, and Voter Indecision*, 120.

James BROWD and Paul L. HAIN, *Reporting the Vote on Election Night*, 132.

World Communication, 140 :

Jonathan F. GUNTER, *An Introduction to the Great Debate*, 142.

Pero IVACIC, *The Flow of News : Tanjug, the Pool, and the National Agencies*, 157.

Edward T. PINCH, *The Flow of News : An Assessment of the Non-Aligned News Agencies Pool*, 163.

Carolyn MARVIN, *Computer Systems : Prospects for a Public Information Network*, 172.

Herbert I. SCHILLER, *Computer Systems : Power for Whom and for What ?*, 184.

COMMUNICATIONS

Internationale Zeitschrift für Kommunikationsforschung.

Uitgegeven door : Deutsche Gesellschaft für Kommunikationsforschung en Internationale Vereinigung für Kommunikationswissenschaft, Sankt Augustin, (West-Duitsland).

Jg. 4, nr. 1, 1978.

Klaus KRIPPENDORFF, *Some Principles of Information Storage and Retrieval in Society*, 5

Dirk-Meints POLTER, *Rundfunksatelliten für einen freieren internationalen Informationsfluß*, 35

Jean CAZENEUVE, *Les effets des communications spatiales sur la radio et la télévision et sur leurs programmes*, 58.

Alex S. EDELSTEIN, *An Alternative Approach to the Study of Source Effects in MASS Communication*, 71.

Michael BÖTTNER, Jürgen GOETZE, Helmut RICHTER und Rainer SEIDEL, *Befragungsstrategien in Interviews — ein Kommunikationswissenschaftliches Forschungsprogramm*, 91.

Anne-Marie LAULAN, *La fonction sociale de la photographie*, 110.

Jg. 4, nr. 2, 1978.

Klaus KRIPPENDORFF, *Some Principles of Information Storage and Retrieval in Society (Part 2)*, 141.

Denis MUZET, *«L'Express» : un style publicitaire*, 157.

Robert EXCARPIT, *Le livre et le journal*, 173.

Volker EBERSPÄCHER und Albrecht ESCHÉ, *Der Einfluß syntaktischer und semantischer Merkmale auf die Verarbeitung von Fernseh-Nachrichtentexten*, 182.

Henry O. HART, *The Method of Comparative and Continual Sampling*, 201.

Burns W. ROPER, *Changing Public Attitudes toward Television and Other Media 1959-1976*, 220.

Elisabeth Calverley LAWN, *Symbolic Communication in Psychiatric Occupational Therapy*, 239.

Manfred RÜHL, *Zwischenbericht über den fachjournalistischen Studiengang «Kommunikationswissenschaftliches Aufbaustudium» nach dem «Stuttgart-Hohenheimer-Modell»*, 249.

QUARTERLY JOURNAL OF SPEECH

Uitgegeven door : Speech
Communication Association, Department of
Communication Arts, University of Wis-
consin-Madison

Vol. 64, nr. 3, oktober 1978.

Robert E. HASKELL and Gerard A. HAUSER, *Rhetorical Structure : Truth and Method in Weaver's Epistemology*, 233.
Mary S. STRINE, *The Confessions of Nat Turner : Styron's «Meditation on History» as Rhetorical Act*, 246.
Sarah TRENHOLM and William R. TODD de MANCILLAS, *Student Perceptions of Sexism*, 267.
Patti P. GILLESPIE, *Feminist Theatre : A Rhetorical Phenomenon*, 284.
Don ABBOTT, *Retórica E Eloquencia : The Evolution of Rhetorical Thought in Eighteenth Century Spain*, 295.
William E. WIETHOFF, *The Martial «Virtue» of Rhetoric in Machiavelli's Art of War*, 304.
Walter M. CARLETON, *What Is Rhetorical Knowledge ? A Response to Farrell and More*, 313.
Thomas B. FARRELL, *Social Knowledge II*, 329.

COMMUNICATIONS

Uitgegeven door : Ecole pratique des Hautes Etudes, Le Centre d'Etudes de Communications de Masse (C.E.C. MASS), 10, rue Monsieur-le-Prince, Paris 6e, Ed. du Seuil, 27 rue Jacob, Paris 6e.

Nr. 28, 1978.

IDÉOLOGIES, DISCOURS, POUVOIRS

Eliseo VERON, *Sémiosis de l'idéologie et du pouvoir*, 7.
Maurice GODELIER, *Pouvoir et langage*, 21.
Antoine BOUILLON, *Emprise discursive et domination*, 29.
João NATALI, *La communication : une sémiotique de la méconnaissance*, 45.
Marc AUGÉ, *Quand les signes s'inversent*, 55.
Eliseo VERON, *Le Hibou*, 69.
Pierre LASCUMES, Ghislaine MOREAU-CAPDEVIELLE, Georges VIGNAUX, «*Il y a parmi nous des monstres*», 127.
Carmen BERNAND, *L'ombre du tueur*, 165.
Violette MORIN, *L'information télévisée : un discours contrarié*, 187.
Roque FARAONE, *A propos du pouvoir et de la communication de masse d'un point de vue marxiste*, 203.
Alain PEYRAUBE, *Luttes politiques et mass media en Chine depuis la Révolution culturelle*, 219.

Nr. 29, 1978.

IMAGE(S) ET CULTURE(S)

Christian METZ, *Avant-propos*, 1
Michel RIO, *Signe et figure*, 5.
Le «*portrait royal*» dans l'écriture aztèque, 13.
1. Joaquin GALARZA, *Lire l'image aztèque*, 15.
2. Abraham ZEMSZ, *Le Tlacuilo et les deux conventions*, 43.
Michel RIO, *Le dit et le vu*, 57.
Mark A. GÖTZKE-RICAULT, *Le jaguar moyen*, 71.
Jacques DOURNES, *De l'autre côté du tissage*, 93.
Marine CARRIN-BOUEZ, *Les diagrammes santal*, 107.
Serge TORNAY, *De la perception des couleurs à l'aperception symbolique du monde*, 119.
Umberto ECO, *Pour une reformulation du concept de signe iconique*, 141.

MASSACOMMUNICATIE

Uitgegeven door : Stichting tot bevordering van de studie van Massacommunicatie, postbus 258, Nijmegen, Nederland.

Jg. 6, nr. 4, oktober 1978.

Hans VAN DEN HEUVEL, *Problemen van internationale communicatie met bijzondere aandacht voor de positie van de ontwikkelingslanden*, 109-123.
René ASSELBERGS, *Teletext en viewdata in Nederland : verslag van een forumdiscussie*, 124-132.
X., *Gemeenschappelijke nota NOS/NDP met betrekking tot teletext en viewdata*, 133-141.

Jg. 6, nr. 5-6, december 1978.

Speciaal dubbelnummer over de pers.
Maria VLASBLOM, *Drukpers en vrijheid van meningsuiting*, 154-168.
Rob BANNINK en Gert VAN DER PIJL, *De exploitatiestructuur van dagbladondernemingen*, 169-174.
Lou LICHTENBERG, *Financiële overheidssteun en ontwikkelingen in de pers in Nederland*, 175-186.
Guus PIKEMAAT, *Aangaande het redactiestatuut*, 187-196.
G.A. DE KOK, *Het zwijgen, het zeggen en de media. Over kranten nu en straks : nieuwsmagazijnen*, 197-208.
Luk BOONE, *Overheidshulp aan de pers in België*, 209-219.
Lord MCGREGOR, *Communication in a changing world. The role of the press*, 220-232.

PRESSE ACTUALITE

Uitgegeven door : Bayard - Presse, 5, rue Bayard, 75380 Paris.

Nr. 130, september-oktober 1978.

Christian GENICOT, *Rencontre avec Jean Amadou*, 10-13.
Christian ROLAND, *Le presse d'expression locale en Bretagne*, 14-18.
Dominique MUREAU, *Le P'tit Rouge de Touraine*, 19-22.
Luc EVRARD, *Le Canard du 13°*, 23-29.
Gilles FABRE-ROSANE en Guy ROSSILANDI, *Les lettres confidentielles*, 30-37.
François QUENIN, *Entretien avec Gonzague Saint Bris*, 38-41.
Etudes DE LA POTTERIE, *L'évolution de la presse des jeunes depuis 1956*, 42-51.
Annie CIPRA en Christian HERMELIN, *Apprendre à lire le journal : le langage des articles*, 52-57.
Michel LOGIE, *Ordinateurs et photocomposeuses*, 58-63.

Nr. 131, november 1978.

Alain AUPECH, *Judith Therpauve : anatomie d'un quotidien régional*, 5.
X., *Statistiques : la presse française en 1976*, 6-8.
Véronique SOULE, *F Magazine, un lancement réussi*, 14-19.
Pierre CHATIGNOUX, *Les services de presse des partis politiques*, 20-27.
Sylvie MARKOVITCH, *La bombe d'Hiroshima*, 28-36.
Yves GUILLAUMA, *Les quotidiens de Lyon de 1944 à nos jours*, 37-49.
Annie CIPRA en Christian HERMELIN, *Apprendre à lire le journal : la mise en page*, 50-55.
Benoît HEIMERMANN, *La presse sportive*, 56-60.

Nr. 132, december 1978.

Jean-C. TEXIER, *Citizen Prouvost*, 4-6.
René PUCHEU, *Quand le Pape fait la «Une»*, 8-15.
Annie CIPRA en Christian HERMELIN, *Apprendre à lire le journal : l'image de presse*, 16-22.
Yves GUILLAUMA, *Les quotidiens de Lyon depuis 1944 (suite et fin)*, 23-31.
Olivier JAY, «*Valeurs actuelles*» et «*Le Spectacle du Monde*», 32-41.
Michel PUECH, *Visite à «Antirouille»*, 42.
X., *Le tirage et la diffusion des périodiques*, 43-53.
J.C. SERGEANT, *La presse populaire en Grande-Bretagne*, 54-61.

JOURNAL OF BROADCASTING

Uitgegeven door : Broadcast Education Association, School of Journalism, University of Georgia, Athens (U.S.A.).

Jg. 22, nr. 4, herfst 1978.

Radio

John H. PENNYBACHER, *The Format Change Issue : FCC vs. U.S. Court of Appeals*, 411.
Sammy R. DANNÀ, *The Six-Year Fight to Save WEFM*, 425.

James T. LULL, Lawrence M. JOHNSON and Carol SWEENEY, *Audiences for Contemporary Radio Formats*, 439.
George HOUGH III, *Black Ownership of Commercial Radio Stations: An Economic Evaluation*, 455.

History of Broadcasting

Ron GARAY, *Television and the 1951 Senate Crime Committee Hearings*, 469.
Werner J. SEVERIN, *Commercial vs. Non-Commercial Radio During Broadcasting's Early Years*, 491.

Other Research

Jonathan GUTMAN, *Television Viewer Types: A Q Analysis*, 505.
C. Richard HOFSTETTER and Terry F. BUSS, *Bias in Television News Coverage of Political Events: A Methodological Analysis*, 517.
Wenmouth WILLIAMS, Jr. and William SEM-LAK, *Campaign '76: Agenda Setting During the New Hampshire Primary*, 531.

FERNSEHEN UND BILDUNG

Internationale Zeitschrift für Medienpsychologie und Medienpraxis.
Uitgegeven door: International Zentral-Institut für das Jugend- und Bildungfernsehen, München.

Jg. 12, nr. 1/2, 1978.

Thema: Aspekte Der Angst

Christoph SCHMID, *Wer über die Angst schreibt*, 7.
Gert K. MÜNTEFERING, *Die gewöhnliche Angst des Fernsehredakteurs*, 8.
Hans ABICH, *Die Angst des Machers vor dem Neuen*, 16.
Hertha STURM, Marianne GREWE-PARTSCH, *Das Fernsehen: Vermittler von Gewalt und Angst? Theorien, Thesen, empirische Befunde*, 28.
Bromley H. KNIVETON, *Angst statt Aggression — eine Wirkung brutaler Filme?* 41.
George GERBNER, *Über die Ängstlichkeit von Vielsehern*, 48.
LaMarian HAYES, Leona SCHAUBLE, *Nichts zu fürchten — nur die Angst. Erfahrungen mit Sesame Street*, 58.
Gunther SALJE, *Umwandlung von Angst durch kindliche Tierphantasien. Zu einem beliebten Genre des Kinderfernsehprogramms*, 71.
Gerda LAZARUS-MAINKA, *Einige Bemerkungen zum Problem Angst. Ansätze und Ergebnisse psychologischer Angstforschung*, 80.
Volker HODAPP, *Angst im Jugendalter*, 96.

SCREEN EDUCATION

Uitgegeven door: Society for Education in Film and Television, London.

Nr. 28, herfst 1978.

Philip SIMPSON, *Gramsci on Education*, 5.
Richard NICE, *Bourdieu*, 23.
Annette KUHN, *Ideology, Structure and Knowledge*, 34.
Jill FORBES, *History Lessons*, 42.
John TAGG, *The Currency of the Photograph*, 45.
Dick HEBDIGE and Geoff HURD, *Reading and Realism*, 68.
John CORNER and Sylvia HARVEY, *'Examinations and Strategies' — A Reply*, 79.
Martin McLOONE, *Film: Audience*, 86.
John CORNER, *Culture — Determination and Processes*, 89.

CRITICAL INQUIRY

Uitgegeven door: The University of Chicago Press.
5801 S. Ellis Ave.
Chicago, Illinois 60637

Vol. 4, nr. 4, zomer 1978.

René WELLEK, *The New Criticism: Pro and Contra*, 611.
Stanley E. FISH, *Normal Circumstances, Literal Language, Direct Speech Acts, the Ordinary, the Everyday, the Obvious, What Goes without Saying, and Other Special Cases*, 625.
Rudolf ARNHEIM, *A Stricture on Space and Time*, 645.
John Hope FRANKLIN, *George Washington Williams and the Beginnings of Afro-American. Historiography*, 657.
Edward W. SAID, *The Problem of Textuality: Two Exemplary Positions*, 673.
Berel LANG, *Style as Instrument, Style as Person*, 715.
Rose ROSENGARD SUBOTNIK, *The Cultural Message of Musical Semiology: Some Thoughts on Music, Language, and Criticism since the Enlightenment*, 741.
Richard SHIFF, *Seeing Cézanne*, 769.
Kenneth BURKE, *(Nonsymbolic) Motion! (Symbolic) Action*, 809.
James R. KINCAID, *Pluralistic Monism*, 839.

Vol. 5, nr. 1, herfst 1978.

Ted COHEN, *Metaphor and the Cultivation of Intimacy*, 3.
Paul DE MAN, *The Epistemology of Metaphor*, 13.
Donald DAVIDSON, *What Metaphors Mean*, 31.
Wayne C. BOOTH, *Metaphor as Rhetoric: The Problem of Evaluation*, 49.
Karsten HARRIES, *Metaphor and Transcendence*, 73.

David TRACY, *Metaphor and Religion: The Test Case of Christian Texts*, 91.
Richard SHIFF, *Art and Life: A Metaphoric Relationship*, 107.
Howard CARDNER and Ellen WINNER, *The Development of Metaphoric Competence: Implications for Humanistic Disciplines*, 123.
Paul RICOEUR, *The Metaphorical Process as Cognition, Imagination, and Feeling*, 143.

Afterthoughts of Metaphor

I. W.V. QUINE, *A Postscript on Metaphor*, 161.
II. Don R. SWANSON, *Toward a Psychology of Metaphor*, 163.
III. Karsten HARRIES, *The Many Uses of Metaphor*, 167.
IV. Wayne C. BOOTH, *Ten Literal «Theses»*, 175.

Critical response

I. Margret SCHAEFER, *Psychoanalysis and the Marionette Theater: Interpretation Is Not Depreciation*, 177.
II. Heinz KOHUT, *A Reply to Margret Schaefer*, 189.
Kenneth BURKE, *A Critical Load, Beyond That Door...*, 199.

MEDIEN UND ERZIEHUNG

Vierteljahresschrift für audiovisuelle Kommunikation.
Uitgegeven door: Arbeitszentrum Jugend Film Fernsehen e.v.
Walterstrasse 23, 8000 München 2.

Jg. 22, Heft 3, 1978.

Filmanalyse — Theorie und Praxis

Norbert SCHÖLL, *Die Methoden der Film-analyse — eine Kritik ihrer Verwandlungen des Gegenstandes*, 163.
Dieter BAACKE, *Der Spielfilm und die Erschließung von «Geschichten». Einige theoretische und methodologische Probleme*, 181.

Filme

Erich MOHN, *The Band*, 197.
Hans PFITZINGER, *Mord an einem chinesischen Buchmacher*, 201.
Robert HÜLTNER, *Nur Samstag Nacht*, 205.
Gerhard SCHATZDORFER, *Medienkundliches zur Filmanalyse: «Analyse von Spielfilmen», «Beispiele zur Filmgestaltung»*, 210.

Ein neuer Kinderfilm

Theda MUFFLER-KLUTH, Elke RIED, *Ein Tag mit dem Wind*, 213.

Glosse

Wolfgang J. FUCHS, *Integral rekonstruiert und diese Farben! Was Filmkritikern so alles bei «Münchhausen» auffiel*, 217.

Gewalt im Fernsehen

Helga THEUNERT, Fred WIMMER, *Auseinandersetzung mit der «Gewalt im Fernsehen»*. Kritik vorhandener Ergebnisse und Darstellung einer Alternative, 245.
 Manfred JANDER, *Strukturelle Gewalt. Die Entfaltung eines Begriffs, sowie die Möglichkeiten und Schwierigkeiten, damit umzugehen*, 256.
 Lo DEUFEL, *«Nicht nur Ketchup, Stuntmen, Platzpatronen — Gewalt im Fernsehen»*. Ein Unterrichtsmodell zum Thema «Gewalt im Fernsehen», 267.
 Wolfgang J. FUCHS, GLOSSE, *«Wann das nicht alles so penetrant wäre, was Sie hier veranstalten, könnte man drüber lachen»*. Einige Anmerkungen zu «betrifft fernsehen: Nur für Krimi-Seher», 273.

Diskussion

Horst CRAMER, Marian KOZAKIEWICZ, *Der Jugendliche und sein Programm. Überlegungen und Befragungen zum Jugendprogramm im Fernsehen*, 275.

Filme

Erwin SCHAAR, *Dieses obscure Objekt der Begierde*, 283.
 Josef SCHNELLE, *Messer im Kopf*, 285.

FILM EN TELEVISIE

Uitgegeven door de Katholieke Filmliga, dienst van de Katholieke Filmactie, v.z.w. Oimstraat 10, 1040 Brussel.

Nr. 258, november 1978.

Jules SEGERS, *De Klompenboom*, 4-6.
 Maria ROSSEELS, *Molière: portret van een eeuw*, 7-9.
 Kari BERT, *Billy Wilder*, 10-16.
 Wilfried WOLF, *Hollywood vandaag*, 17-23.
 J. Doughs GOMERY, *Warner Bros en de geluidsfilm*, 24-28.

Nr. 259, december 1978.

Dirk MICHIELS, Jacques DE VISSCHER & Jean-Pierre WAUTERS, *Filmdossier: A dream of passion (Jules Dassin), En och En (Ingrid Thulin), Herfstsonate (Ingmar Bergman)*, 4-10.
 Wilfried WOLFS, *Roger Corman & Co.*, 11-15.
 Dirk MICHIELS, Patrick DUYNLAEGHER e.a., *Festivaria*, 20-30.

Nr. 260, januari 1979.

Jacques DE VISSCHER, Freddy SARTOR e.a., *Filmdossiers: Interiors, A Wedding, Faraon, Meszaros' vrouwenfilms, La tortue sur le dos, Les rendez-vous d'Anna, Il preffetto di Ferro*, 4-15.
 Dirk MICHIELS, Daniël VAN AVERMAET e.a., *Hollywood-komedies: Heaven can wait, The cheap detective, Hearts of the West, House Calls, Semi-Tough*, 16-20.
 N.N., *Jaarrepertorium 78*, 21-31.

SIGHT AND SOUND

International Film Quarterly.
 Published by the British Film Institute, 81 Dean Street, London W1.

Vol. 47, nr. 3, zomer 1978.

Vincent PORTER, *British Film Culture and the European Economic Community*, 134.
 Penelope HOUSTON, John PYM, *New Deal: an interview with Richard Craven and Simon Perry*, 140.
 Peter WYETH, Don MACPHERSON, *The Third Front*, 143.
 Philip STRICK, *Skolimowski's Cricket Match*, 146.
 Barry SALT, *Film Form, 1900-06*, 148.
 Richard ROUD, *Turning Points: Ruiz and Truffaut*, 163.
 Garrett STEWART, *Close Encounters of the Fourth Kind*, 167.
 Graham PETRIE, *Fejos*, 175.
 Paul HAMMOND, *Poetic Justice*, 178.
 David WILSON, *Making Hazell*, 183.
 Barrie GAVIN, Alan ROSENTHAL, *Witness: In Memoriam, Robert Vas*, 186.

CAHIERS DU CINEMA

Revue Mensuelle de Cinéma.
 13, rue des Petits-Champs, Paris - 1er.

Nr. 293, oktober 1978.

Claude BAILBLE, *Pour une nouvelle approche de l'enseignement de la technique de cinéma: Programmation de l'écoute (2)*, 5-12.
 Jean-Claude BIETTE en Dominique RABOURDIN, *Festival de Locarno 78: rétrospective Douglas Sirk*, 13-30.
 Louis SKORECKI, *Contre la nouvelle cinéphilie*, 31-52.
 Jean-Pierre OUDART, *A propos d'«orange mécanique», Kubrick, Kramer et quelques autres*, 55-60.

Nr. 294, november 1978.

Jean-Pierre OUDART, *Notes de mémoire sur «Hitler», de Syberberg*, 5-15.
 Serge TOUBIANA en Lise BLOCH-MORHANGE, *Cinéma/ U.S.A. I — Trajectoire de Paul Schrader*, 16-36.
 Thérèse GIRAUD, *Paul Vecchiali et les autres*, 37-43.

Yvette BIRO, *Laszlo Moholy-Nagy*, 44-53.

Nr. 295, december 1978.

Pascal BONITZER, *Séduction et terreur au cinéma*, 5-9.
 François ALBERA, *Eisenstein et la question graphique*, 11-16.
 Serge TOUBIANA, *Cinéma | U.S.A. — Robert Kramer & Tom Luddy*, 17-31.

Adverteren in dit nummer

Het Belang van Limburg	3
Philips	9
Delgay	11
Standaard Boekhandel	13
Massacommunicatie	16
Gemeentekrediet	36
Inelco	45
Luvovx	46

Astera

de progressieve en automatische
spaarformule van
het Gemeentekrediet.
Opdat elke frank
optimaal rendeert!

*Automatisch sparen van een Depositoboekje in Kasbons,
Groeibons «Formule Plus» of Kapitalisatiebons van het
Gemeentekrediet.*

Vraag de uitgebreide ASTERA-brochure bij een agent van
het Gemeentekrediet uit uw buurt. U vindt zijn adres in de
Gouden Gids onder de rubriek «Banken».

Sparen bij het
Gemeentekrediet
zeker en vast

uit de literatuur

ALGEMEEN

Mie BERG, Perti HEMANUS, Jan EKE-CRANTZ, Frands MORTENSEN and Preben SEPSTRUP (eds.)

Current Theories in Scandinavian Mass Communication Research, GMT, Grenaa (Denmark), 1977, 400 blz.

De Scandinavische onderzoekstraditie op het vlak van de massacommunicatie wordt gekenmerkt door verscheidenheid en openheid. Dit uit zich niet alleen in de grote verschillen op empirisch en methodologisch vlak, maar ook in een brede waaier aan theoretische items.

Het is natuurlijk onbegonnen werk om deze rijkdom aan research-disciplines en theorievorming in één boek samen te brengen. De samenstellers hebben daarom gepoogd een bloemlezing te geven van artikels die een belangrijke aanvulling kunnen bieden voor de discussie op internationaal niveau. O.i. zijn ze daar aardig in geslaagd. We noemen in dit verband de rol van de massamedia in een politiek systeem, de economische implicaties van een mediummonopolie, een macro-sociologische analyse van de gate-keeper, een structurele benadering van het effectenonderzoek, en een integratie van inhouds-analytische en historisch-materialistische elementen in het massacommunicatie-onderzoek.

In een tweede deel wordt een overzicht geboden van de Scandinavische mediastructuur en de stand van het onderzoek in de vier landen.

J.S.

Joachim HOLDER, **Kommunikation**, Akademische Verlagsgesellschaft, Wiesbaden, 1975, 125 blz.

Zich baserend op de Kritische Theorie geeft de auteur een vrij primaire 'inleiding' in de cybernetisch bepaalde pragmatische communicatietheorie en in de psycho-analytische interactietheorie.

J.S.

Daniel LERNER & Lyle M. NELSON (Eds.), **Communication Research — a Half-Century Appraisal**, The University Press of Hawaii, Honolulu, 1977, 348 blz.

Wanneer onder redactie van eminente communicatiewetenschappers zoals Lerner en Nelson een reader wordt samengesteld over

vijftig jaar communicatiestudie en wanneer die publikatie bovendien wordt opgedragen aan hun vriend, collega en leermeester Wilbur Schramm, dan kan je als lezer verwachten dat je degelijk materiaal in handen krijgt. Dit blijkt dan ook het geval te zijn zowel voor de meer wetenschappelijke bijdragen onder de titel «State of the art» als voor de biografische, beschrijvende artikels onder de hoofding «A life in communication research». Naast deze twee delen krijgt de lezer nog het curriculum vitae van W. Schramm en een bibliografie van zijn werken.

De rol en betekenis van W. Schramm, als mens en wetenschapper, geschetst door vrienden en collegae weegt door in een balans van vijftig jaar communicatiestudie. Vijftig jaar communicatieonderzoek betekent echter niet alleen een nostalgische terugblik op de pionierstijd, maar ook een vooruitzichten naar de toekomst. De weg afgelegd door pioniers als Lasswell, Lazarsfeld en Schramm is niet alleen lang, maar wordt ook gekenmerkt door diversiteit. Schramm bouwde voort op de arbeid van de theoreticus Lasswell en de methodoloog Lazarsfeld om daar de dimensie onderzoeker nog aan toe te voegen. Deze aspecten zijn dan ook terug te vinden in de diverse bijdragen, waaronder een postscriptum van Lazarsfeld.

C.L.B.

Gottfried DEETJEN, **Industriellenprofile in Massenmedien. Ein neuer Ansatz zur Aussagenanalyse**, Studien zur Massenkommunikation 8, Verlag Hans-Bredow-Institut, Hamburg, 1977, 277 blz.

Het doel van deze dissertatie is «... zwischen beiden Bereichen eine Beziehung herzustellen, was hier heissen soll, die aussagenanalytische Methodik zu verfeinern und dies darzustellen an Hand von Industriellenprofilen in Zeitungs- und Zeitschriftentexten», aldus de auteur in het voorwoord van deze publikatie.

Dat mededelingsanalyses uiteraard enkel mogelijk zijn op basis van mededelingen is evident. Minder duidelijk is of de lezer het meeste plezier beleeft aan de onderzoeksmethode zelf of aan de onderzoeksresultaten. Om even beide elementen te situeren: Deetjens maakt gebruik van de Osgoodse «Evaluative Assertion Analysis» in combinatie met Morris' «Arten des Zeichengebrauchs» om een antwoord te kunnen geven op twee vragen, namelijk 1. welke instellingen/attitudes zijn te onderkennen in kranten-/tijdschriftenprofielen over industriëlen en 2. wat is de verhouding tussen het industriëlenprofiel op het niveau van de symbool- (kranten/tijdschriften)wereld en de "reële" industriële werkelijkheid. Om een band te kunnen leggen tussen de mededeling, c.q. kranten- en tijdschriftenar-

tikels, de communicator en de ontvangers, analyseert de auteur zowel het informatieve (Designatoren), evaluatieve (Appreziatoren) als aansporend (Präskriptoren) tekengebruik. Studiemateriaal zijn zgn. vaste rubriekartikels over ondernemers/managers in de tijdschriften "Manager Magazin", "Der Spiegel", "Das Kapital" en de krant "Bildzeitung". De onderzoeksdimensie wordt verder toegespitst op het machtslegitimeringsaspect van het ondernemers/managers-profiel. Meer bepaald gaat het om de vraag hoe industriëlen in massamediale teksten hun formele autoriteit legitimeren, respectievelijk hoe deze door de journalisten gelegitimeerd wordt.

De auteur heeft bewust geopteerd voor uiteenlopende publikaties met het doel eventueel verschillende profieltypen te bekomen naargelang de publieksgroep(en) waartoe de publikaties zich richten. De resultaten zorgden niet enkel voor een verrassing ten aanzien van het soort ondernemers/managers-profiel dat in de kranten- en tijdschriftenartikels aan bod kwam — geen stereotiep beeld zoals dit in de brede lagen van de bevolking nog leeft — maar tevens door het soort profiel dat elke publikatie afzonderlijk gaf en dat niet zoveel van de andere verschilde. Door de vage beeldvorming over industriëlen, alsook de minder vertrouwde linguïstische mededelingsanalyse vergde het wel enige inspanning om de tekst te verwerken. Voor ons loonde het de moeite.

C.L.B.

KUNST- EN CULTUURTHEORIE

X, **Aspects of culture in modern society**, The Unesco Press and La Baconnière, Paris, 1975, 188 blz.

Een gedeelte van dit in boekvorm gepubliceerde tijdschrift «Cultures» is ingeruimd voor een discussie tussen René Maheu, directeur-generaal van Unesco, en Jean d'Ormesson, lid van de Academie Française, over de culturele ontwikkelingen in de twintigste eeuw. Hierbij komen enkele interessante thema's aan bod, zoals de plaats van de cultuur in de samenleving, de zgn. democratisering van de cultuur, de impact van de massamedia, enz. John Vaizey pikt hierop in met een essay over de samenhang tussen economische en culturele verandering. Verder zijn nog enkele los van elkaar staande artikels gebundeld, waaronder een bijdrage over de betekenis van Taha Hussein voor de moderne Arabische cultuur.

J.S.

P.J. BOUMAN,
Cultuurgeschiedenis van de twintigste eeuw,
Elsevier, Amsterdam-Brussel, 1977, 226 blz.,
geïll.

De auteur poogt op aanschouwelijke en verhelderende wijze de twintigste-eeuwse Westeuropese en Amerikaanse cultuurgeschiedenis te beschrijven tegen de socio-economische en politieke achtergrond. Alhoewel we het niet op alle punten met zijn politieke en economische analyse eens zijn, vormt het boek toch een interessante algemene inleiding op de geschiedenis van de westerse cultuur.

J.S.

Martin WARNKE (Hrsg.)
Bildersturm. Die Zerstörung des Kunstwerks,
Syndikat, Frankfurt am Main, 1977, 179 blz.,
geïll.

Jan VAN SPAENDONCK,
Belle époque en anti-kunst,
Boom, Meppel, 1977, 306 blz., geïll.

Onder 'beeldenstorm' wordt het culturele en artistieke verzet tegen de heersende macht en structuren verstaan. Een alzo omschreven 'beeldenstorm' is universeel en van alle tijden. Vandaar dat dit eerste boek geen systematisch geschiedkundig overzicht biedt, maar eerder enkele belangrijke culturele periodes en figuren behandelt (de antieke oudheid, Byzantium, de renaissance, de Munsterse wederdopers, Schiller en von Kleist, het nationaal-socialisme). Erg boeiend is de bijdrage over de Franse Revolutie waarin beschreven wordt hoe de opkomende burgerij zich van de culturele experimenten bediende om aan de macht te komen, maar deze nadien afremde.

Het tweede boek sluit bij deze problematiek aan. Hier wordt onderzocht in hoeverre de vrijheidsidealen en het in vraag stellen van de burgerlijke beschaving voor en tijdens de eerste wereldoorlog de anti-kunst, het dadaïsme en het surrealisme fundamenteel beïnvloed hebben. De auteur levert hiermee een interessante bijdrage tot de cultuur- en kunstgeschiedenis.

J.S.

Francis D. KLINGENDER,
Kunst und Industrielle Revolution,
Syndikat, Frankfurt am Main, 1976, 269 blz.,
geïll.

Jaques MEURIS,
La machine et le monde des formes,
Laconti, Bruxelles, 1973, 209 blz., geïll.

Het magnum opus (de eerste druk verscheen in 1947) van de historicus en politiek-econoom Klingender (1907-1955) beschrijft op een boeiende en gedocumenteerde wijze de samenhang tussen kunst en technologische revolutie enerzijds, en anderzijds, de ontwikkeling in de artistieke technieken, vormen en onderwerpen ten gevolge van de

kapitalisering. Zodoende krijgt men niet alleen een geschiedenis van de kunst aangeboden, maar ook een beeld van de economische en cultureel-politieke ontwikkelingen in bedoelde periode (tot ongeveer 1905).

Daar waar Klingender stopt, neemt Meuris de draad op. Zijn aanpak is minder ruim, maar de achterliggende idee is dezelfde: aantonen hoe de industrialisering haar invloed op de esthetische vormgeving en thematiek heeft gehad. Hij besteedt veel aandacht aan de zogenaamde Design-Art.

J.S.

Ken BAYNES,
Kunst en maatschappij,
De Arbeiderspers, Amsterdam, 1975, 288 blz.,
geïll.

Baynes vat de cultuur op als één concreet geheel dat op een bepaalde plaats en tijd bestaat. In die zin vormt de cultuur van de slavernij een integraal onderdeel van de verfijnde cultuur van het Amerikaanse Zuiden, zoals ook de cultuur van de fabrieksarbeider uit Lancashire een integraal onderdeel vormde van de cultuur van de Engelse industriële revolutie. Zijn bedoeling is om de verhouding tussen kunst en maatschappij te schetsen vanuit het gezichtspunt van het publiek. M.a.w., hij wil aan de hand van historische, culturele en artistieke elementen aantonen hoe ieder individu in een gemeenschap uiteindelijk beïnvloed wordt door de cultuur enerzijds, en hoe de inhoud en de stijl van de kunst geregeld worden door de machtsverhoudingen, hulpbronnen en mentaliteit van de gemeenschap waarin zij functioneert anderzijds. Toch verliest hij ook de specifieke plaats en functie van de schepende kunstenaar niet uit het oog. De kunst is immers niet vnl. een beschrijving van de werkelijkheid, maar een heel eigen, parallelle realiteit, die een organische relatie onderhoudt met andere ervaringen en activiteiten. De auteur wil daarom geen gedetailleerde cultuurgeschiedenis schrijven van de beeldende en toegepaste kunsten over de periode van de industriële revolutie tot op heden. Zijn stelling is dat «slechts een model dat het volle pond geeft aan zowel de creatieve rol van de context als aan die van de kunstenaar in staat is te beantwoorden aan onze behoefte tot inzicht in de inhoud en betekenis van onze eigen cultuur. Alleen een ecologisch of sociologisch standpunt kan het perspectief bieden dat wij nodig hebben om gebeurtenissen in een massa-maatschappij te interpreteren». Via vier thema's — godsdienst, seks, arbeid en oorlog — poogt hij de richting te schetsen die de culturele evolutie heeft ingeslagen. Wat het duidelijkst op de voorgrond treedt is een totale revolutie in de sociale functie van de kunst. «Ze ging de richting uit van het bewieroken van de tradities van een statische maatschappij naar het interpreteren van de hoge verwachtingen en hevige verwarringen van een zich snel ontwikkelende wereld.»

J.S.

Hubertus GASSNER en Eckhart GILLEN (Hrsg.)
Kultur und Kunst in der DDR seit 1970,
Anabas Verlag, Lahn-Giessen, 1977, 337 blz.,
geïll.

Andreas W. MYTZE (Hrsg.)
Dramatik in der DDR 1,
Europäische Ideen, Berlin, 1975, 51 blz.

Andreas W. MYTZE (Hrsg.)
Dramatik in der DDR 2,
Europäische Ideen, Berlin, 1976, 55 blz.

Algemeen wordt aangenomen dat de zevende kunsttentoonstelling te Dresden in 1973 een nieuwe stap betekende in de culturele en artistieke ontwikkeling van de DDR. Sindsdien werd immers opnieuw naar een uitbreiding van het 'socialistisch realisme' gezocht. Maar met de affaire Biermann werd pijnlijk duidelijk dat deze evolutie zich niet zonder moeilijkheden voltrok.

In de in het eerste boek gepubliceerde bijdragen staan dan ook theoretische én praktische problemen van de DDR-cultuurpolitiek ter discussie. Aan de hand van onderwerpen als de materialistische cultuurtheorie, de realisme-definitie, de kunstdidactiek, het arbeiderscultuur-concept, de architectuur e.d., wordt de ontwikkeling van de politieke tolerantie op het vlak van kunst en cultuur getoetst.

In de twee tijdschriftnummers wordt in een reeks interviews met o.a. R. Kerndl, A. Müller, A. Dresen, H. Lange, V. Braun en R. Schneider dieper ingegaan op de problemen en mogelijkheden van het DDR-theater.

J.S.

Nicos HADJINICOLAOU,
Kunstgeschiedenis en ideologie,
SUN, Nijmegen, 1977, 238 blz., geïll.

De auteur weerlegt op uitvoerige wijze een aantal opvattingen (zoals deze verdedigd door Sedlmayer, Warburg, Wölfflin, Taine en Riegl), die een wetenschappelijke benadering van de kunstgeschiedenis in de weg staan. Hij ziet de kunstgeschiedenis nog steeds als een bolwerk van het burgerlijke denken en meent dat bepaalde voor alle sociale wetenschappen elementaire begrippen hier nog voor het eerst dienen ingevoerd te worden. Daarom tracht hij meer specifiek, op basis van het door Althusser en Poulantzas uitgewerkte begrippenkader, het object van de kunstgeschiedenis af te grenzen door het begrip 'beeldideologie' in te voeren. Met dit begrip stelt hij een programma op voor een politiek-wetenschappelijke fundering van de kunstgeschiedenis, getoetst aan schilderijen van Rubens, Rembrandt, Goya e.a.

J.S.

M.G. LUTZEMBERGER en S. BERNARDI,
Cultura, comunicazioni di Massa, Lotta di Classe,
Savelli, Roma, 1976, 254 blz.

Klassestrijd, massacultuur, de pers (strip-verhaal, affiche en tijdschrift worden uitvoerig behandeld), taal en sociale werkelijkheid worden in essays van verschillende medewerkers beschreven, in deze Italiaanse pocketeditie o.l.v. Lutzemberger en Bernardi.

D.L.

FILM

Les Cahiers de la Cinémathèque, La Guerre d'Espagne,
nr. 21, 1977, Perpignan, 148 blz.

La Cinémathèque Française,
nr. 22, 1977, Perpignan, 64 blz.

La Cinéma du Sam'di Soir,
nr. 23-24, Perpignan, 1977, 176 blz.

Le Film policier,
nr. 25, Perpignan, 1978, 180 blz.

Dit zowel in thema's, benaderingswijze als vormgeving rabaat provinciale en anti-Parijse tijdschrift heeft vooral in zijn nummer over de Franse populaire cinéma der jaren dertig belangrijk werk verricht. Ook de documentatie rondom de Franse cinemateek verdient aandacht. De Spaanse burgeroorlog 'vue par le cinéma' of de politiefilm 'reflet de la société' (zoals de ondertitels van beide nummers luiden) bieden van bij de titelpagina niet veel originele inzichten. Hoe je een overvloedig geïllustreerd en redelijk gedrukt tijdschrift zo ergerniswekkend slordig kunt op de markt brengen, zal ondertussen wel een typisch provinciaal geheim zijn!

D.L.

Robin WOOD, Personal Views,
Gordon Fraser, London, 1976, 255 blz.

Een prachtig uitgegeven bundel essays van de Movie-medewerker einde der jaren '60 in de clinch met het opkomende Britse film-structuralisme. Wood is duidelijk ook persoonlijk gekwetst en uitgedaagd door Wollen & Co. Begrip, fascinatie en afkeer vloeien in zijn polemische artikelen samen tot een nogal emotioneel en dramatisch betoog dat misschien meer zegt over de geschiedenis van intellectuele stromingen, dan dat de theoretische problematiek van Wood en Wollen werkelijk vooruit wordt geholpen. Een index maakt het boek handig te gebruiken.

D.L.

Richard LAWTON, Grand Illusions,
McGraw-hill, 1973, 255 blz.

Na 'The Image Makers' over de portret-fotografie in Hollywood stelde Lawton een foto-boek samen met 'stills' uit het Hollywood der jaren twintig tot veertig. Opnieuw is de uitgave druktechnisch van adembenemende kwaliteit. Lay-out der foto's, zetwerk en keuze zijn haast volmaakt. Tussen de vele tientallen foto-boeken over film waarmee boekhandels hun kleine voorraad filmwerken vullen, steken deze twee boeken van Lawton als parels uit. Naast de stars en hun mimiek komen ook hun kledij, de decors rondom hen, de belichting enz. goed tot hun recht. Enkele prachtige studio-foto's met camera, opnameploeg en spelers plus decor in één prent, herinneren er om de zoveel bladzijden aan dat film «gemaakt» werd, produkt is van arbeid.

D.L.

Guy HENNEBELLE (Red.), Cinéma Militant,
Cinéma d'Aujourd'hui, Paris, 1976, 228 blz., geïll.

Het tweemaandelijks filmtijdschrift 'Cinéma d'aujourd'hui' geniet bij cinefielen een goede faam omwille van zijn evenwichtig gedoseerde themanummers. Ook dit door G. Hennebelle samengestelde dossier over de (Franse) politieke film past in deze lijn. Naast een kroniek van de politieke film, een theoretische inleiding met o.a. een bijdrage van Joris Ivens, en een analyse van de ideologie en esthetiek van de politieke film, komen de produktie- en distributiescollectieven met hun respectievelijke films uitvoerig aan bod. Het dossier wordt afgesloten met een thematische index van de Franse politieke film.

J.S.

S.M. EISENSTEIN, Mémoires, 1,
Paris, Union générale d'éditions, 1978, 445 blz.

Viktor SKLOVSKIJ, Eisenstein,
Reinbeck, Rowolt, 1977, 413 blz.

Sergei EISENSTEIN, Kunst und Künstler,
München, Rögner und Bernhard, 1977, 185 blz.

De belangstelling voor de figuur, het theoretisch en filmisch werk van Eisenstein heeft vele decennia zijn grenzen gehad in de niet-beschikbaarheid van documenten. Paralleel met de Russische editie van Eisensteins omvangrijke geschreven oeuvre, komt ook in Europa (Frankrijk en de Bondsrepubliek) via vertaling steeds meer van dit ware continent van eruditie en reflectie binnen ons bereik, meestal rechstreeks in goedkope pocket-edities. Eisensteins memoires en Sklovskij's biografie (van 1973) zijn welkome verrijkingen van de Eisenstein bibliotheek. Een bundel Eisenstein - essays die ons de reikwijdte van zijn intellectuele en creatieve belangstelling laat zien, verscheen in de Reihle Passagen.

D.L.

Douglas FAIRBANKS, Jr. The Fairbanks Album,
London, Secker & Warburg, 1975, 287 blz.

Richard SCHICKEL, Douglas Fairbanks, the first celebrity,
London, Film Tree Books, 1976, 160 blz.

Het "Douglas Fairbanks Album" is een verzorgd, met aandacht en respect uitgegeven prentenboek over de man die samen met echtgenote Mary Pickford en met Chaplin, de produktiemaatschappij United Artists stichtte. Mooi afgedrukte foto's uit het familie-album, uit filmarchieven en uit de film-promotie, werden hier samengebracht tot een levendige visuele evocatie. Zowel een persoonlijkheid, een milieu als het produkt van beide : films, komen hier in hun nuances, verscheidenheid en conflicten erg mooi tot uitdrukking. Richard Schickel, die de tekst schreef bij de foto's, zorgde voor een eigen

werk over Fairbanks : ze vullen elkaar aan. Schickel, een genuanceerd observator van Hollywood, brengt een waardevolle en correcte handleiding. Zijn boek is voorzien van een index, een bibliografie en een filmografie.

D.L.

Jacques MORIN, Le Cinéma en Savoir,
Revue des sciences humaines, nr. 159, Lille, 1975,

Ook in de Franse 'provincie' wordt over cinema gedacht en worden pogingen tot theorie-vorming ondernomen. Enkele onbekenden en anderen als Oms, Gili en Mitry die zich buiten de momenteel dominante filmtheorie situeren, werkten aan dit nummer mee. Er verschenen in dit nummer studies over John Ford, over Fellini-Roma, over Comencini als filmcriticus, enz.

D.L.

Basil WRIGHT, The Long View,
Paladin, London, 1976, 752 blz.

Een recente wereldgeschiedenis van de film. Het volumineuze boek van de Britse documentarist is een wijsd overzicht geschreven met een zin voor documentering die echter niet de persoonlijke herinnering en appreciatie op de achtergrond dringt. Voorzien van een bibliografie en een index is het boek ook handig te gebruiken.

D.L.

EISENSTEIN en NIJNY, Mettre en Scène,
Union Générale d'éditions, 10/18, nr 821, Parijs, 1973, 318 blz.

S.M. EISENSTEIN, Au-delà des étoiles,
Union Générale d'éditions, 10/18, nr 896, Parijs, 1974, 314 blz.

S.M. EISENSTEIN, La non-indifférente Nature, 1,
Union générale d'éditions, 10/18, nr 1018, Parijs, 1976, 444 blz.

S.M. EISENSTEIN, Le Film : sa Forme/son Sens,
Christian Bourgeois, Paris, 1976, 416 blz.

De sinds de jaren veertig in Engelse en kort daarop ook in Italiaanse vertaling beschikbare bundel teksten 'Film sense and Film Form' verscheen pas heel recent in het Frans. Mede onder impuls van de Cahiers du Cinéma die sinds het einde der jaren zestig geregeld essays van de Russische cineast in vertaling in hun tijdschrift opnamen. Dezelfde ploeg verzorgt in de reeks '10/18' de publicatie van de werken van Eisenstein, waarbij vele vertalingen uit de Cahiers nu in boekvorm beschikbaar werden.

D.L.

Charles BARR,
Ealing Studios,
David & Charles, Newton Abbot, 1977, 198 blz.

1951-1976 British Film Institute Productions,
British Film Institute, London, 1977, 139 blz.

De Britse cinema is sinds enkele jaren thema van encyclopedische compilatie, van historische overzichtsstudies en van theoretische reflectie geworden. Het werd tijd, dat naast de fascinatie voor Hollywood ook aandacht werd geschonken aan 'lokale' cinema. 'Ealing Studios' is een productie van het Britse filmtijdschrift 'Movie' en beschrijft evolutie en organisatie van de beroemde komedie-studio uit de naoorlogse periode. Analyse van films en hun situering vormen een tweede luik van het boek.

Hoe in Groot-Brittannië de overheid onafhankelijke films subsidieert en produceert via het Production Board van het British Film Institute kan men nu uitvoerig nagaan in een overzichtscatalogus. Fraai uitgegeven en geïllustreerd, voorzien van verklaring, commentaar en essays heeft deze uitgave werkelijk allure.

D.L.

louri LOTMAN,
Esthétique et sémiologie du Cinéma,
éditions Sociales, Paris, 1977, 188 blz.

Jurij M. LOTMAN,
Probleme der Kinoästhetik,
Syndikat, Frankfurt, 1977, 162 blz.

De Franse en Duitse vertaling van een uit 1973 daterende Russische studie over film-semiotiek, van de hand van Lotman, semioloog aan de universiteit Tartu (Sovjetunie). Filmtaal, filmverhaal, montage, ruimte en tijd, de acteur zijn enkele der bondig en tentatief behandelde onderwerpen.

D.L.

Herman G. WEINBERG,
Saint Cinema,
New York, Dover, 1973, 366 blz.

David DENBY ed.,
Awake in the Dark,
New York, Vintage Books, 1977, 395 blz.

Manny FARBER,
Movies,
New York, Hillstone, 1971, 288 blz.

Drie bundels filmkritiek en filmcommentaar uit de States. Zo belangrijk als de Amerikaanse filmproductie kwantitatief en kwalitatief ook moge zijn, zo gering is het (Europese) besef dat Amerikanen zelf naar deze films kijken en er een eigen visie op na houden. Er is een opmerkelijke (en ook wel toe te juichen) onverschilligheid ten overstaan van de Amerikaanse intellectuele gebruiksaanwijzingen. Daardoor bestaat er sinds vele decennia in Europa een kritische en evaluatieve onbevangenheid tegenover de Hollywoodcinema die herhaaldelijk met fascinerende resultaten werd 'gebruikt' door Europese reflectie op deze filmproductie. Maar ondertussen is onze intellectuele auto-

nomie toch wel zo sterk dat een confrontatie met de Amerikaanse kritiek niet meer angstvallig uit de weg moet gegaan worden. Integendeel, ze kan in het complexe spel, dat wij met deze toch nog altijd wat 'exotische' productie aangaan, verrijken.

Een revelatie voor ons was criticus Farber, wiens bundel 'Negative Space' nu onder de nieuwe titel 'Movies' met slappe kaft op de markt is. Zijn aandacht voor nuances, zijn respect voor materiaal, zijn nuchter aanvaarden en inspelen op de film-trivialiteit, maken hem tot een belangrijke inspiratie-bron voor een persoonlijk omgaan met film. Zijn artikels dateren uit de decennia '50 en '60; een bijzonder belangrijke, want conflict- en crisis-beladen periode voor Hollywood.

Wie een overzicht wil van een brede waaier filmkritiek uit de States komt met de anthologie van Denby een heel eind. Goed uitgekozen bijdragen, voorzien van verhelderende commentaar van de samensteller, leggen enkele belangrijke filmkritische oeuvres voor ons vast. Onvergeeflijk lijkt ons anders wel het ontbreken van Jonas Mekas in deze anthologie

Memoires, inside-informatie, filmcommentaar vindt men in de bundeling teksten van Weinberg die tussen 1929 en 1970 werden geschreven. Geïllustreerd met 64 zeldzame foto's uit zijn persoonlijk archief. Zijn filmwaardering is gedateerd, maar zijn informatie is boeiend.

D.L.

POLITIEKE KARIKATUUR EN AFFICHE

Koos VAN WERINGH,
Albert Hahn,
De Arbeiderspers, Amsterdam, 1975, 252 blz.,
geïll.

Albert Hahn heeft met zijn politieke karikaturen ongetwijfeld een belangrijke bijdrage geleverd tot de 'bewustwording' van de Nederlandse arbeidersbeweging. Sommige van zijn tekeningen hebben ook heden ten dage nog niets van hun tref- en zeggingskracht verloren.

Naast een uitgebreide biografie bevat dit verdienstelijk werk een kritische doorlichting van de meest gekende prenten uit Hahns omvangrijke oeuvre.

J.S.

Horst TOMAYER und Ernst VOLLAND
(Hrsg.),
Lachend in die 80er ? Satire im bürgerlichen Deutschland,
VSA, Westberlin, 1976, 160 blz., geïll.

Thomas FECHT (Hrsg.),
Politische Karikatur in der BRD und Westberlin,
Rowohlt Verlag, Reinbek bei Hamburg, 1974,
269 blz., geïll.

Beide werken samen vormen een vrij volledige bloemlezing van wat de BRD aan satirisch talent te bieden heeft. Terwijl de samenstellers van het eerste boek pogen om eenieder aan zijn trekken te laten komen, behandelt men in het tweede werk enkele figuren, die hun sporen vnl. als poli-

tiek karikaturist verdiend hebben (zoals o.a. R. Hachfeld, W. Kurowski, S. Siegert, E. Voland en G. Zingerl), uitvoerig.

J.S.

Klaus STAECK und Ingeborg KARST (Hrsg.),
Plakate abreißen verboten! Politische Plakate im Bundestagswahlkampf 72,
Steidl Verlag, Göttingen, 1973, 199 blz., geïll.

Ingeborg KARST (Hrsg.),
Der Fall Staeck, oder wie politisch darf die Kunst sein ?
Steidl, Göttingen, 1975, 350 blz., geïll.

Klaus STAECK und Heinrich BÖLL,
Collagen und Gedichte,
Labbé und Muta Verlag, Köln, 1975, 1975, 41 blz., geïll.

Klaus STAECK und Dieter ADELMANN,
Der Bonner Bildersturm. Oder : was die CDU von Demokratie hält,
Steidl, Göttingen, 1976, 157 blz., geïll.

Klaus STAECK und Dieter ADELMANN,
Die Kunst findet nicht in Saale statt,
Rowohlt Verlag, Reinbek bei Hamburg, 1976, 180 blz., geïll.

Klaus STAECK und Dieter ADELMANN,
Eine Zensur findet gelegentlich statt. Oder : Kunst muss nicht schön sein, aber sie muss etwas sichtbar machen,
Steidl, Göttingen, 1977, 158 blz., geïll.

Indien men John Heartfield de vader van de politieke fotomontage noemt, is Klaus Staeck ongetwijfeld zijn meest succesrijke leerling. Gestart als abstract kunstenaar met een erg 'elitaire' kijk op de kunst, kwam hij, via een ommeetje bij de zgn. 'sociaal-kritische' maar 'vrijblijvende' kunst, slechts geleidelijk tot zijn 'straatkunst': Die Kunst der 70er Jahre findet nicht im Saale statt.

Zijn methode bestaat er in om een op het eerste gezicht evidente combinatie van tekst en beeldmateriaal net genoeg humor of cynisme mee te geven, zodat de opwellende lach in de mond verstomt en als een kaakslag aanvoelt. Enkele van zijn onderhand berucht en beroemd geworden doordenkertjes zijn: Die Reichen müssen noch reicher werden; Der Himmel gehört allen, die Erde wenigen; Nostalgie ist noch lange kein Grund CDU zu wählen; In Chili sind die Menschenrechte in den besten Folterhänden, enz.

Zijn op grote oplage verspreide affiches bevatten steeds twee elementen: een artistiek en een politiek aspect. Men kan beide niet scheiden of uit elkaar halen. Hiermee wil hij doelbewust een discussie op gang brengen over de vraag: is dit kunst of politieke propaganda?

Klaus Staeck is daarom in het huidige West-Duitsland een geviseerde en controversiële figuur. Aangezien zijn affiches zelfs succes schijnen te sorteren bij verstokte Bild-lezers, is dit niet naar de zin van de reactie, met name dan de christendemocratische CDU en CSU. Deze proberen hem dan ook met alle mogelijke middelen het zwijgen op te leggen, o.a. door middel van het aanspannen van uitputtende rechtszaken. Aangezien Staeck zelf jurist is komt hij meestal toch als overwinnaar uit deze gewoonlijk erg technische, en dus energie- en tijdrovende, processen.

J.S.

TELEVISIE

Gerhard SCHULT,
**Fernsehprogramme — Programmiertes
Fernsehen ?**,
Edition Interform, Zürich, 1977, 92 blz.

De auteur, sinds 1969 hoofd van de informatiedienst van de Hessische TV, schetst aan de hand van kwantitatieve en kwalitatieve gegevens de situatie bij de ARD. Problemen als de commercialisering en informatie-vervlakking worden niet uit de weg gegaan. Schult verwacht veel heil van de technologie; een effectieve two-way communicatie is volgens hem mogelijk d.m.v. actieve participatie van de burgers aan de lokale kabelomroep.

J.S.

Simone COURTEIX,
**Télévisions sans frontières. Un problème
de coopération internationale**,
Economica, Paris, 1975, 342 blz.

De communicatietechnologie heeft tot grote wijzigingen op internationaal en nationaal vlak geleid. Op nationaal vlak wil de politieke overheid haar greep op de informatiesector verstevigen. Op het gebied van de internationale relaties vertonen de meeste staten een nationalistische reflex om hun soevereiniteit te vrijwaren. Deze defensieve opstelling wordt evenwel getemperd door het principe van het vrije gebruik van de ruimte en de onbeperkte circulatie van ideeën en informatie enerzijds, en de internationale uitwisseling van radio- en TV-uitzendingen anderzijds. Voorlopig staan echter een boel institutionele en structurele problemen een mondiale samenwerking op het vlak van de radio- en TV-diffusie in de weg.

Het is de grote verdienste van de auteur dat zij een (voornamelijk) beschrijvende inventarisatie heeft gemaakt van de organisatorische, juridische, technische en politiek-culturele moeilijkheden terzake. Daarnaast gaat zij kort in op de toekomstige ontwikkeling van de telecommunicatiesystemen: de internationalisatie van de TV-uitzendingen, de radioverspreiding d.m.v. satellieten, enz.

Het boek kent één belangrijke en fundamentele beperking. Er wordt nergens ingegaan op de commerciële structuur en de transacties van TV-programma's tussen naties. Maar dit is op zich niet zo'n groot bezwaar, aangezien we op dit vlak beschikken over de uitstekende studie van K. Nordenstreng en T. Varis, *Television Traffic — A one-way street? A survey and analysis of the International Flow of Television Program Material*, Unesco, Paris, 1974, 62 blz.

J.S.

STRIP

François RIVIERE
L'école d'Hergé,
Editions Jacques Glénat, Grenoble, 1976, 128 blz., geïll.

Dit boekje is niet meer dan een navertellen en een persoonlijke interpretatie van het werk dat Hergé, E.P. Jacobs, J. Martin, en Bob De Moor (de Hergé-school) gepubliceerd hebben. De wierook is daarbij nooit uit de lucht. In zijn mateloze bewondering heeft Rivière voor alles een zalvende uitleg. Zo beweert hij bijvoorbeeld over Hergé «Tintin au pays des Soviets»: «Hergé, puissant dans l'actualité l'essence même de son récit ne pouvait donner une couleur à celui-ci. Son seul tort était de ne pas produire une oeuvre de pure imagination! (sic)». Het werk van de vier strip-tekenaars moet verder verwijzingen doorstaan naar o.a. Mark Twain, Jerome K. Jerome, Hitchcock, Jean Ray, Conan Doyle, Flaubert, etc., waarmee de auteur waarschijnlijk vooral zijn eigen beleving en eruditie wou illustreren. De uiterst originele opmerking aan het einde van het boekje dat Joost Swarte, Harry Buckinx en Marc Smeets een grafische voortzetting vormen van de Hergé-school, zullen we maar als een persoonlijke vondst interpreteren. Het boekje is bovendien in een zwaar literaire (het begint als een roman) en barokke stijl geschreven. En mocht je misschien daarin geïnteresseerd zijn, achteraan vind je een aantal weinig gepubliceerde tekeningen en foto's.

R.P.

Numa SADOUL
Portraits à la plume et au pinceau,
Editions Jacques Glénat, Grenoble, 1976, 159 blz., geïll.

Compilatie van interviews die Numa Sadoul tussen '71 en '74 afnam van een aantal bekende en minder bekende Franstalige strip-tekenaars en scenario-schrijvers voor «Les Cahiers de la Bande Dessinée». Aan de hand van deze verzameling kun je de moeizame stripcarrière traceren van J.C. Forest, J. Tabary («Grootvizier Iznogoe»), D. Dubos, N. Mandryka, G. Pichard, van de ook in België ondertussen beroemd geraakte C. Bretécher (In «Robbedoes»: «De Njaaja's», «De Schipbreukelingen», «Robin Hoed»; in «Knack»: «De Gefrustreerden»), verder van C. Godard («Maarten Milaan», scenario-schrijver van de «Jolige Jungle»), R. Marcherot («Chlorophyl»), «Poezekat», «Clifton», «Snoesje...»), J. Roba («De Sliert», «Bollie en Billie») en van de met wijlen R. Goscinny duovormende A. Uderzo («Hoempapa», «Asterix») en Morris («Lucky Luke»). De vragen van Sadoul, zelf een verwoede stripfan, zijn grotendeels informatief, af en toe kritisch. Hij wil vooral naar de omstandigheden peilen waarin de verschillende strip-tekenaars tot het medium strip kwamen en naar de achtergronden waartegen hun specifieke strip tot stand kwam. Dit geeft natuurlijk een eerder ontgoochelend resultaat wanneer, zoals bij J.C. Forest, blijkt dat de tekenaar eigenlijk andere expressiemiddelen verkiest boven dat waarmee hij bezig is. Gelukkig vormt de schepper van «Barbarella» daarin een gefrustreerde uitzondering en hebben de anderen op dat gebied wel iets te vertellen. Verwacht echter geen accurate analyse van het stripwereldje waarin de auteurs hun helden laten bewegen, daarvoor is Sadoul nog teveel amateur. Waar dit dan wel even gebeurt, bij Mandryka, leidt dit tot een eendeloos gezeur over diens paranoia en zijn falus-syndroom.

Maar Sadoul geeft zijn amateurisme grif toe: in zijn inleiding bekend hij eerlijk dat hij zich enkel de rol van «criticus» toemeet om gratis aan de meestal dure stripalbums te raken en om een centje bij te verdienen. Voor wie tevreden is met interessant feitenmateriaal zal deze voorafgaande verwittiging geen hinder vormen.

R.P.

Wolfgang J. FUCHS und Reinhold C. REITBERGER,
Comics. Anatomie eines Massenmediums,
Rowohlt Verlag, Reinbek, 1973 (1977), 332 blz., geïll.

Wolfgang J. FUCHS (Hrsg.),
Comics im Medienmarkt, in der Analyse, im Unterricht,
Leske Verlag, Opladen, 1977, 173 blz., geïll.

Eenieder die zich wil verdiepen in één of ander aspect van het stripverhaal, kan niet om het werk van Fuchs en Reitberger heen. Dit boek vormt immers het enige ons bekende totaaloverzicht van de strip. Sociologische, historische, esthetische, morele, culturele, massacommunicatieve ... alle aspecten komen hier aan bod. M.a.w., een basiswerk. Het door Fuchs samengestelde werk is beperkter van opzet. Naast een aantal inleidende artikels bevat deze bundel een reeks inhoudsanalyses van beroemde stripfiguren, excursies over de band tussen strip en hedendaagse fenomenen als geweld en feminisme, en enkele vanuit didactisch oogpunt geconcipieerde analysemodellen.

J.S.

Henri FILIPPINI,
Les années cinquante,
Ed. Jacques Glénat, Grenoble, 1977, 175 blz., geïll.

De auteur beschouwt de vijftiger jaren (meer specifiek de periode 1945/49 - 1959) als bepalend voor de ontwikkeling van de moderne Franse of franstalige strip. Door de wet van 1949, waardoor de import van Amerikaanse strips in Frankrijk gevoelig werd ingedijkt, kwam de franstalige strip — aanvankelijk vooral de Belgische, later ook de Franse — opnieuw tot bloei. Nieuwe tekenaars, nieuwe uitgaven en nieuwe technieken dienden zich aan. In het begin bleef alles beperkt tot een plagiëren en imiteren van de Amerikaanse voorgangers, maar geleidelijk kwam daar verandering in en kan men van een eigen 'Europese' stijl gewagen. De periode wordt afgesloten met het verschijnen van 'Pilote', een stripblad dat aan het tekenverhaal een nieuwe impuls gaf en daardoor, volgens de auteur, een nieuwe tijd inluidde.

J.S.

MEDIA IN ONTWIKKELINGSLANDEN

Andreas FUGLESANG,
Applied Communication in developing countries,
The Dag Hammarskjöld Foundation, Uppsala, 1973, 124 blz., geïll.

Andreas FUGLESANG,
Doing things ... together. Report on an experience in communicating appropriate technology,
The Dag Hammarskjöld Foundation, Uppsala, 1977, 108 blz., geïll.

Beide werken zijn bedoeld als een praktische handleiding voor het gebruik van voornamelijk traditionele communicatievormen (intrapersonale, interpersonele en groepscommunicatie) in het ontwikkelingswerk.

J.S.

RECLAME

Mary EDWARDSSEN,
The Corporate Influence on the Image of Women in Advertising,
A transcript of public hearings held by the Interfaith Center on Corporate Responsibility,
Interfaith Center on Corporate Responsibility, New York City, 1976, 58 blz.

Zoals blijkt uit de ondertitel, is deze publikatie het verslag — in gecondenseerde en bewerkte vorm — van een hoorzitting, waarin reclame- en mediadeskundigen, media critici, academici e.a. ondervraagd worden over de problematiek rond reclame en sekserollen. De discussie bleef evenwel niet beperkt tot een aanklacht tegen de stereotypering van vrouwen in reclameboodschappen, maar stelde ook de reclame zelf en de over- en overbodige consumptie die ze stimuleert in vraag. De groepering van de diverse referaten rond bepaalde thema's, in plaats van een chronologisch verslag, maakt het geheel zeer bevattelijk.

M.C.

Rolf LINDNER,
„Das Gefühl von Freiheit und Abenteuer“ Ideologie und Praxis der Werbung,
Campus Verlag, Frankfurt, 1977, 160 blz.

De auteur is er o.i. in geslaagd om de fundamentele rol van de reclame in ons maatschappelijk systeem bloot te leggen, en dit zowel vanuit economisch als ideologisch standpunt. Aan de hand van een groot aantal reclamemethoden, technieken en teksten onderzoekt hij de mogelijkheden van consumentenbeïnvloeding en toont hierbij op gedetailleerde wijze aan hoe 'de wetenschap' een steeds grotere en geraffineerde rol gaat spelen bij de reclamevoering.

J.S.

FOTO

Andreas FEININGER,
Die Hohe Schule der Fotografie,
Wilhelm Heyne Verlag, München, 1977, 364 blz., geïll.

Andreas Feininger behoorde meer dan twintig jaar lang tot het beroemde «Life»-team van experimentele (pers)fotografen. Hier schrijft hij zijn rijke ervaring in theoretische, maar vooral praktische richtlijnen neer.

J.S.

Diane ARBUS,
Gordon Fraser, London, 1978,

Bill BRANDT,
Shadow of Light,
Gordon Fraser-Van Gennep, London-Amsterdam, 1977,

Jogh SZARKOWSKI,
Callahan,
Gordon Fraser, London, 1976,

Drie prachtig verzorgde fotoboeken van Groot-Brittannië's prestigieuze uitgever op dit gebied. Arbus en Brandt liggen voor in een goedkope slappe kaft uitvoering, waarvan de druktechnische kwaliteit der foto's toch even verzorgd bleef als in de gebonden uitgave. Hoe knap een gebonden uitvoering, door Gordon Fraser op de markt gebracht kan zijn, merk je aan het boek: «Callahan», gewijd aan het experimentele werk van deze Amerikaanse fotograaf.

D.L.

Annegret JÜRGENS-KIRCHHOFF,
Technik und Tendenz der Montage in der bildende Kunst des 20 Jahrhunderts,
Anabas Verlag, Lahn-Giessen, 1978, 247 blz., geïll.

De «montage» is een typisch produkt van de twintigste-eeuwse beeldende kunst. De auteur tracht deze stelling historisch en ideologisch te illustreren. Nadat ze de eerste sporen van de montage in het kubisme (o.a. bij Picasso) situeert, onderzoekt ze (aan de hand van de werken en visie van Kurt Schwitters) de montage als een burgerlijk avant-gardistische kunstuiting, om vervolgens de synthese van alle voorgaande stromingen in John Heartfields montage-theorie terug te vinden.

J.S.

GRAFISCHE TELECOMMUNICATIE

X,
Grafische telecommunicatie. Op weg naar een nieuw communicatietijdperk,
Delftse Universitaire Pers, Delft, 1975, 143 blz.

Dietrich RATZKE (Hrsg.),
Die Bildschirm Zeitung. Fernlesen statt Fernsehen,
Colloquium Verlag, Berlin, 1977, 235 blz.

De vooruitgang van de informatie-technologie lijkt niet meer te stuiten. Vooral video, teletext, viewdata en de 'chip' (het mini-mini-brein) zijn in volle opmars. Deze ontwikkeling houdt op velerlei vlak belangrijke implicaties in.

Het eerst geciteerde werk is de neerslag van een in april 1974 gehouden colloquium, ingericht door de Technische Hogeschool te Delft. Er werd van gedachten gewisseld over de consequenties van de opkomende nieuwe methoden voor de overdracht, opname en weergave van grafische informatie, met gebruikmaking van kabel- en/of etherverbindingen. Enkele van de opmerkelijkste conclusies van dit congres geven we hier op een rijtje:

— Een snelle groei van grafische telecommunicatiesystemen is vooral daar denkbaar, waar bestaande — eventueel in geringe mate aan te passen — of zeer binnenkort ontstaande infrastructures zich daartoe lenen. Men zou op grond hiervan een snelle groei kunnen verwachten bij het telecopieren, de beeldplaat, de lees-TV, afstand(snel)schrijfsystemen en gezinsverreschrijver.

— De invoering van grafische telecommunicatiesystemen kan de verhouding van pers en omroep grondig wijzigen. Enerzijds door het opheffen van de tijd-handicap van de pers. Anderzijds door het opheffen van de schaarste aan elektronische informatiekanaalen en/of stedelijke informatiedistributiesystemen.

— Om richting te geven aan de ontwikkeling van grafische telecommunicatiesystemen is het gewenst dat de samenleving zich bezint op principiële vragen als: moet de opheffing van schaarste aan elektronische informatietransportsystemen zowel als distributiesystemen, worden bevorderd of afgeremd?; en zal het bedrijfsleven zich hierbij uiteindelijk een zelfde positie mogen verwerven als bij de papierinformatietransportsystemen?

— Het beantwoorden van de vraag of een uitbreiding van onze telecommunicatiesystemen gewenst is, en zo ja, in welke vorm dat zal moeten geschieden, is vooral een politieke zaak.

Vooraf op de hier geponeerde tweede en vierde conclusie wordt in het door Ratzke samengestelde boek dieper ingegaan. Hier wordt n.l. gepeild naar de technische, juridische, journalistieke en sociale gevolgen van de teletext- en viewdata-experimenten.

J.S.

INFORMATIEVRIJHEID

Ralf ZOLL (Hrsg.),
Manipulation der Meinungsbildung,
Westdeutscher Verlag, Opladen, 1976, 372 blz.

Dit boek bevat een aantal belangrijke en interessante bijdragen rond het thema van de

'bewustzijnsindustrie'. Het is niet de bedoeling van de samensteller om een afgerond geheel te presenteren, hij wil slechts enkele deelaspecten ten gronde uitwerken. O.i. is hij daar volledig in geslaagd. Dit bewijst trouwens ook het feit dat dit 'wetenschappelijke' werk op nauwelijks vier jaar reeds aan zijn vierde druk toe is.

Komen o.a. aan bod : de invloed van de reclame op de media, een ideologische analyse van enkele informatieprogramma's, de politieke druk op radio en TV, de functie van de lokale pers en het mediabeleid.

J.S.

Andreas W. MYTZE (Hrsg.),
Massenmedien in Osteuropa,
Europäische Ideen, Berlin, 1976, 62 blz.

De titel dekt niet geheel de lading. Het grootste gedeelte van deze brochure wordt immers ingenomen door de uitwijzingsgeschiedenis van enkele Westduitse journalisten uit de DDR. Een overzicht van de informatie 'vrijheid' in de Sovjet-Unie, Tsjechoslowakije en Joegoslavië wordt op nauwelijks enkele bladzijden afgehandeld. Het materiaal voor de artikels werd verzameld door het Zwitserse International Press Institute, een organisatie die een felle voorstander is van de westerse visie op de 'vrije informatie'.

J.S.

Nicolas WILL,
Essai sur la presse et le capital,
Union Générale d'éditions, Paris, 1976, 314 blz.

Zich basierend op het marxistische analyse- en begrippenapparaat (vooral dan het economische) poogt de auteur op een bijwijlen originele maar veelal erg 'orthodoxe' wijze de ontwikkeling van de (Franse) pers te schetsen.

Het boek bevat ook een uitgebreid artikel van César Marinori over de positie en rol van de journalist in de 'contra-revolutie'.

J.S.

Willi THIELE,
Pressefreiheit. Theorie und Wirklichkeit,
Colloquium Verlag, Berlin, 96 blz.

Dit is een (hoofdzakelijk juridische) geschiedenis van het begrip persvrijheid in de verschillende Länder van de BRD. Daarnaast bevat het boek ook de standpunten van de politieke partijen t.a.v. de persvrijheid, en geeft de auteur zijn visie op de informatieopdracht van de pers.

J.S.

Dafin TODOROV,
Freedom press,
International Organization of Journalists,
Prague, z.d., 97 blz.

De auteur schetst kort de geschiedenis van de sociaal-democratische en communistische pers in Groot-Brittannië, Duitsland, Frankrijk en de USA.

J.S.

Vitaly PETRUSENKO,
A dangerous game. CIA and the mass media,
Interpress, Prague, 1977, 190 blz.

Zich enkel basierend op gecontroleerde en reeds gepubliceerde feiten, en op getuigenissen van (ex-) CIA-agenten als Agee, Hunt, Marchetti en Marks, heeft de auteur de strategie, werkmethode en middelen van de Amerikaanse inlichtingendienst CIA m.b.t. de massamedia nagevolgd. Naast een algemene beschouwing en een wereldoverzicht, geeft hij een gedetailleerde kroniek van de CIA-activiteiten in bv. Cuba, Vietnam, Chili, Oost-Europa, enz. Voor België vermeldt hij dat de CIA er eind 1972 3200 medewerkers telde, waaronder 87 militairen, 23 politici en 17 journalisten.

J.S.

Richard J. BARNET und Ronald E. MÜLLER,
Die Krisenmacher. Die Multinationalen und die Verwandlung des Kapitalismus,
Rowohlt Verlag, Reinbek bei Hamburg, 1978, 438 blz.

Gerhard BRIEDENSTEIN,
Internationale Konzerne,
Rowohlt Verlag, Reinbek bei Hamburg, 1977, 185 blz., geïll.

Ten gevolge van maatschappelijke ontwikkelingen is de informatiesector, o.i.v. een proces van internationalisatie in productie en distributie, in handen gekomen van trans- of multinationale bedrijven. Zoals in andere takken van de industrie treedt ook in de informatiesector een sterke concentratie op, waarvan de controle vooral gebaseerd is op de toegang tot drie elementen die de kern van de economische macht in de huidige wereldorde uitmaken: financierskapitaal, marketing en technologie. Deze drie elementen vormen de pijlers van de driehoeksverhouding tussen informatie-industrie, militair apparaat en grote internationale financiers. Een drie-eenheid die men, in navolging van het 'militair-industrieel complex', het 'informatie-industrieel complex' noemt. Het eerste boek bestudeert deze 'kwalitatieve' ontwikkeling binnen het kapitalisme op wetenschappelijke wijze, het tweede boek is eerder als handboek voor scholen en vormingsbewegingen bedoeld.

J.S.

IDEOLOGIETHEORIE

Wiktor Grigorjewitsch AFANASJEW,
Soziale Information und Leitung der Gesellschaft,
Staatsverlag der DDR, Berlin, 1976, 367 blz.

Lothar BISKY (Hrsg.),
Massenmedien und ideologische Erziehung der Jugend,
Deutscher Verlag der Wissenschaften, Berlin, 1976, 177 blz.

Het eerste boek kan beschouwd worden als een grondige inleiding tot de marxistisch-le-

nistische informatietheorie en haar plaats en rol in een socialistische maatschappij. Het door Bisky samengestelde werk is minder dogmatisch en concentreert zich op de pedagogische en ideologische functies van massacommunicatieprocessen en hun weerslag op en aanwending door de jeugd.

J.S.

Felix GEYER and David SCHEITZER (ed.)
Theories of alienation,
Martinus Nijhoff, Leiden, 1976, 305 blz.

Michael LANDMANN,
Entfremdende Vernunft,
Ernst Klett Verlag, Stuttgart, 1975, 235 blz.

Het eerste boek bundelt een aantal papers die voor de 'Ad Hoc Group on Alienation Theory and Research' op het Sociologisch Wereldcongres in Toronto (1974) zijn ingediend. Opzet, kwaliteit en strekking van de verschillende artikels lopen sterk uiteen. Zowel algemene systeemtheoretische als beperkte individueel-psychische analyses enerzijds, en theoretische versus empirische bijdragen anderzijds, komen aan bod. Landmann komt, na een omzwerfing bij de bekendste theoretici van de 'alienatie' en een overzicht van de belangrijkste literatuur dienaangaande, tot een anthropologisch-idealistische patstelling: de vervreemding is het werk van de rede.

J.S.

Richard SORG,
Ideologietheorien. Zum Verhältnis von gesellschaftlichem Bewusstsein und sozialer Realität,
Kiepenheuer & Witsch, Köln, 1976, 134 blz.

Vertrekkende van het ideologiebegrip bij Marx, Engels en Lenin gaat Sorg na welk concreet belang de ideologie in de maatschappelijke ontwikkeling heeft en welke haar interrelatie met de sociaal-economische basis is. Hij onderzoekt voornamelijk welke klassenbelangen door het maatschappelijk bewustzijn vertolkt worden (de materiële inhoud), op welke specifieke wijze deze veruitwendigd worden en waarom (de sociale functie) deze op dergelijke wijze tot uiting komen. Daarna bestudeert hij de theorieën van enkele 'burgerlijke' denkers m.b.t. de alzo ontwikkelde ideologiethematiek, met name Max Weber, Karl Mannheim, Ernst Topitsch en Jürgen Habermas.

J.S.

PERS

Steve CHIBNALL,
Law — and — Order News. An analysis of crime reporting in the British Press,
Tavistock Publications, Londen, 1977, XIV + 288 blz.

Misdaadverslaggeving over moorden, kapingen, bomaanslagen, omvangrijke diefstallen, en dergelijke meer, oefent een fascinerende invloed uit op de lezers. Maar

krijgt de lezer hierbij steeds een objectief relaas over de gebeurtenissen of wordt hem een «officiële versie» aangeboden? Dit is één van de vele vragen die Chibnall tracht te beantwoorden.

Hiertoe analyseert hij de werkrelatie tussen gespecialiseerde misdaadverslaggevers en hun bronnen, i.c. de politie. Meer in het bijzonder onderzoekt de auteur de afhankelijkheid van de journalisten van de politie als nieuwsbron en de implicaties daarvan voor de kopij.

Twee elementen springen — expliciet en impliciet — in het oog bij Chibnall's betoog: 1. de ver-reikende en fundamentele invloed van de bronnen op de selectie en constructie van misdaadnieuws, en 2. de pers als verdedigster van de dominerende (c.q. conservatieve) ideologie ten aanzien van misdaden en als steunpilaar voor de politie in haar zogenaamde «misdad-oorlog».

De formele en informele ethiek van zowel politie als journalistieke activiteiten worden op een zakelijke en klare wijze uiteengezet. De aandacht van de auteur gaat in ruime mate naar de perspolitiek van de Britse politie. Het zou echter verhelderend geweest zijn indien Chibnall, eventueel in bijlage, een structuurplan van de Britse wetstenaars zou opgenomen hebben. Scotland Yard is een befaamde naam in het buitenland, maar wat het omvat of waar het te situeren is binnen de «law - and - order» handhaving is wellicht voor een groot aantal lezers een vraagteken.

Een kleine voetnoot over geciteerde kranten zou ook welkom geweest zijn. Het belang van sommige uitspraken van misdaadverslaggevers zou aan betekenis winnen.

Zonder veel moeite kan niettemin de openingszins van de publikatie ondersteund worden, namelijk: «This is a book for sociologists, journalists, and that creature much beloved by publishers, the educated and interested layman.»

C.L.B.

Karl RIHA (Hrsg.),
Über Zeitungen,
Anabas Verlag, Lahn-Giessen, 1973, 165 blz.,
geïll.

Het lag in de bedoeling van de samensteller om een aantal korte satirische artikels en kritische analyses over kranten in de periode van 1848 tot nu te verzamelen, om zodoende de lezer op een 'amusante' wijze een tijdsbeeld te bieden. Zowel de evolutie in de behandelde onderwerpen (censuur, sensatie, persvrijheid e.d.) als de ontwikkeling in de satirische en literaire technieken (de citaatmontage bv.) kan aan de hand van dit boek nagetrokken worden. Het bevat artikels van o.a. Engels, Marx, Lasalle, Mehring, Kraus, Bloch, Tucholsky, Effer, Brecht, Enzensberger en Holtkamp.

J.S.

JOURNALISTIEK

Marc PAILLET,
Le journalisme. Fonctions et langages du quatrième pouvoir, Denoël-Gonthier, Paris, 1977, 224 blz.

De auteur wil, in dit vlot leesbare en overvloedig met aanschouwelijke voorbeelden geïllustreerde boek, een aantal fundamentele communicatieproblemen aan de orde stellen: de kritische functies die de hedendaagse journalistiek dient te vervullen, de structuren of media die daaraan te pas komen, en het maatschappelijk systeem waarin deze structuren optreden. De teneur van het boek is dat onafhankelijke en zich kritisch opstellende media en journalisten een conditio-sine-qua-non zijn voor een vlot functioneren van de 'democratie'.

J.S.

RETORIEK

Ernesto GRASSI,
Macht des Bildes : Ohnmacht der rationalen Sprache. Zur Rettung des Rhetorischen, Verlag M. DuMont, Schauberg, 1970, 231 blz.

Een merkwaardige verdediging van de retoriek vanuit een hoek waar dit zelden gebeurt, nl. de filosofie. De auteur stelt hierbij het pathetisch-retorische spreken tegenover het rationeel-logische en tracht in dit verband aan te tonen dat dit laatste het eerste impliceert en derhalve onmachtig is nog iets wezenlijks te zeggen wanneer men — zoals dit in het rationalisme het geval is — het pathetisch-retorische volledig verwerpt. Het is immers in de retoriek dat het principe, het eerste, de grond... waarop «iets» als «iets» gekend wordt, onmiddellijk gegeven en aanwezig gesteld wordt. Dit onmiddellijk vinden van «de grond van de zaak», die niet rationeel kan bewezen worden, doch het domein is van het dwingende, het geloven, gebeurt via een ingenieuze, beeldende taal. De metaforische taal bezit hierbij een grote kracht.

L.V.P.

SEMIOTIEK

W.A. KOCH,
Varia Semiotica,
Olms, 1971, 632 blz., geïll.

Een monumentale semiotiek van (vooral) het esthetische, waarin de auteur ballet, muziek, schilderkunst, happenings, poëzie, film en

roman behandelt. Detailstudies van Joyce en Celan, alsook studies van reclame en massacommunicatie komen erin voor. Deze 'semiotiek' heeft overigens weinig te maken met de Franse traditie onder die naam. Koch hangt een cybernetische semiotiek aan, met de hoofdklemtoon op communicatieproces en -effect, eerder dan op de betekenisgeving zelf. Het boek wordt dan ook gesteund door diagrammen die het een cachet verlenen van hoge techniciteit.

D.L.

TAALSOCIOLOGIE

Lieuwe PIETERSEN,
Taalsociologie,
Tjeenk Willink, Groningen, 1976, 175 blz.

Aan de hand van drie centrale thema's — (Europese) taalminderheden, tweetaligheid en groepen met een taalachterstand — wil de auteur enkele van de belangrijkste buitenlandse discussiepunten op het vlak van de taalsociologie in het Nederlandse taalgebied introduceren. Problemen als de verhouding tussen taalideologie en nationale ideologie, tussen nationale en wereldtalen, tussen onderwijs en taal ... worden vanuit demografische, ideologische, economische en sociale hoek bekeken en met vele voorbeelden verlicht. Zodoende is het (ook voor de leek) een interessante inleiding op de taalsociologie geworden.

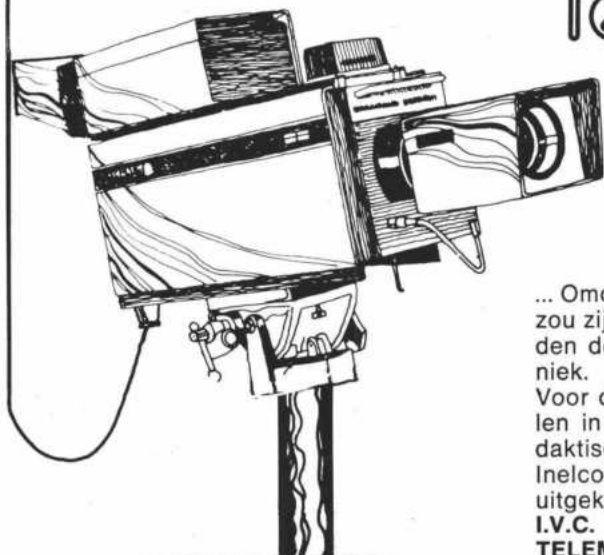
J.S.

**drukkerij
van der poorten
drukt
boeken
en
tijdschriften**

de video... een middel een rechniek

ONDERWIJS

BEWAKING
VEILIGHEID

... Omdat dit middel doeltreffend zou zijn, moet het gesteund worden door een volwaardige techniek.

Voor de video ten dienst te stellen in de meest gevarieerde didaktische toepassingen, heeft Inelco voor U de beste merken uitgekozen :

**I.V.C. - SHIBADEN - KALART -
TELEMATION - VISCOUNT -
GRASS VALLEY.**

Wij zijn gespecialiseerd in de studie, uitwerking en installatie van video studio's monochroom en kleur en het zou ons een genoegen zijn de uwe te mogen uit te werken en op te bouwen.

HERSCHOLING

TECHNISCHE EN
WETENSCHAPPELIJKE
ANALYSE

PRODUCTIE

KADER
INFORMATIE

A.V. MEDIA

ANIMATIE

ELECTRONICS
DIVISION

inelco

INELCO BELGIUM S.A.

1160 Brussel, Hertoginnedal 3, tel. 02-660.00.12

INELCO NEDERLAND B.V.

Amsterdam 1006, Joan Muyskenweg 22, tel. (020) 93.48.24

vidiau?

Video, dia èn audio, kortom vidiau : de specialisatie van de Lu - groep. Luvox levert aan heel de Belgische industrie de betere gamma AV - apparatuur, vooral video. Lurent verhuurt dagelijks aan tal van belangrijke bedrijven zijn videostudio en AV - apparatuur naar wens met of zonder personeel. Luteam, tenslotte, realiseert als creatieve kern dia- en videoprogramma's die wereldwijd vertoond worden.

Om samen op een vertrouw- bare en professionele manier uw audiovisuele problemen op te lossen contacteert u best de Lu - groep.

totaalservice in klank en beeld

LUVOX • LURENT • LUTEAM

herentalsebaan 122 - 124
2100 deurne - antwerpen
031/22.00.22 - 22.24.24

boulevard st. michel 37 1040 brussel
02/736.58.42

